

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ
POLİTİKA AÇISINDAN 1974 KIBRIS
BARIŞ HAREKÂTI**

Çağrı KANDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN – 2020**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ
POLİTİKA AÇISINDAN 1974 KIBRIS
BARIŞ HAREKÂTI**

**DANIŞMAN : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ARSLANYÜREK**

Çağrı KANDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN – 2020**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ
POLİTİKA AÇISINDAN 1974 KIBRIS BARIŞ
HAREKÂTI**

Çağrı KANDEMİR

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK

Yıl : 2020, Sayfa: 80+IX

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ARSLANYÜREK (Üye)

Türk-Amerikan ilişkileri, Türkiye'nin son yarım asırlık dış politika anlayışı açısından belirleyici unsurların başında gelmektedir. Türk-Amerikan ilişkilerine biraz daha yakından bakıldığında, ana hatların Kıbrıs meselesiyle birlikte somutlaşmaya başladığı görülebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası için Milli bir dava olma önemine sahip olan Kıbrıs sorunu sadece Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinde gelişme göstermemiştir. Bunun yanında; İngiltere, Yunanistan ve hatta Rusya'yı bile içine alan bir diplomasi ağını kapsamıştır. Soğuk savaşla beraber Türkiye ile ABD'nin müttefik olmaları ve bu ittifakın stratejik ortaklık olarak tanımlanması, iki devlet arasındaki ilişkilerin, Türk dış politikasında önemli bir etken olmasını sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs Meselesinin en önemli faktörü denilebilecek olan Kıbrıs Barış Harekâtı süreci, ABD ile olan ilişkilerin en önemli köşe taşı olma niteliği taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinin uluslararası ilişkilerinde bir tür kimlik tanımlama meselesi haline gelen Kıbrıs problemi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile o güne dek alışılmamış bir sürece girmiştir. Türkiye'nin bu konuda öncekilerden farklı olarak gerçekleştirdiği sert çıkış ve karşılığında ABD'nin sergilediği tutumlar, Türk-Amerikan ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Bu nedenle Türk-Amerikan ilişkileri içerisinde Kıbrıs Barış Harekâtı müstesna bir ehemmiyete sahiptir.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs, ABD, Türk- Amerikan İlişkileri, Soğuk Savaş, Barış Harekâtı

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
BUSINESS ADMINISTRATION

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

**TURKISH-AMERICAN RELATIONS AND
1974 CYPRUS PEACE MOVEMENT IN TERMS OF
FOREIGN POLICY**

Çağrı KANDEMİR

Supervisor : Assist. Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK

Year : 2020, Pages: 80+IX

Jury : Assist Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK (Supervisor)
: Assist. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ (Jury)
: Assist. Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ARSLANYÜREK (Jury)

Turkish-American relationships is leading the determinative factors of the mentality of the last half-century's foreign policy of Turkey. If we look closer to the Turkish-American relationships, it can be seen that the main lines of the relationship started to concrete with the Cyprus Issue. The Cyprus Issue, which has the importance of being a national case for the foreign policy of the young Republic of Turkey, certainly not only concerned the diplomacy that was developing with USA. Besides that, it contained a diplomacy network which included England, Greece and even Russia. Nevertheless, in the cold war atmosphere which emerged after the World War II, each of the approaches that happened between USA and the Republic of Turkey had an exceptional importance. According to this perspective, the Cyprus Issue, more spesifically 1974 Cyprus Peace Operation and the politic processes which caused by the relationships with USA, have a critical importance to understand how the journey of foreign policy of Turkey started and how it ended up, properly.

The Cyprus Issue, which had been a type of identity definition phenomenon for international relationships of the Republic of Turkey, with 1974 Peace Operation, entered a process which had been unfamiliar untill that day. The harsh attitude of Turkey, which was different from before, took the Turkish-American relationships to the breaking point.

Thus, the eyes of international authorities turned onto Turkey and it had been an agenda again that where is the Turkey going to stand in the dipolar world. The critical move that had been done, was detected as inexperienceness in term of diplomacy by some, and as a type of struggle of existing by others. However finally

in this term; between the popularity of concepts alliance, satellite state, mandate, and independent state, a critical process had been over, which was about the search of identity, for half a century years old the Republic of Turkey.

Key Words: Cyprus, USA, Turkish-American relationships, Cold War, Peace Operation.

ÖN SÖZ

Kıbrıs, Türkiye cumhuriyeti tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Ada, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren devletin dış ilişkiler gündemine girmiş ve günümüze kadar güncelliğini daima korumuştur. Kıbrıs'ın iki asra varan diplomasi gündemi, adayı her açıdan incelenmeye değer kılmaktadır. Türkiye için, Başta İngiltere ve Yunanistan ile ilişkiler etrafında şekillenen Kıbrıs diplomasisine, son çeyrek asırda ABD'de katılmıştır. 1945'lerin güç dengesi dağılımı ve Soğuk Savaş hareketlenmeleri ile artık Türkiye'nin attığı her adım, iki kutuptan hangisinin safında olacağını belirleyecek olan adımlar olarak anlaşılacaktır. Bu doğrultuda Türkiye'nin tercihini batı bloğundan yana kullanması, dış politikaya dair diğer birçok mesele gibi Kıbrıs politikasının da nasıl bir seyir izleyeceğini yakından ilgilendirecekti.

Kıbrıs meselesi sadece bir toprak parçasının kazanılıp kaybedilmesi değil ayrıca Türkiye Cumhuriyeti dış politikası açısından bir kimlik oluşturma enstrümanı olacaktır. Bu sebeple tarihçiler tarafından üzerinde olabildiğince hassas durulması gereken konuların başında gelmektedir. Bilhassa ABD ile ilişkilerin nasıl bir zeminde şekillendiği ve gelinen noktada hangi süreçlerin geçirildiğinin sağlıklı anlaşılabilmesi açısından Türkiye'nin Kıbrıs meselesi çerçevesinde ABD ile olan ilişkilerinin çok daha iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı ise, Türk-Amerikan ilişkilerinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla ortaya çıkan ünlem işaretini belirginleştirmek ve bu ayırıcı noktanın ayrıntılarını biraz daha görünür hale getirmeye çalışmaktır. Bu sebeple konu hakkında yazılmış eserler incelenerek ciddi bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Türkiye sınırları içerisinde konuya kaynak teşkil edebilecek birçok belge elden geçirilerek, mercer altına alınmış ve konuya ilişkin ayrıntılar, çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca dış kaynaklardan da yer yer istifade edilmiştir. Özellikle Amerikan Dış İşleri Bakanlığı arşivleri ve Ulusal Güvenlik Konseyi arşivleri çalışmamızın niteliği açısından olumlu katkılar sağlamıştır. Kıbrıs ve Türk basınında geçen haberler taranarak sürecin kamuoyuna yansımaları araştırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti meclis tutanakları incelenerek dış politikamıza yön veren iç siyasi adımlar ortaya konulmuş ve sebep sonuç ilişkilerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde tezin konusu, kapsamı, yöntemi, tezin konusu hakkında daha önce yapılmış çalışmalar ve amacına yer verilmiştir. İkinci bölümde Kıbrıs'ın İkinci Dünya Savaşı'na kadarki tarihi ve adanın önemine değinilmiştir. Üçüncü Bölümde ikinci Dünya Savaşından 1960'a kadarki tarihi süreç değerlendirilirken hem Türkiye hem de ABD dış politikası açısından Kıbrıs'ın önemine değinilmiştir. Dördüncü bölümde Türk-Amerikan ilişkileri genel hatlarıyla ele alınırken Beşinci bölümde tezimizin ana konusu olan Türk-Amerikan ilişkilerine ve Kıbrıs Barış Harekâtının her iki devlet için de önemine yer verilmiştir.

Belirli bir yere kadar kronolojik sıralama söz konusu olsa da çalışma daha çok sebep-sonuç ilişkileri temelinde ele alınmıştır. Bunlar yapılırken mümkün mertebe, öznel yorumlardan kaçınılmış, ana belgeler ve tetkik eserlerin bir araya gelerek doğruladığı olgular doğrultusunda hareket edilmeye gayret gösterilmiştir.

Çalışmamın hazırlanma süresince değerli fikirleriyle bana yol gösteren ve bu süreçte gerekli olan hiçbir desteği esirgememiş olan değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa Edip Çelik'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çağrı KANDEMİR
Kahramanmaraş-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR.....	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	3
1.2. Konunun Kapsamı.....	3
1.3. Konunun Yöntemi.....	4
1.4. Konu İle İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	4
2. KIBRIS'IN KISA TARİHİ VE ÖZELLİKLERİ.....	5
2.1. Kıbrıs Adası'nın İsmi ve konumu	5
2.2. Ada'nın Önemi.....	5
2.2.1. Jeopolitik Teorilere Göre Akdeniz ve Kıbrıs'ın Önemi.....	7
2.2.1.1. Kara Hâkimiyet Teorisine Göre	7
2.2.1.2. Kenar Kuşak Teorisine Göre.....	7
2.2.1.3. Deniz Hâkimiyet Teorisine Göre	8
2.2.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisine Göre	8
2.3. Adanın Tarihi	9
2.3.1. Ada'da Yaşamış Olan Medeniyetler	9
2.4. Kıbrıs Adası'nda Osmanlı Hâkimiyeti.....	10
2.4.1. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı Kaybetmesi	12
2.5. İngiliz İdaresinde Kıbrıs.....	15
2.6. Megali İdea, Enosis ve Kıbrıslı Türklerin Genel Durumu	17
2.7. I. Dünya Savaşı Sonrasında Ada'nın Durumu	20
2.8. İkinci Dünya savaşına Kadar Türk - Amerikan İlişkileri.....	20
2.8.1. İlişkilerin Başlaması.....	21
3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN 1960'A KADAR TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS.....	35
3.1. ABD Dış Politikasında Türkiye Faktörü.....	36
3.1.1. Amerikan Yardımları ve NATO	37
3.2. Türk Dış Politikasında Amerika Faktörü	38
3.3. Johnson Mektubuna Kadar Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye.....	38
3.4. Londra Konferansı ve Türk Dış Politikası	41
4. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTINA KADAR TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS	35
4.1. 1960-1964 arası Türk-Amerikan ilişkileri	35
4.1.1. Esnek Karşılık Stratejisi ve Türkiye	35
4.1.2. Küba Bunalımı	36
4.2. Türk-Amerikan İlişkilerinde 1964 süreci ve Johnson Mektubu	37
4.3. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na Giden Süreç ve ABD	44
4.3.1. Haşhaş Krizi	47
5. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ.....	49
5.1. Makarios'a Karşı Gerçekleştirilen Darbe.....	49
5.1.1. ABD'nin Darbeye Karşı Tutumu.....	50

5.1.2. Darbe Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler	51
5.2. Barış Harekâtının Gerçekleşmesi	53
5.2.1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Sürecinde Türk-Amerikan İlişkileri.....	55
5.2.1.1. Sisco’ nun Arbuluculuğu	57
5.2.2. Barış Harekâtı Sırasında Amerika’nın tutumu	59
5.3. Ambargo.....	66
5.3.1. Amerika’nın Ambargo Kararı Alması	66
5.3.2. Ambargo Kararının Türkiye’deki Yansımaları.....	68
SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR	75
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Roma Dönemine Kadar Kıbrıs Kronolojisi	9
Tablo 2.2. Kıbrıs'ın Venedik Dönemi Nüfus Durumu	10
Tablo 2.3. Kıbrıs Adası'nı İngilizler Teslim Almadan Önceki 1833 (1248) Tarihli Osmanlı Kıbrıs Nüfus Defterlerine Göre Kıbrıs Adası'nın Nüfusu.	16

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. 2017 Yılı Bölgelere Göre Dünya İspatlanmış Petrol Rezervi 6

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
AKEL	: Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú -Emekçi Halkın İlerleme Partisi
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency
DP	: Demokrat Parti
EOKA	: Etniki Organosis Kypriou Agoniston- Kıbrıslı Elenlerin Milli Mücadele Örgütü
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KM	: Kilometre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
CENTO	: Central Treaty Organization - Merkezi Antlaşma Teşkilatı - Bağdat Paktı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı

1. GİRİŞ

Kıbrıs'ın Türkiye'ye uzaklığı 64 kilometredir ve bu özelliğiyle adanın en yakın olduğu kara parçası Türkiye'dir. Kıbrıs'ın Türkiye ile bağlantısı sadece coğrafya ile sınırlı değildir. Hatta daha önemlisi, tarih ve kültür bağlarının olmasıdır. Adada yaşayan en büyük iki etnik gruptan biri Türklerdir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu adaya 300 yıl boyunca hükmetmiştir. 19. Yüz yılın sonuna kadar Türklerin elinde kalmış olması ve sonraki dönemde Kıbrıslı Türker ile ilişkilerin sürdürülüyor olması Türk kamuoyunun hafızasından geçici bir süre Kıbrıs'ın silinmemesine neden olmuştur. Tüm bu bağların yanı sıra Türkiye açısından Kıbrıs'ın birçok stratejik önemi de vardı. Ada'nın Orta Doğu'nun deniz kapısı olan Doğu Akdeniz'e konulmuş olması, Türkiye'nin elinde önemli bir güç bulundurması anlamına geliyordu. Öte yandan Türkiye'nin kendisine sadece 64 kilometre uzaklıkta bulunan bir adanın kaderine müdahil olmaması da düşünülemezdi.

Kıbrıs meselesi, özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında Türk dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. Türk dış politikasının bir diğer değişmeyen gündem konusu ise Amerika ile olan ilişkiler olmuştur. Türk dış politikasına 19 yy itibariyle girmiş olan Kıbrıs sorunu ve yine aynı yy da başlamış olan Türk-Amerikan ilişkileri, 1955 yılında Kıbrıs'ta yaşanan olumsuz gelişmeler ve bu gelişmelerin ABD'ye dolaylı etkileri çerçevesinde bir kesişme yaşamıştır. Bu temasın başlaması ile Türk-Amerikan ilişkileri ve Kıbrıs meselesi, çok uzun yıllar birbirinden ayrılmaz iki temel konu haline gelmiştir. Kıbrıs sorunu büyük denilebilecek birçok devletin ve BM'nin de gündeminde zaman zaman yer tutmuş olmasına karşın, son dönemlerde daha çok Türk-Amerikan ilişkilerinin etkisi altında gelişme göstermiştir.

ABD ve Türkiye'nin birbiriyle ilişkilerinin yoğunlaşması İkinci Dünya Savaşı'nın sonralarına rastlar. Bu dönemde her iki ülke de dış politikalarında ciddi revizyonlar yapma gereği duymuşlardır. Türkiye İkinci Dünya savaşı boyunca korumaya çalıştığı denge politikasını değiştirerek, batılı büyük devletlerle yakın ilişkiler kurma yönünde eğilim göstermiş ve batı bloğuna dâhil olmak istemiştir. Öte yandan ABD de yalnızlık politikasını bir kenara bırakarak, kendisine biçtiği rol gereği uluslararası siyasette birtakım sorumluluklar üstlenmeye karar vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında şekillenen yenedünya düzeni ile etkili bir rol üstlenmek isteyen Amerika'nın temel hedefi, Bir tehdit olarak gördüğü Doğu blokunun liderliğindeki SSCB'nin etki alanını çevreleme politikası ile sınırlandırmak olmuştur. ABD'nin uygulamak istediği bu politikasında Türkiye jeopolitik konumu itibariyle daha da önemli bir hale gelmiştir. Dönem itibariyle Amerika ile politik çıkarlarında paralellik gören Türkiye batı ittifakına girerek ABD ile daha yakın ilişkiler kurmak istemiştir. Nitekim ABD'nin NATO çıkarları doğrultusunda başlatmış olduğu yardım projeleri Türkiye tarafından hoşnutlukla karşılanmıştır.

Soğuk savaş süresince devam eden dünya güç dengesi mücadelesi içerisinde Kıbrıs çok önemli bir konuma sahipti. Akdeniz üstünlüğü için stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs özellikle SSCB'nin Akdeniz'de donanma bulundurabilmesi ve bölgesel üstünlük kurabilmesine imkân tanıyabilirdi. Bu tehlike hali hazırda NATO üstlerine hizmet edebilen Kıbrıs'ı, Amerika açısından daha da önemli kılıyordu. Amerika açısından İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs'ta söz sahibi olabilen ülkeler olması herhangi bir sorun teşkil etmiyordu. NATO ittifakı sınırlarında kalan bu üç devletin NATO güney sınırların güvenliği prensibine sağdık kalacakları belliydi. Ancak Kıbrıs adasında 1930'lu yıllar itibariyle baş gösterip 1950'lere gelindiğinde iyice yoğunlaşan karmaşa ortamı Amerika'yı da Kıbrıs konusunda daha duyarlı hale

getirmişti. Nitekim Kıbrıs'taki problemlere çözüm bulma konusunda İngiltere'nin yeteri kadar sorumluluk almak iste memesi Amerika'nın Kıbrıs sorunu içerisine biraz daha yaklaştırmasını sağlamıştı. Çünkü soğuk savaşın en yoğun yaşandığı söz konusu dönemler itibariyle, adada yaşanabilecek siyasi bir boşluk SSCB'nin önünü açabilecekti. Ebettteki ABD açısından Kıbrıs'ın önemi sadece SSCB tehlikesi değildi. ABD'nin Kıbrıs ile ilgilenmesinin nedenleri arasında; coğrafi olarak uzağında bulunan petrol rezervlerine daha rahat ulaşabilmek, İsrail gibi müttefik devletlerin güvenliğini sağlayabilmek ve adeta batmayacak bir savaş gemisi olma özelliği taşıması gibi sebepler de bulunmaktadır.

Kıbrıs'a müdahale etme fikri 1974 yılına gelinceye kadar birçok defa Türkiye'nin gündemine gelmiş olmasına rağmen müdahale ancak 1974 yılına gelindiğinde gerçekleştirilebilmişti. Bu durum, Kıbrıs Barış Harekâtına gelinceye kadarki süreçte yaşanan gelişmelerin ve dönem itibariyle koşulların hazır bulunurluğuyla da ilgilidir. Dönemin Başbakanlık koltuğunda, Amerika ile ilişkilere daha öncekiler kadar sıcak bakmayan Bülent Ecevit'in oturuyordu. Başbakan yardımcılığı görevinde ise Amerika'nın iç ve dış işlerimize hiçbir şekilde karışmayacağını açıkça ifade edebilen Necmettin Erbakan vardı. Ayrıca Soğuk savaş ortamı, 1970 yılı itibariyle yumuşama sürecine girmişti. Amerika ve SSCB arasında bir takım anlaşmalar imzalanmış ve her iki ülke de normalleşme sürecini sürdürmek konusunda istekli bir politika yürütmüşlerdir. Bu ortam batı ve doğu bloğun üyesi ülkelerin eskisine nazaran daha özgür hareket edebilmelerine olanak tanıyordu. 1964 yılından itibaren meydana gelen gelişmeler ve Türk kamuoyundaki Amerika ve Kıbrıs yankıları da 1974 sürecinin olgunlaşmasına katkıda bulunmuştur. Yunanistan'ın adayı tamamen kendisine bağlama talebi ve bu hedef doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemlere, daha önce birçok yöntem denenmesine rağmen çözüm bulunamamıştı. Dolayısıyla, adadaki Türk halkının ancak taksim ile rahata kavuşabileceği ve Kıbrıs'a askeri bir müdahale gerçekleştirmenin zorunluluk olduğu düşüncesi artık pekişmişti.

Kıbrıs Barış Harekâtının belki de en önemli özelliği Türk dış politikasında daha önceki kriz süreçlerinden farklı bir yol izlenmiş olmasıdır. Daha önceki başarısız bir kaç tecrübenin aksine, dönemin MSP-CHP hükümetinin hedef birlikteliği sağlayabilmesi sayesinde harekâta karar verilebilmiştir. Türkiye bu süreçte, Yunanistan eliyle kendisine verilmiş hukuki gerekçeyi çok başarılı bir şekilde kullanarak harekâtı gerçekleştirebilmiştir. Bu sürecin bizzat içerisinde bulunan ve önceki müdahale girişimlerini bizzat engellemiş olan ABD, bu müdahaleye daha öncekinden çok daha cılız bir sesle karşı çıkabilmiştir. ABD'nin Türk müdahalesine karşı çıkmakta çok kararlı olmamasında, diğer tüm sebeplerin yanı sıra, Türk hükümetinin her şeyi göze alarak harekâtı başlatıyor olmasının da etkili olduğu söylenebilirdi. Nitekim süreci izleyen ABD'li yetkililerin raporlarında; Türk yetkililerin çok kararlı olduğu, ABD'nin karşı çıkmakta ısrar etmesi durumunda Türkiye'yi kaybetme ihtimalinin olduğu da belirtiliyordu. ABD açısından önemli bir müttefik olan Türkiye'nin o günün şartlarında kaybedilmemesi gerekiyordu. Bunun bilincinde olan Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger harekâtın başlamaması için elindeki tüm yöntemleri ortaya koymasına karşın, harekâtın başlamasının hemen ardından Türkiye'nin lehine bir tutum geliştirmeyi de ihmal etmemiştir. Çünkü Kissinger, Amerikan kongresindeki Yunan lobi gücüne rağmen Türkiye'nin çok daha önemli bir müttefik olabileceğini düşünüyordu.

ABD açısından Kıbrıs sorunu sadece iki NATO müttefikinin karşı karşıya gelmesini engellemekten ibaret olmuştur. Onu daha çok ilgilendiren adadaki üslerin salahiyeti ve adada SSCB etkisinin söz konusu olmamasıydı. Bu sebeple ABD için, Türkiye'ye açısından artık milli bir dava haline gelmiş Kıbrıs meselesinin önünde daha

fazla durmanın, Türkiye'yi kaybetmekten başka bir sonucu olmayacaktı. ABD, NATO güney kanadı güvenliğinin en önemli faktörlerinden biri olan ve Ortadoğu politikaları açısından vazgeçilmez olan Türkiye'nin hala çok önemli olduğunu düşünmekteydi.

Barış harekâtının başlamasından sonra tutum değiştirerek Türkiye'nin elini rahatlatması, kısa bir süreliğine Türkiye'nin lehine olmuş olsa da harekâttan sonra Amerikan yardımlarının kesilmesi ve ambargo uygulanması bu olumlu havayı tekrar sona erdirmişti. Sonuç olarak Kıbrıs meselesinde; ABD'nin konuya mütteliklik penceresinden değil, NATO çıkarları penceresinden bakıyor olması, Türk-Amerikan ilişkilerine 1964 sonrasında ikinci ve etkisi daha uzun sürecek bir yara açmıştır. ABD'nin İki tarafı da memnun etme çabasıyla uygulanan Kıbrıs politikası, ABD'nin iki tarafı da memnuniyetsiz etmesiyle sonuçlanmasına rağmen bu sürecin sonunda ABD'nin hedeflediği sonuç gerçekleşmiş, Türkiye ve Yunanistan karşı karşıya gelmemiştir. Öte yandan, Kıbrıs'ta gerçekleşmiş olan darbe girişimi neticesinde Sovyetlerle dirsek teması kurmaya başlamış olan Makarios riskinin de ortadan kalkmış olması ABD'nin Kıbrıs politikası adına olumlu bir sonuç oluşturmuştur.

Türk-Amerikan ilişkileri 1980 yılına kadar birçok sorun yaşamış olsa da Kıbrıs konusu bunların en önemlisiydi. ABD'nin dönem itibariyle realist bir politika izliyor olması; adada yaşanan hukuksuzluklara göz yumması ve Türkiye ile mütteliklik ilişkilerinin yok sayılması durumunu ortaya çıkarmıştır. ABD'nin Kıbrıs Barış Harekâtında göstermiş olduğu İnişli çıkışlı politikası, kendi çıkarları açısından uygun düşüğü takdirde tarafının hızlı bir şekilde değişebildiğini göstermektedir. ABD için genel anlamıyla Kıbrıs sorununun çözümü gibi bir problem hiç olmamıştır. Kıbrıs meselesi süresince ABD, NATO amaçlarının önüne engel çıkarılıp çıkarılmayacağı gibi bir problemi gündeminde tutmuş ve gerek Türkiye gerek Yunanistan ile olan ilişkilerini de bu temel anlayış çerçevesinde sürdürmüştür.

1.1. Tezin Amacı

Türk-Amerikan ilişkileri, her ne kadar Kıbrıs çerçevesinde ele alınmış olsa da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı özelinde meydana gelen siyasi gelişmeler yeteri kadar çalışılmamıştır.

Bu çalışma, Amerika ile ilişkilerimiz açısından Barış Harekâtı'nın kritik önemini ele almayı amaçlamaktadır. Kıbrıs Ada'sı 1878'den itibaren neredeyse Türkiye'nin gündeminden hiç düşmemiştir. Aynı şekilde Türk-Amerikan ilişkileri de yaklaşık olarak yarım asırlık bir ehemmiyeti beraberinde taşımıştır. Ancak; Kıbrıs, ABD ve Türkiye üçgeninde 1878'den günümüze kadarki süreç göz önünde bulundurulacak olursa, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın müstesna bir yerinin olduğu rahatlıkla görülecektir. Bu doğrultuda Kıbrıs harekâtını sadece askeri bir müdahale olmaktan öteye taşıyan en önemli argüman dış politika açısından meydana getirdiği eksen sapmasıdır.

Bu çalışma, Kıbrıs'ın Türk dış politikasına askeri katkısından çok siyasi bir katkı sağladığı gerçeğine dikkat çekmeyi veya bu durumu daha belirgin hale getirmeyi amaçlamaktadır.

1.2. Konunun Kapsamı

Bu çalışmada 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar Türk-Amerikan ilişkilerinin şekillenmesi ve harekât süresince Türkiye-Amerika ilişkileri açısından yaşanan gelişmeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kıbrıs Adası'nın kısa tarihi, konumu ve

özellikle büyük devletler açısından önemine değinilerek sürecin ilerleyişi ortaya konulmuştur.

Bütün bunlarla beraber dönemin dış politikasının iç politikadaki yansımalarını ve içerideki siyasi gelişmelerin söz konusu olan dış politikaya yansımalarına da dikkat çekilmiştir. Süreç, sadece iki devlet arasında cereyan eden politikalarla değil, Kıbrıs'la alakadar olan diğer devletlerin politikaları da göz önünde bulundurulurken ele alınmıştır.

1.3. Konunun Yöntemi

Tezimizin gerekli nesnel bilgilerle oluşturulabilmesi için döneme ait Amerika CIA belgeleri, Kıbrıs Devlet arşiv belgeleri, Kıbrıs gazete arşivleri, TBMM arşivi belgelerinin yanı sıra Türkiye'deki; Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri arşivleri taranmıştır. Gerekli yerlerde konuya ilişkin yazılmış olan yerli ve yabancı kitap, makale ve tezlerden istifade edilmiş ve dönemin tanıklarından ulaşabildiğimiz kişilerle birebir röportaj yapılmıştır.

Kaynak taramaları sırasında harekât dönemine yakın tarihte yayınlanmış olan kitaplardan özellikle istifade edilmiştir. Türkiye'de ve Kıbrıs'ta 1950-1990 tarihleri arasında yayınlanan günlük gazeteler taranarak kamuoyunun olaylara yaklaşımı veya kamuoyuna aktarılan bilgiler gözden geçirilmiştir. TBMM tutanakları ile iç politikanın bu döneme yansımaları gözlemlenmiştir.

1.4. Konu İle İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Kıbrıs, Türk ve Amerikan ilişkilerinin taraması yapıldığında Anıl Çeçen, Nasuh Uslu, H. Fikret Alasya, Soyalp Tamçelik gibi isimlerin öne çıktığı görülmektedir.

Özellikle Anıl Çeçen'in "Kıbrıs Çıkmazı" isimli eserinde Kıbrıs'ın uluslararası ilişkilerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca İngiltere, Türkiye, ABD, Yunanistan, İsrail gibi devletlerin Kıbrıs politikalarına yer vermiştir. Yine Nasuh Uslu'nun "Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs" ve "Çatlak İttifak" isimli eserlerinde Kıbrıs'ın genel çerçevesiyle Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi konu alınarak Türkiye merkezli bir Amerika ilişkisine yoğunlaşmıştır. Öte yandan bu ilişkilerin iç politikaya etkilerine de yer verilmiştir. H. Fikret Alasya'nın "Tarihte Kıbrıs" isimli eseri, Kıbrıs'ın kısa tarihini ele aldıktan sonra Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleşmesine kadarki sürece nasıl geldiğini özetlemektedir. Bununla birlikte Murat Toman'ın "ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri 1969-1977" ve Zülfikar Aytaç Kışiman'ın hazırlamış olduğu "Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi" isimli doktora tezi gibi çalışmalar da bu çalışmanın kapsamına en yakın çalışmalar olduğu söylenebilir.

2. KIBRIS'IN KISA TARİHİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Kıbrıs Adası'nın İsmi ve konumu

Kıbrıs Adası'nın isminin nereden geldiği konusunda birçok farklı iddia bulunmaktadır. Ada üzerinde birçok farklı kültürün hâkimiyet kurmuş olmasının da etkisi ile farklı yorumlar ve tanımlamaların olması kaçınılmaz olmuştur. Kıbrıs'a verilen isimler adaya ait iklim, güzellik, maden vs. gibi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan bir kısmı şöyledir: "Aeria", "Kittim", "Eroza", "Afordisia", "Amatosia", "Koloni", "Keraşitsi", "Makarya", "Mionis", "Esfekia", "Chettim", "Cyprus", "Pafos". "Cyprus" ismi ise M.Ö 600'lerde günümüz Lefkoşe yakınında bulunan "Depa" şehrinin kralı Philocyprus'un ismine ithafen verilmiştir (DAGM, 2000: 41). Bunların arasında Kıbrıs isminin ise Latince "aes cuprium" (Bakır)'dan geldiği tahmin edilmektedir (Önalp, 2010: 18). Ada'nın, ismini Kına çiçeğinden, Kiniros'un kızının isminden veya Aşk tanrıçası Kipris'ten aldığı da söylenmektedir (Hammer, 2013: 265).

34° 33' ve 35° 41' Kuzey enlemleri ve 32° 17', 34° 35' doğu boylamları arasında olan Kıbrıs Adası iki kıtanın ortasında çok kritik bir konuma sahiptir (Alasya, 1988: 01). 9283 km² yüzölçümüne sahip olan Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'dan uzaklığı 800 km iken, Anamur ile arası sadece 64 kilometredir (Alasya, 1975: 83).

Avrupa'dan gelerek Doğu Akdeniz'e geçen veya Anadolu'nun doğusundan, Suriye'den ve Mısırdan hareketle batıya yönelen ticaret gemileri, Kıbrıs'ın kontrol sahasından geçmek zorundadır. Bu sebeple bulunduğu konum jeopolitik açıdan büyük önem arz etmektedir. Adanın bu önemini İngiliz kraliçesi Victoria'ya, siyasetçi Benjamin Disraeli "*Kıbrıs ön Asya'nın anahtarıdır*" cümlesiyle ifade etmiştir (Göktürk, 2013: 8).

Akdeniz'in en doğusunda, Anadolu yarımadasının güneyi ve Afrika kıtasının kuzeyinde bulunan Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya adalarının ardından Akdeniz'de bulunan en büyük 3. adadır. Ada'nın yüz ölçümü 9.251 km² dir. Andreas ve Drepena adındaki iki burnunun birbirine uzaklığı 227 km'dir. Yeryüzü şekillerinin yapısı ile Kıbrıs'ın Anadolu'nun küçük bir örneği olduğu söylenebilir (DAGM, 2000: 39).

2.2. Ada'nın Önemi

Kıbrıs adasının önemini anlayabilmek için Akdeniz'in, Akdeniz'in önemini anlayabilmek için ise Ortadoğu'nun neresi ve ne denli önemli olduğunu anlamak gerekmektedir. Ortadoğu'ya ve özelde Akdeniz'e bakıldığında, devletlerin küresel stratejik planları içerisinde çok büyük bir yer kapladıkları görülmektedir.

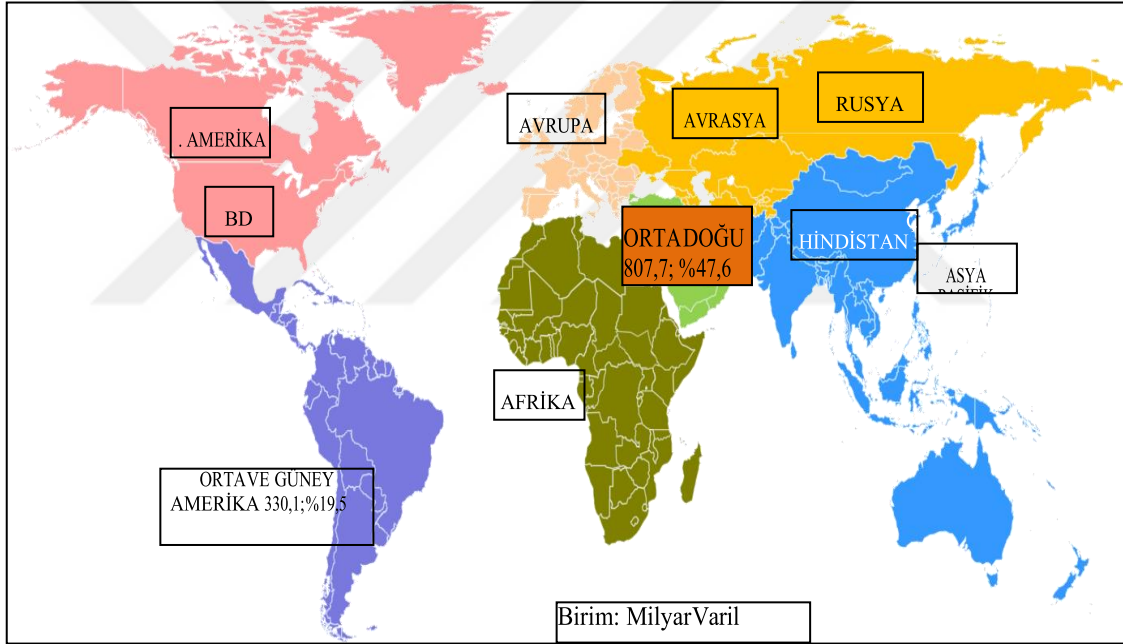
Ortadoğu'nun konum olarak neresi olduğu hala çok net değildir. Siyasi bir terminoloji olarak kullanılan "Ortadoğu" sözcüğünün coğrafi bir yer tanımı olma açısından hiçbir değeri yoktur. Ortadoğu daha çok, başta İngiltere olmak üzere Avrupalı sömürge devletlerinin ve ABD gibi ülkelerin üç kıtanın kesiştiği ve ticaret yollarının bulunduğu, sınırları net olmayan bir bölgeyi tarif etmek için kullandıkları bir isim olmuştur. (Atabay, 2017: 20).

Ortadoğu, dar ve geniş olmak üzere iki ayrı tanımla açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye, Mısır ve İran üçgeni dar olanı; tüm Arap devletleri, Türkiye, İsrail ve İran'ı da ekleyerek geniş olan anlamı tarif edilmeye çalışılmaktadır (Sander, 2007: 72). Ortadoğu'yu cazip kılan birçok neden sayılabileceği gibi coğrafi konumuyla Ortadoğu'nun merkezi kabul edilebilecek Kıbrıs, bu nedenlerin en önemlilerinden bir kaçına birden sahiptir.

Akdeniz'in önemi, üç ayrı ehemmiyet başlığına ayrılacak olursa bunlar; ekonomi, güvenlik ve inanç olarak kategorize edilebilir. Bu üç başlığın önem sıralaması, büyük devletler tarafından zaman ve koşullara göre değişkenlik gösterse de neredeyse tarihin bilinen her aşamasında güncelliğini korumuştur. Belki de bu açıdan “Denizlere hâkim olan, dünyaya hâkim olur.” sözünün en doğru muhatabı Akdeniz'dir.

Akdeniz kıyıları, mensubiyet ve etki gücü itibari ile dünyanın en önemli üç dininin hem doğusu hem de hala kutsal sayılan mekânlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış olan medeniyetler açısından Akdeniz'in her zaman gündemde kalmasına neden olmuş ve hafızalarda manevi bir hedef noktası olma ideali oluşturmuştur. Bilindik tarif esas alındığında Ortadoğu'nun doğusu ve batısı arasındaki geçiş güzergâhının, gerek deniz gerek kara yolu ile bir şekilde Akdeniz etki alanından geçiyor olması, her iki cephenin kaynaklarının transferi açısından Akdeniz'i paha biçilmez kılmaktadır. Dünyadaki petrol-doğalgaz rezervlerinin %47 gibi önemli bir bölümünün Akdeniz çevresinde olduğunun bilinmesi ile bölge, Uluslararası çıkarlar açısından belki de hiç olmadığı kadar kritik bir pozisyon almıştır (Sektör Raporu, 11.08.2019, www.tpao.gov.tr)

Şekil 2.1. 2017 Yılı Bölgelere Göre Dünya İspatlanmış Petrol Rezervi (Sektör raporu, 11.08.2019, www.tpao.gov.tr).

Bununla birlikte gerek ticari transfer araçlarının korunması gerekse Akdeniz'e kıyısı bulunan devletlerin dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı kıyı güvenliklerini sağlama endişesi, Akdeniz'i ve dolayısıyla göbeğinde bulunan Kıbrıs Adası'nın önemini vazgeçilmez bir duruma sokmaktadır. Akdeniz ve Kıbrıs Adası; dini, ticari ve siyasi önemlerinin yanı sıra daha birçok etken sebebiyle cazibe noktası olma güncelliğini her daim koruyabilmiştir.

2.2.1. Jeopolitik Teorilere Göre Akdeniz ve Kıbrıs'ın Önemi

2.2.1.1. Kara Hâkimiyet Teorisine Göre

Kara hâkimiyet teorisi Halford j. Mackinder tarafından 1904'te ortaya atıldı. Bir İngiliz olan Halford'un ortaya atmış olduğu bu teori, Halford'un ilk jeopolitik teorisi olarak kabul edilir (İşcan, 2004: 60). Kara hâkimiyet teorisine göre zaman içerisinde deniz ve kara hâkimiyetinin üstünlüğü birbiri arasında yer değiştirecek olsa da dünyaya hâkim olma hedefi ancak karaya yeteri kadar hâkim olan unsurlar tarafından gerçekleşecektir. Teorinin babası Mackinder'e göre devletler açısından en önemli yer "Merkez'dir. Bunun için ise en uygun yer Avrasya'nın iç bölgeleridir. Avrupa ve Asya'yı içine alan bu bölge, KALPGAH olarak isimlendirmiştir (Mackinder, 1904: 150).

Merkez bölgesini kontrol altında tutan iki önemli kuşak vardır. Bunlar, iç kuşak (Almanya, Avustralya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan, Çin) ve dış kuşak (İngiltere, Kuzey-batı Afrika, Avusturalya, ABD, Kanada)'tır. Bu kuşaklar merkeze hâkim olmak isteyen güce karşı dalgakıran görevi görmektedir (Mütercimler, 2000: 99). Kara hâkimiyet teorisinin merkez saydığı Avrasya tanımının iç kuşağında konumlanmış olan Akdeniz ve Kıbrıs Adası da, merkezin güvenliği açısından çok büyük öneme sahiptir. Kıbrıs Adası her ne kadar bir ada olsa da Mackinder'ın iç kuşak tanımı esas alındığında merkez açısından kritik bir konuma sahiptir.

2.2.1.2. Kenar Kuşak Teorisine Göre

Kenar kuşak teorisi Nicholas Sytkman tarafından şekillendirilmiştir. N. Sytkman, kara hâkimiyetine başka bir açıdan bakarak "Kenar Kuşak" devletlerinin çok daha önemli bir role sahip olduklarını düşünmüştür. Bu ülkeler: Batı Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore, Doğu Sibirya'dır. N. Sytkman bu devletlerin kara ve deniz hâkimiyeti arasında tampon olma açısından önemli olduğunu vurgulamıştır (Turan, 2016: 17).

Yale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Profesörü olan N. Sytkman teorisini daha çok ABD çıkarlarını merkeze alarak oluşturmuştur. Ona göre merkez bölgesi yerine merkezi çevreleyen karanın kenar kuşağına hâkim olmak, dünya adasına hâkim olmanın anahtarı konumundadır. Doğu Avrupa'dan Çin'e uzanan (Rimland) kenar kuşağının hareket merkezi olması gerektiğini ileri sürmüştür. Öte yandan bu bölgeye hâkim olamamanın, bölgenin ABD haricindeki güçler tarafından ele geçirilme anlamına da gelmesinden dolayı, Batı stratejisini ciddi şekilde tehlikeye sokacağını söylemiştir (İşcan, 2004: 63).

"Kenar Kuşak" teorisinin hem deniz hem de karayı ilgilendiren bir yanının olması ve merkez olarak esas alınarak Balkanlardan Çin'e uzanan sınır hattına odaklanıyor olması Kıbrıs hâkimiyetinin Teori açısından ne kadar önemli olduğunu da açıkça göstermektedir. Dolayısıyla Kıbrıs Adası'nın diğer güçlerin elinde bulunması teori açısından tehlike arz etmektedir. Kıbrıs'ın bölgesel güç merkezleri ve karşı kıyı ülkeleri açısından tehdit oluşturacak konumunun bulunması jeostratejik bir anlam ifade etmektedir (Turan, 2016: 21). Aynı durum Kıbrıs özelinde de söz konusu olacaktır. Kıbrıs için bir taraftan çevre kıyı ülkeler diğer yandan da bölgede güç dengesi oluşturmaya çalışan büyük devletlerin girdabı arasında, kendine göre bir strateji oluşturma zorunluluğu kaçınılmaz hale gelmektedir.

2.2.1.3. Deniz Hâkimiyet Teorisine Göre

Bir diğer hâkimiyet teorisi de Alfred Mahan'ın (1840-1914) geliştirdiği deniz hâkimiyet teorisidir. Bu teoriye göre, dünya hâkimiyetini sağlamak denizlere hâkim olmaktan geçmektedir. Bu sebeple asıl gayenin denizlere hâkim olabilmek olması esas alınmıştır. Mahan teorisinde, İngiltere'nin deniz gücü ile Rusya'nın kara gücünü mukayese etmiş ve bu mücadele merkezini Mançurya bölgesinden Türkiye'ye kadar olan alanla sınırlandırmıştır. Deniz ve kara gücü arasında yaptığı mukayesede deniz hâkimiyetinin kara hâkimiyetine göre çok daha avantajlı olduğu tezini savunur (Turan, 2016: 22).

Mahan'a göre ABD, Avrasya'daki üsleri sayesinde dünya hâkimiyetini sağlayabilmektedir. Mahan, Rusya ve Çin'in karşısında ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya ittifakının oluşacağını, böylece Çin'in büyümesinin önüne geçilerek Rusya'nın da çevrelenebileceğinden bahsetmiştir (İşcan, 2004: 65). Bu teori çerçevesinde Rusya'nın Boğazlar ve Karadeniz üzerinde baskı oluşturması ve uluslararası blokların Ege Adaları ile ilgili politikalarda Yunanistan lehine politika yürütüyor olması, deniz hâkimiyeti açısından Türkiye'nin işini zorlaştırmıştır (Tamçelik, 2011: 18). Türkiye'nin Ege ve Karadeniz politikalarının yanı sıra özellikle Kıbrıs politikasına milli bir kimlik kazandırmış olması bu açıdan kritik bir öneme sahip olmuştur. Süveyş ve Ortadoğu'ya giriş kapısı olan Doğu Akdeniz'in son adası olan Kıbrıs, sadece tarih, kültür ve din birliği açısından değil ayrıca deniz hâkimiyeti yönüyle de jeostratejik olarak, Türkiye için vazgeçilmez bir hale gelmiştir.

Meseleye deniz hâkimiyeti teorisinin dünya hâkimiyetini sağlayacağı tezi üzerinden bakıldığında, küresel güçlerin jeopolitik stratejilerini oluştururken Kıbrıs'ı bunun dışarısında tutmayacağı açıktır (Turan, 2016: 26). Kıbrıs'ın yeni enerji hatları üzerinde bulunması, Süveyş deniz yoluna olan hâkimiyeti ve Ortadoğu deniz kapısı girişini elinde tutuyor olması bu durumun en öne çıkan sebeplerinden olmuştur.

2.2.1.4. Hava Hâkimiyet Teorisine Göre

Hiç durmadan ilerleyen teknolojik gelişmeler, insan hayatında olduğu kadar devletlerin strateji ve politikalarında da önemli değişikliklere neden olmuştur. İlk stratejinin kara hâkimiyet teorisi olması (buna bağlı olarak "Kenar Kuşak"), sonrasında deniz ve en sonunda hava (uçak, füze vs.) hâkimiyet teorisinin geliştirilmesi de bu durumla bağlantılı olmuştur.

Hava hâkimiyet teorisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alexander P. De Seversky tarafından geliştirilmiştir. Kara ve deniz hâkimiyet teorilerinin artık önemini yitirdiğini düşünen Seversky, hava hâkimiyet teorisinin bugün için en geçerli teori olduğunu savunmuştur (Turan, 2016: 26). Soğuk Savaş ortamındaki iki büyük gücün mücadelesi, daha çok bu teoriler çerçevesinde gerçekleşmiştir. ABD ve SSCB arasında gerçekleşen üstünlük mücadelesi, SSCB'nin yıkılmasıyla son bulmuş gibi görünse de aslında SSCB'nin yerine kurulmuş olan Rusya Federasyonu ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu ortamda hava hâkimiyet teorisi bir yandan uçak ve füze gibi doğrudan savaş araçlarını konu almakla birlikte, uzay hâkimiyetini de kapsamı içine almıştır. Ancak şimdilik "Merkez" ve "Yayıma" üzerinden değerlendirilen teoriler için ilk seçenek daha somut bir kapsam teşkil etmektedir (Korkmaz, 2019: 22).

Bu açıklamalar ışığında Kıbrıs Adası bir çeşit uçak gemisi olarak değerlendirilebilen bir konumdadır. Kıbrıs, özellikle ABD, Rusya ve İngiltere açısından diğer teorilerde belirtilen Avrasya, Afrika, Asya ve Doğu Avrupa üçgenine, karasal

uzaklık sebebiyle üs bulundurmayı zorunluluk haline getiren bir konumdadır. Bu geminin, hangi güç bloğu esas alınır sa alınır öteki güce kaptırmamak zorunluluğuna sahip bir uçak gemisi durumunda olduğu aşıkârdır (Turan, 2016: 27).

2.3. Adanın Tarihi

2.3.1. Ada'da Yaşamış Olan Medeniyetler

Tablo 2.1. Roma Dönemine Kadar Kıbrıs Kronolojisi (Coşkun, 2004: 10).

Neolitik I (Khirokitia) M.Ö. 7000 / 6800-6000
Neolitik II (Sotira) M.Ö. 4500-3900 / 3800
Kalkolitik M.Ö. 3900 / 3800-2900 / 2500
Erken Bronz Çağı (Erken Kıbrıs) I M.Ö. 2500-2075
II M.Ö. 2075-2000
III M.Ö. 2000-1900
Orta Bronz Çağı (Orta Kıbrıs) I M.Ö. 1900-1800
II M.Ö. 1800-1725
III M.Ö. 1725-1650
Geç Bronz Çağı (Geç Kıbrıs) IA M.Ö. 1650-1575
IB M.Ö. 1575-1475
IIA M.Ö. 1475-1400
IIB M.Ö. 1400-1325
IIC M.Ö. 1325-1225
IIIA M.Ö. 1225-1190
IIIB M.Ö. 1190-1150
IIIC M.Ö. 1150-1050
Geometrik (Kıbrıs Geometrik) I M.Ö. 1050-950
II M.Ö. 950-850
III M.Ö. 850-750
Arkaik (Kıbrıs Arkaik) I M.Ö. 750-600
II M.Ö. 600-475
Klasik (Kıbrıs Klasik) I M.Ö. 475-400
II M.Ö. 400-325
Helenistik I M.Ö. 325-150
II M.Ö. 150-50
Roma I M.Ö. 50- M.S. 150
II M.S. 150-250
III M.S. 250-395

Ada'nın tarihi, MÖ. 4000'lere kadar dayanmaktadır. Osmanlıların idaresine geçtiği 1571 yılına gelinceye kadar Ada'da; Mısırlılar, Hitiler, Akalar, Dorlar,

Yunanlılar, Fenikeliler, Asurlar, Persler, Makedonya İmparatorluğu, Romalılar, İslam Orduları, Doğu Romalılar, İngilizler, Tapınak Şövalyeleri, Cenevizliler, Memlukler, Venedikler hâkimiyet kurmuşlardır (Göktürk, 2013: 13). Sıklıkla el değiştiren Ada'ya daha çok Akdeniz'de güçlü olan kuvvet hâkim olabilmıştır.

MÖ. 1500'lerde Doğu Akdeniz kıyılarına hâkim iki önemli otoriteden bahsedilebilirdi. Bunlardan birisi güney sahillerindeki Mısır, diğeri ise Kuzey, yani Anadolu yarımadasında hüküm süren Hititlerdir. Kıbrıs Adası'nda en çok hâkimiyet süren Mısır medeniyeti olsa da Hititler de Ada'nın hâkimi olabilmişlerdir. Bu el değişikliği döneminden sonra, Ada'da Yunan kolonileri güçlenmiş olsa da hiçbir zaman tam bir hâkimiyet kuramamışlardır. MÖ. 1200 civarlarında Ada'ya yerleştikleri tahmin edilen Yunanlılar, ilk önce Pers kralına başkaldırmış olsalar da sonradan Ada'nın hâkimiyetini tamamen Perslere bırakmışlardır (Alasya, 1988: 3).

MS. 395 yılında Büyük Roma İmparatorluğu'nun Doğu Roma İmparatorluğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrılmasının ardından, Kıbrıs Adası artık Bizans, yani Doğu Roma İmparatorluğunun hâkimiyeti altına girmiştir. Daha sonrasında İslam Orduları M.S. 638'de Ada'ya çıkmış ve Ada'nın önemli bir bölümüne hâkim olmuşlardır. Artık MÖ. Deki Hitit-Mısır çekişmesi, yerini Hristiyan-Müslüman devletlerin rekabetine bırakmıştır. Halife Osman'ın zamanında tekrar el değiştirerek Hristiyanların eline geçen ada, 1500'lere kadar devamlı olarak Haçlılar, Tapınak şövalyeleri, Cenevizliler, Memlükler, Venedikliler'in saldırılarına maruz kalmıştır (Aydın, 1991: 4). Ada'nın Osmanlı hâkimiyetine kadarki son hâkim gücü, Venedikliler olmuştur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu Ada'yı Venediklilerden devralmıştır.

Venedikliler dönemine gelinceye kadar ada nüfusu hakkında net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. (1489-1570) Venedikliler zamanından itibaren Osmanlı idaresine kadar nüfus şu şekilde devam etmiştir:

Tablo 2.2. Kıbrıs'ın Venedik Dönemi Nüfus Durumu (DAGM, 2000: 41)

1490 yılı	106.000
1504 yılı	110.000
1510 yılı	147.700
1523 yılı	121.179
1529 yılı	126.000
1540 yılı	197.000
1559 yılı	150.000
1562 yılı	180.000

2.4. Kıbrıs Adası'nda Osmanlı Hâkimiyeti

Venedik yönetiminin son on yılı ada halkı üzerine baskı yapmakla geçmiş ve bu durum zamanla bir ayaklanmanın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ada halkından Rum bir öğretmen olan Diassorinos Osmanlı Devleti ile temasa geçerek yardım istemiş ancak Venedikliler tarafından yakalanması bu girişimi boşa çıkarmıştır. 1563 yılında yine iki Rum Osmanlı'yı yardıma çağırmıştır. Kıbrıs hariç bütün Doğu Akdeniz adalarına hâkim olan Osmanlı Devleti için artık Ada'nın fethedilmesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Kıbrıs'ın fethedilmesi kararında yerel halktan gelen taleplerin yanı sıra adanın Osmanlı topraklarının güney sınırına sadece 40 mil kadar uzakta olması, Sicilya korsanlarına

sığınak olması ve genel olarak da stratejik konumu gibi sebepler etkili olmuştur (Önalp, 2010: 36).

Osmanlı Devleti'nin 1571 yılında Ada'yı fethinden hemen önce ada nüfusunun 56.044 kişi Lefkoşe'de, 6.616 kişi Magosa'da ve 134.926 kişi de adanın diğer bölgelerinde olmak üzere adada toplam 197.586 kişinin yaşamakta olduğu tespit edilmiştir (DAGM, 2000: 41).

Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesi II. Selim döneminde gerçekleşmiştir. Sokullu Mehmet Paşa'nın itirazlarına rağmen Kıbrıs'ın fethi kararı alınmış ve hazırlıklar başlamıştır. Şeyhü'l-İslam Ebu Suud Efendi'nin fetvası ile başlayan hazırlıklar sürecinde ilk olarak Osmanlı topraklarından Kıbrıs'a gönderilmekte olan tahıl ürünlerinin ihracı durdurulmuş ve diğer devletlerle dostluk ve barış antlaşmaları imzalanmıştır. Murat Reis komutasına verilen 25 kıt'a kadırga, 1570 yılının kış sonlarında Osmanlı sahillerine görevlendirilmiş ve sahiller istihbarat ve kaçakçılık açısından koruma altına alınmıştır (Önalp, 210: 36).

Lefkoşe, ilk olarak 27 Temmuz 1570 tarihinde kuşatılmış olsa da yaşanan gecikmeler nedeniyle kalenin fethedilmesi ancak 9 Eylül 1570 tarihinde gerçekleşmiştir. Lefkoşe Kalesi'nin fethinden sonra Magosa dışındaki bütün Kıbrıs Osmanlı Devletine teslim olmuştur. 1570 yılının Ekim ayında Magosa'yı da kuşatan Osmanlı orduları kış mevsiminin gelmesi sebebiyle kuşatmayı zayıflatmıştır. Son olarak İstanbul'dan Müezzinzâde Ali Paşa ve Pertev Paşa komutasında iki donanmanın Lala Mustafa Paşa'ya katılmasıyla, kale komutanı Bragadino beş maddelik bir antlaşmayı kabul etmiş ve 4 Ağustos 1571 tarihinde teslim olmuştur. Böylece tüm ada feth edilmiş ve Osmanlı Devleti yönetimine geçmiştir (DAGM, 2000: 39). Osmanlı yönetimi sonrasında, 1572 yılında yapılan ilk tahrirde 905 köyde yaşam devam etmekteyken 76 köy tamamen boşaltılmıştır (İnalçık, 1969: 37).

82 yıl süren Venedik idaresinin ardından nüfusun ciddi şekilde azalmış olması adanın demografik yapısı, ekonomisi ve iç güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Adadaki durumun II. Selime bildirilmesi ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Kıbrıs'a insan gönderilmek üzere "Sürgün" hükmü çıkarılmış ve bu kanun 21 Eylül 1571 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Adadaki iskân faaliyetleri öncelikli olarak Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Niğde, Bor, Ilgın, İshaklı, Akşehir gibi şehirlerden gerçekleştirilmiştir. Sürgün defterine toplamda 1690 hane yazılmış ve bunlardan 10'da 1'i zorunlu iskâna tabi tutulmuştur. Zamanla devam eden iskânlar ile 5720 hane ve yaklaşık 40.000 kişilik bir nüfus ile Kıbrıs Adası Türkleştirilmiştir (Atalay, 2003: 23). Ada'nın fethedildiği tarih ve yasanın çıkarıldığı tarihe dikkat edildiğinde bu durumun çok hızlı bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kıbrıs Osmanlı idarî sistemi içerisinde "*Beylerbeyliği*" olarak sınıflandırılmıştır. Fetihden sonra çıkarılan (23 Zilhicce 979) "*Kıbrıs Kanunnamesi*" ile Kıbrıslı Rum halkının can, mal ve namus güvenliği emniyet altına alınmış, ağır vergi yüklerinden kurtarılmış, mali güçlerinin tekrar yerine gelmesi için desteklenmişlerdir. Magosa haricinde Kıbrıs'ın fethinin kolay olmasında ada halkının Osmanlı Devletine yardımları etkili olmuştur. Ada'daki mecburi çalışma ve dini özgürlüğün kısıtlanması gibi zorluklar ortadan kaldırılarak, halkın hak ve hürriyeti tanınmıştır. Bu dönemle birlikte Kıbrıs 16 kazaya ayrılmış ve özel mülk sayılan ev, dükkân ve bahçeler dışında araziler padişahın malı olarak sayılmakla birlikte reayanın toprağı işleminin önu açılmıştır. Halk, bu işlemeden alınan gelirden öşür miktarını vergi olarak vermekle yükümlü tutulmuştur. 308 yıl Osmanlı idaresinde kalan Kıbrıslı Rumlar, İskân ettirilen Türklerle birlikte kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan önemli gelişmeler kaydetmiştir (DAGM, 2000: 55).

Osmanlı Devletinde 17.yy'da başlayıp artarak devam eden ekonomik sıkıntılar doğal olarak Kıbrıs'ı da etkilemiştir. Bu süreç Osmanlı Devleti'nin olduğu gibi Kıbrıs'ın da mevcut refah durumunu değiştirmiş ve dolayısıyla sorunlar çok daha gözle görünür hale gelmeye başlamıştır. 18. Yüzyıla gelindiğinde 1789 Fransız ihtilalinin etkileri tüm dünyada olduğu gibi Kıbrıs Adası'nda da kendisini hissettirmiştir. Ada'da bu dönemde baş gösteren milliyetçilik akımları Yunanistan'ın girişimleri, Rusya, İngiltere ve Fransa'nın da desteğiyle güçlenmeye başlamıştır. Bu amaçla kurulmuş olan Etnik-i Eterya'nın öncülü olan Filik-i Eterya örgütü faaliyetlerini hızlandırmaya başlamıştır (Çelik, 2012: 23). Kıbrıs, sonraları Cezair-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlı bir sancak olarak yönetilmiştir. Böylelikle Ada'da meclis yönetimi kurulmuş ve bu meclis, 4 Türk, 2 Ortodoks, 1 Marunî, 1 Ermeni olmak üzere toplam 8 kişiden oluşmuştur (Çelik, 2012: 24). İngiliz idaresine kadar statüsünde bazı değişiklikler yapılmışsa da bu değişikliklerin hiçbiri Ada'nın sorunlarına köklü bir çözüm getirmeye yetmemiştir.

2.4.1. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı Kaybetmesi

İngiltere'nin 19. yy doğu siyasetinin temelini doğu politikası oluşturmuştur. Kıbrıs'ın Süveyş Kanalı'nın girişine konumlanmış olması, adayı İngilizler için oldukça önemli bir hale getirmiştir. İngilizlerin adaya hâkim olabilme gayesinin yanında, rakiplerine kaptırmamak gibi bir amaçları da söz konusu olmuştur. 1869'da Süveyş kanalının açılması ile Akdeniz kapalı bir deniz olmaktan çıkıp, ticari olarak etki alanı daha da uzaklara taşınan bir deniz haline gelmiştir. Bu dönemde 19.yy sonlarına doğru İngiltere'nin hem Süveyş hem de Ortadoğu politikaları açısından Akdeniz'in doğusunda bir üs arayışına girmesi Akdeniz'in doğusunu kendi politikaları için daha önemli hale getirmiştir (Turan, 2016: 68).

Bu gelişmeler, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin sınırlarını koruma politikasını sürdürmesinin yanında, Akdeniz'de yeni üsler elde etme zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Avrupalı devletler, 1856 Paris Antlaşması sonrasında Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma politikasını değiştirme eğilimine girmişlerdir. Rusya'nın da dâhil olduğu bu politika ile “*Hiristiyan tebaanın hakları*” gerekçe gösterilerek Osmanlı'daki isyanlar körüklenmiş ve böylece parçalanmayı hızlandırmıştır (DAGM, 2000: 20).

Bu dönemin şartlarını lehine değerlendirmek isteyen Rusya, “93 harbi” olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşını (1877-1878) başlatmıştır. Osmanlı'nın yenik düşmesi ve Rusların İstanbul üzerine ilerlemesi ile sonuçlanan savaşta Osmanlı'nın toprak bütünlüğü büyük bir riske girmiştir. İngilizlerin Ortadoğu ve Akdeniz politikalarının riske girmesine yol açan bu durum sonrasında İngiltere, araya girmiş ve Osmanlı ile Rusya arasında Ayastafenos (Yeşilköy) Antlaşmasının (3 Mart 1878) imzalanmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti imzaladığı bu antlaşmayla ağır yükümlülükler altına girmiştir (Çelik, 2012: 40).

Ayastafenos Antlaşması ile Osmanlı'nın İngiltere nazarındaki durumunda ciddi değişiklikler olmuştur. Rusların, Kars, Ardahan ve Batum'u alması üzerine, İngiltere, Osmanlı'nın Hindistan yolunu koruyacak güce sahip olmaması dolayısıyla bu yolun tehlikeye girdiğini düşünmeye başlamıştır. Berlin Kongresi sonrasında İngiltere, Liberallerin görüşleri doğrultusunda Osmanlı Devleti ile ilgili politikalarında değişiklik yapma kararı almıştır. İngiltere'deki Muhafazakârlar Osmanlı'nın devlet bütünlüğünü koruma politikasını savunurken, Liberaller Osmanlı Hanedanını despotlukla itham etmiş ve Osmanlı'yı korumanın anlamsız olduğunu savunmuşlardır. (Uluman, 2002: 167). Bu doğrultuda İngiltere Dışişleri Bakanı Henry Salisbury, Başbakan Disraeli'nin uyarısı sonrasında, Albay Home'u Kıbrıs hakkında bir rapor hazırlamakla görevlendirmiştir.

Albay Home, yakın doğuda işgal edilmesi muhtemel bir yerin sahip olması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. İngiltere'nin belirleyeceği bir hükümete itiraz etmeyecek bir halka sahip olmalı.
2. Tercih edilecek üs, Kafkaslar bölgesinden, İran veya Süveyş kıyılarına olması muhtemel bir saldırıya karşı hızlı harekete geçebilecek bir konumda olmalı.
3. Kolay savunulabilecek, kullanışlı limanlara sahip olmalı.
4. Hindistan'a giden gemilere yakıt ikmali yapabilmeli.
5. İngiliz tüccarlarının Doğu Akdeniz pazarı için kullanabileceği bir çeşit depo görevi görebilmeli (Çelik, 2012: 43).

Bu dönemde gerçekleşmiş olan Ayastefanos Antlaşması İngiltere'yi çok da memnun etmemiştir. Ortaya çıkan yeni durumu lehine çevirmek isteyen İngiltere, 1878 den itibaren Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruyan değil, tehdit eden bir politikayı benimsemeye başlamıştır (Soy, 2004: 16). İngiltere bir taraftan Rusya'nın ilerlemesinin önüne geçmeye çalışırken, diğer yandan Doğu Akdeniz'de bulunan ve aradığı özelliklere bire bir uyan, Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nin elinden alma yollarını gözden geçirmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Rus tehdidi karşısında çaresiz kalması İngiltere'ye, bölgeye dair politikalarını uygulamak için yeni bir fırsat vermiştir.

İngiltere Akdeniz özelinde birçok araştırma yaptırmış ve bu araştırmalar neticesinde bölgede bir üst kurulması gerektiği kanaatine varmıştır. 24 Mayıs 1878 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury, Layard'a bir mektup göndermiş ve mektupta bölgeye dair şu ifadeler yer vermiştir:

“Osmanlı Orduları mağlup olmuştur, Osmanlı hükümeti çaresizlik içindedir. Bunlar inhitanın bariz delillerini teşkil eder. İngiltere, Ayastefanos muahedesinin Balkanlara müteallik bazı maddelerini Avrupa ve bilhassa İngiliz menfaatini uygun bir şekilde tadil edilebileceğini ümit etmektedir. Fakat bu ümit, Asya'daki Osmanlı memleketleri üzerine çöken Rus tehlikesini uzaklaştırmak hususunda mevcut değildir. Bu tehlike nedir? Osmanlıların Asya topraklarında, kendi kendilerini idareye ve istiklallerini elde etmeye arzulu bulunmayan çeşitli halk kitleleri yabancı fatihlerin istibdatçı idaresini temsil eden Osmanlı hanedanına milli bir histen ziyade kuvvetle bağlı bulunmuyorlar. Fakat Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmiş bulunmakla Anadolu, Suriye ve Irak ahalisini tahrik ederek Osmanlı Ordusuna karşı kıskırtabilir. Osmanlı devletinin zaafı meydana çıkmış bulunduğu için böyle bir tahrik neticesi bu ahali inhitat halinde bulunan devleti terk ederek kendine başka idare aramaya başlayacaktır. Bu ise, Osmanlı Devletinin sonu demek olacaktır. Osmanlı hâkimiyetinin Asya'da devamı için bir şart vardır. O da Ruslar tarafından tecavüzünü silah kuvvetiyle önlemeye muktedir bir devletin ittifak kefaletidir. İngiltere böyle bir kefaleti vermeyi iki şarta bağlı olarak kabul edebilir. Birincisi, Asya'da bulunan Hıristiyan vesair tebaanın halini ıslah için Osmanlı hükümetinin resmen teminat vermesidir. İkincisi, İngiltere'nin taahhüdünü yerine getirebilmesi için İngiltere'ye Suriye ve Anadolu sahillerine yakın bir yerin verilmesidir. İngiltere, bu maksat için Kıbrıs Adası'nı münasip ve kâfi görmektedir. Kıbrıs, Osmanlı Devleti'ne ait olmaya devam edecek, ödemekte olduğu vergi Osmanlı hazinesine verilecek ve sadece askeri ve stratejik mülahazalarla İngiltere tarafından kullanılacaktır. Rusya işgal ettiği vilayetleri, söz konusu Anadolu vilayetlerini iade ettiği vakit, İngiltere de Kıbrıs'tan çıkacaktır.”(Zia, 1975: 34)

24 Temmuz 1878 tarihinde gönderilen telgraf ile Layard, artık İngiltere'nin bu tutumunu Bab-ı Ali ile görüşerek sonuçlandırmakla görevlendirilmiştir. Salisbury bu telgrafın ardından meselenin ehemmiyetini ve aciliyetini bildiren bir başka telgraf daha yollamıştır. Bu ikinci telgraf, İngiltere'nin Ada'yı ne kadar ateşli bir şekilde arzuladığını gözler önüne sermiştir. İkinci telgraf şu şekilde kaleme alınmıştır:

“ Elinizden gelen bütün gayretle şartlarınızın kabulü için ısrar edeceksiniz. Bu antlaşmanın padişah ordusu ve kuvvetinin kaynağını teşkil eden Anadolu'yu güvenlik altına alacağını, eğer padişah İngiltere'nin iyi niyetinin devam ettiğini görmek istiyorsa, kendisine antlaşmayı çekimserlik göstermeden kabul etmesi gerektiğini açıklayın. Çünkü bu fırsat kaçırıldı mı, bir daha ele geçmez. Biz Rusya ile kuvvetlerini İstanbul dolaylarından çekilmesi ve otonom Bulgaristan Prensiğinin Balkan Dağlarının kuzeyinde kalması hususunda antlaşmaya varmak üzereyiz. Yok, eğer padişah bizim şartlarımızı kabul etmek istemezse, o zaman İngiltere girişmiş olduğu müzakerelere devam etmeye lüzum görmeyecek ve bu Osmanlı İmparatorluğunun derhal parçalanmasına sebep olacaktır. Padişah'a pazar akşamından (26 Mayıs) daha geç olmamak üzere yazılı bir taahhütname vermesini ve son derece ketum davranması gerektiğini anlatınız” (Çelik, 2012: 48).

Layard aldığı bu kat'i talimatı yerine getirmek için elinden geleni yapmıştır. Nihayet paşaların 27 Mayıs 1878 tarihinde Yıldız Sarayı'nda konuyla ilgili toplanması ve 4 Haziran'da Padişah'ın Layard'ı çağırmasıyla antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma metni iki maddeden oluşturulmuştur (Zia, 1975: 38). Antlaşma, Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından yazdırılmış olan 1919 tarihli “Kıbrıs Meselesi” kitapçığında şöyle tanzim edilmiştir:

“BİRİNCİ MADDE- Rusya devleti ile Batum ve Ardahan ve Kars veyahud mevaki'-i mezkurede birinci yed-i zabtında tutub da ileride her ne vakid olursa olsun muahede-i kat'iyye-i sulhiyye ile ta'yin olunan Asya Memalik-i Şahanesi'nden bir kısmını daha zapt ve istilâya tesaddi edecek olursa, evvel halde İngiltere Devleti memalik-i mezkureyi sulh ile muhafaza ve müdafa etmek üzere saltanat-ı seniyye ile birleşmeyi taahhüd eder. Ve buna mükabil Zat-ı Hazret-i Padişahi dahi memalik-i mahrusada bulunan te'ba-yı Hıristiyanıyye ve sa'irenin hüsn-i idare ve himayelerine müteallik ilerüde ve de devleteyn-i beyninde kararlaştırılacak olan ıslahat-ı lazımayı icra edeceğini İngiltere Devleti'ne va'ad ile beraber devlet-i müşaruün-ileyhayı taahhüdat vakı'asının icrasınca lazım gelen vesait-i te'min edebilecek bir hale koymak için kendisine Kıbrıs ceziresini tahsis ve 'asker ikâmesiyle cezireyi idaresine muvafakat eyler.

İKİNCİ MADDE- işbu mukavale name tasdik olunacak ve tasdiknameleri dahi bir ay zarfında ve mümkün olduğu halde daha evvelce te'ati edilecektir. Tasdiken lil-makal-i tarafeyn murahhasları işbu mukavale nameyi imza ve temhir etmişlerdir.” (Anonim, 1335: 10).

Bu tarih itibari ile İngiltere hızlı bir şekilde Kıbrıs'a yerleşme hazırlıklarına başlamıştır. Aynı zamanda yapılan antlaşma ile Osmanlı topraklarını paylaşma düşüncesine başka bir boyut kazandırılmıştır. Bu model, mülkiyet hakkının Osmanlıya ait olduğu ancak tasarruf hakkının ilgili devletin tekelinde olduğu bir model olmuştur. Bu ne tam olarak bir işgal, ne de tam bir bağımsızlık anlamına gelmiştir (Tamçelik, 1999: 188).

2.5. İngiliz İdaresinde Kıbrıs

Ayastefanos Antlaşması'nda Osmanlı Devleti aleyhine oluşan şartlar sadece bu antlaşmayla sınırlı kalmamıştır. Dolaylı olarak İngiltere'nin Kıbrıs'ta geçici hâkimiyetini de sağlamıştır. 4 Haziran 1878'de imzalanan antlaşma ve 1 Temmuz Protokolüne göre Rusya'nın Kars, Batum ve Ardahan'dan çekilmesi durumunda İngiltere Ada'yı iade etmeyi taahhüt etmiş olmasına rağmen bu taahhüt ileride Ada'ya tamamen el koymakla sonuçlanmıştır (Bozkurt, 2004: 12).

İngiltere tarafından Kıbrıs yüksek komiserliğine ve başkomutanlığa Garnet Wolseley getirilmiştir. Ada'nın devralınmasının netlik kazanması, Jhon Hay'ın Vali konağına gelerek Besim Paşa'dan devir teslim yapması ve 12 Temmuz saat 17.00'de Osmanlı bayrağı indirilerek yerine İngiliz bayrağının çekilmesiyle gerçekleşmiştir (Zia, 1975: 79).

Ada'nın İngiliz idaresine teslimi Rum ahali tarafından mutlulukla, Türk ahali tarafından ise tepkisizlikle karşılanmıştır. Rumların Enosis yolunda bir adım olarak gördükleri İngiliz idaresine karşı ilk olarak olumlu yaklaşırken, Türkler, padişahın kararına saygı duyarak mesafeli bir tutum içerisinde girmişlerdir. Türklerin bu durumdan çok da hoşnut olmadıkları, 22 Temmuz 1878 tarihinde The Times Gazetesinde yayınlanan bir haberden anlaşılabilir. Habere göre bölgede bulunan The Times Gazetesi muhabiri; Türklerin, Türk bayrağının indirilişi ve İngiliz bayrağının çekilişini üzüntü ve hayal kırıklığı içerisinde izlediklerini, bayrak inene kadar bu durumu gerçek kabul edemediklerini ancak padişahın arzusuna rıza göstermek sebebiyle boyun eğdiklerini bildirmiştir (Balıkçioğlu, 2012: 22). İngiltere ve Osmanlı arasında yapılan antlaşma dahi İngiltere'deki bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir. Bu durum The Times Gazetesi'nin 25 Haziran 1881 tarihli baskısında şu şekilde yer almıştır:

“Muahede görüşmeleri gizli olmuş, antlaşma kimseye duyurulmadan imzalanmış ve parlamento daha onun varlığından haberdar olmadan, tasdik edilmiştir. Bu yüzden parlamentonun antlaşma şartlarına müdahale etmesi imkânı ortadan kalkmıştır. Parlamentonun böyle bir antlaşmanın yapılacağına dair en küçük bir bilgisi ve şüphesi dahi olmadığı bir zamanda, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan antlaşma ortaya çıkıvermiştir. Gerçekte bu antlaşma meşruiyetsizliğin bütün vasıflarını taşımaktadır” (Zia, 1975: 50).

Ayastefanos Antlaşması öncesinde ortaya koyduğu rapor doğrultusunda, Albay Home'un raporundaki kriterlerden biri de halkın kurulacak yönetime rıza gösterme düzeyi olmuştur. Bu açıdan Kıbrıs'ın demografik yapısı içerisinde Rum ve Türk nüfusunun Ada'daki üçüncül bir otoriteye “Çözüm” olarak bakma ihtimali, önemli bir ayıran olarak düşünülmüştür. İngilizlerin ortaya koydukları yönetim anlayışı, sorunları ortadan kaldırmaya değil idare etmeye yönelik çözümleri içeren bir anlayış görüntüsü sergilemiştir.

Tablo 2.3. Kıbrıs Adası'nı İngilizler Teslim Almadan Önceki 1833 (1248) Tarihli Osmanlı Kıbrıs Nüfus Defterlerine Göre Kıbrıs Adası'nın Nüfusu (DGM, 2000: 93).

Kaza	MÜSLİM	GAYR-İ MÜSLİM	YEKÛN
Kıbrıs	15.585	29.780	45.365
Lefkoşa	3511	2264	5775
Dağ	396	2149	2545
Değirmenlik	587	2523	3101
Omorfa	586	1935	2521
Dibkarpas	696	1171	1867
Magosa	372	1064	1436
Leymason	480	1745	2225
Piskopi	408	596	1004
Gilan	288	968	1256
Evdim	484	669	1153
Girinye	792	2330	3122
Baf-Kukla	1462	2324	3786
Lefke	673	1922	2595
Tuzla	1785	3766	5551
Mesarye	1966	3160	5126
Hırsofi	1108	1194	2302

Yukarıda verilen tabloya göre Ada'nın toplam nüfusu 45.365 iken 34,4'ü Müslüman, 65,6'sını gayri Müslim olan ahali oluşturuyordu. Bu rakamlar İngilizlerin Ada ile ilgilenmeye başladıkları tarihlerde yapılmış olan sayımları göstermesi bakımından önemlidir. İngiltere'nin politikaları açısından Ada'daki Türk ve gayr-i Müslim nüfus dengesinin ne miktarda olduğu önem arz etmekteydi. Bu oranlar, İngilizlerin adaya hâkim olduğu tarihten sonraki politikalarında, Rumlara karşı muamelesine doğrudan etki etmiştir. Her ne kadar Rumlara karşı memnuniyeti Enosis gerçekleşene kadar sağlanamayacak olsa da, İngiliz yönetiminin kendi menfaati açısından, çoğunluk olan Rumlara çıkarlarını Türklerinkine tercih etmeleri, menfi bir tutum olmuştur (DAGM, 2000: 94).

İngilizlerin Ada'ya atadığı Garnet Wolseley, Türk valisinin yerini alarak daha önceden 6 idari bölgeye ayrılmış olan yerlere İngiliz memurlar tayin etmiştir. Adada İngilizce, Rumca ve Türkçe idare ve mahkemelerin resmi dili olarak kabul edilmiş ve sivil idaresine dair bütün konulardan İngiliz hariciye nezareti sorumlu olmuştur. Böylelikle bütün tayinler İngiliz hükümeti kontrolünde gerçekleşmiştir (Zia, 1975: 82).

İngilizlerin adada ilk olarak girişilen işlerden bazıları şunlardı: Ada'nın ölçümlerini yaptırmak, madenlerin araştırılması, maden haklarının kiralınması, su kaynaklarının tespiti, arkeolojik eserlerin incelenmesi, tarıma istekli İngilizlerin teşvik edilmesi, Maltalılar ve Musevilerin iskânları, üs olarak kullanılacak limanların inşası için hazırlıkların başlatılması. Bu faaliyetler, İngilizlerin Ada'da uzun soluklu planları için hazırlıklar gerçekleştirmekte olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Çelik, 2012: 101).

Ayrıca Ada'da yapılan köklü değişiklikler bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Ada'da görevli Türk idareci ve memurlar görevlerinden uzaklaştırılmış ve kalanların

üzerlerinde ciddi bir baskı oluşturulmaya başlamıştır.¹ Aynı zamanda İngilizler, sömürgeleştirdikleri yerlerde uyguladıkları meclis ve yönetim anlayışını aynı şekilde Kıbrıs'ta da uygulamaya koymuştur. Bu doğrultuda Kıbrıs'ta kurulan meclisin adı Kavânin Meclisi olmuştur (9 Aralık 1878). İngilizler Ada'da yasa çıkarma hakkını elde etmekle doğrudan bütün yönetimi de ele geçirmişlerdir. Kraliçenin gönderdiği emirnameler doğrultusunda yasalar düzenleyen meclis, uygulama için Kıbrıs Yüksek Komiserini görevlendirmiştir (Çelik, 2012: 119-121).

Rumların Kıbrıs'la ilgili beklentileri hiç şüphesiz, İngilizlerin kısa bir süre içerisinde Ada'yı Enosis için Yunanistan'a devretmesi ve Türklerin tamamen Ada'dan gönderilmesi olmuştur. Bu beklenti İngiliz politikalarına çok uygun bir beklenti olmamasına karşın İngilizlerin meşhur denge politikası, sömürgelerindeki yerel halk için de geçerli olmasından ötürü kabul edilebilir bir durum olmuştur. Bu sebeple Ada'yı ne eski gücünü kaybetmiş Osmanlı'ya ne de Rusya'ya kapı aralama ihtimali bulunan Yunanlılara bırakmak gibi bir niyetleri de olmamıştır. İngilizler, Rumların Türklere karşı başlattıkları eylemlere tepkisiz kalmalarını, Türk nüfusun, Osmanlı bakiyesinde olması ve İngiliz hâkimiyetine alışması gerektiği düşüncesiyle anlamlandırmıştır. İngiltere için kendi çıkarları ile paralel olduğu sürece Ada'da çıkan çatışmaları keskin bir şekilde engellenmeyip sadece yönlendirmek, adadaki dengeyi sürdürülebilmek için bir politika aracı olmuştur. (Balyemez, 2018:859-860).

Ada'da yaşayan Türkler kendi haklarını müdafaa etme konusunda, İngiliz yönetimine ve Rumlara karşı örgütlü ve siyasi bir mücadele içerisine girmekte gecikmişlerdir. Bu bağlamda Ada'daki Türkler, gerek Osmanlı gerek İngiltere ile Rumlardan çok daha az temasa geçmişlerdir. Enosis amacıyla 1897 yılında meydana gelen isyanla birlikte çıkan Osmanlı- Yunan savaşı, Kıbrıs'ta yaşayan Türkleri de olumsuz etkilemiştir. Bu durum Girit'te başlayan Enosis'in Kıbrıs'a sıçrama ihtimalini yükseltmiş ve Rumların heyecanlarını arttırmıştır. Kıbrıslı Türkler bu dönemde ancak dini liderleri vasıtasıyla İngiliz ve Osmanlı devletlerine endişelerini bildirmekle yetinebilmişlerdir (Balyemez, 2018: 860).

2.6. Megali İdea, Enosis ve Kıbrıslı Türklerin Genel Durumu

Yunanca' da "Büyük Ülkü" anlamına gelen Megali İdea, dünyada başkasının boyunduruğu altında bulunan bütün Yunanlıları bir bayrak altında toplamak ve kurulacak olan büyük Yunan Devleti'nin başkentini İstanbul yapmak ülküsünü tarif etmek için kullanılmıştır. Megali İdea (Büyük Ülkü) ilk olarak Yunan şair Rigas Ferreros'un 1791'de gelecekteki Yunanistan'ın sahip olması gereken yerleri gösteren haritası olarak ortaya koyulmuştur (Yellice, 2012: 14). 1844 yılında bu hedefi, Yoannis Koletti bir konuşması sırasında resmi bir ağızla dile getirilmiştir (Demirözit, 2005: 297).

Hiç şüphesiz Fransa'da ortaya çıkmış olup, zamanla bütün dünyada etkilerini hissettirmiş olan Fransız ihtilalinin neticeleri Rumların da esin kaynaklarının başında gelmiştir. Öte yandan 1807 yılı itibariyle Alexandra'yı işgal etmiş olan İngilizler, papazlar aracılığı ile Rumların Osmanlı zulmünden kurtarılacağı propagandasını yaparak onları isyana teşvik etmiş, böylelikle Rum milliyetçiliği için zemin oluşturulmuştur. Bu durum sadece Kıbrıs'la sınırlı olmayıp Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşamakta olan tüm Rum nüfusu için geçerli olmuştur (Çelik, 2012: 412).

¹ Lozan'da Kıbrıslı Türklere göç konusunda hak tanınmca on binlerce kişi uygulanan ayrımcılık nedeniyle, Ada'yı terk etmiştir.

1821 yılında kurulmuş olan Yunanistan'ın sınırları Mora'dan taşmış, Theselya, Selanik, Makedonya, Midilli Adası, Sisam Adası, Sakız Adası, Dedeğaç'ı ve sonrasında Girit'i de 1913'te içerisine alacak şekilde 432.000 hektara ulaşmıştır (Svoronos, 1998: 92). Sınırların bu ilerleyişi, bir hayali de beraberinde inşa etmeye başlamıştır. Tarihler 1897 yılına geldiğinde Girit'teki isyanla birlikte çıkan Yunan-Osmanlı savaşında Yunanların ilk yenilgisi, Megali İdea açısından bir son değil, acıyla beslenmiş bir dava olma niteliği kazanmaya başlamıştır (Demirözit, 2005: 297).

Yunanlar, kendisini Bizans'ın mirasçısı olarak görmesi sebebiyle megali ideanın geçmişini de, Türklerin 1453'te İstanbul'u fethetmesi ile başlatmaktadır. Bu açıdan 500 yıllık bir geçmişe dayandırılan bu ideoloji, sonraları Milliyetçilik akımının da etkisiyle milli ülkü olarak tarif edilmeye başlamıştır. Kıbrıslı Sosyolog Kyriacos Markides 1453'e dayandırdığı bu ideolojinin amacını Bizans'ın yeniden hayata döndürülmesi ve bütün Yunanları birleştirmek olarak tanımlamaktadır (Yellice, 2012: 14).

19 yy'in başlarında, Enosis düşüncesi Kıbrıslı Rumlar arasında yeteri kadar yaygın değildir. Filiki Eteryaya gibi diğer devletlerde faaliyet gösteren Enosisçilerin propagandaları bu tarihlerden sonra ağırlık kazanmaya başlamıştır. Rum *Foni dis Gibru* gazetesi Ada'da açıkça Enosis fikrini benimsetmeye çalışırken, Türkler, Enosis karşıtı olarak kullandıkları gazete olan Yeni Zaman ile bu yayına cevap vermekteydiler. Bu yayınlarda çıkan haberlerden anlaşılacağı üzere 1892-93 tarihlerinde Enosis fikri Ada'da yaşayan Rum halkı için henüz ham bir düşünceydi. Öyle ki Bazı Enosisçilerin Rum kıraathanelerindeki Enosis konuşmaları, bazı kıraathane sahipleri tarafından ya engellenmiş ya da Enosis'i anlatacağı kısım sansürlenmişti (Özoran, 1975: 355-362). Bu gibi durumlardan anlaşılacağı üzere Enosis fikrinin Rum halkı tarafından benimsenmesi ada dışında örgütlenmiş yapıların yoğun propaganda faaliyetleri yürütmeleriyle zaman içerisinde gerçekleşebilmiştir.

1814 yılı itibariyle Filiki Eteryaya cemiyeti ile örgütlü çalışmalara başlamış olan Rumlar, Megali İdea hedefini gerçekleştirmek için Osmanlı topraklarındaki Rum halklarının yoğunlukta olduğu bölgelerde isyan hareketlerini organize etmeye başlamıştır. Uluslararası destek bularak devam ettirdikleri örgüt adını, 1894'te Yunan ordusu içerisinde kurulmuş olan Etnik-i Eteryaya gurubundan almıştır. Etnik-i Eteryaya örgütünün temel felsefesini Megali İdea, dinamizmini ise Yunan karşıtı büyük devletlerin "zulümleri" oluşturmuştur (Mütercimler, 1990: 33).

Rumların örgütlenmeleri kırsalda yaşayan köylülerden ziyade şehirliler üzerinden yürümüştür. Daha çok kilise merkezli yürütülen Enosis propagandasının bir yandan papazlar diğer yandan da öğretmenler tarafından empoze edilmesi, Enosis'in ada Rumları arasında çok kısa bir sürede yayılmasını sağlamıştır. Rum gazeteleri ise daha geniş kitlelere ulaşmak için kullanılmış ve bu faaliyetler o kadar genişlemişti ki, İngiliz Sömürge Bakanlığı; Ada'yı terk etmeyeceklerini ilan eden bir duyuru yayınlama gereği bile duymuştur (Çelik, 2012: 418).

İngilizler, Rumlar Ada'dan Osmanlıya gönderilen vergilerin ödenmemesi gerektiğini iddialarına karşın, 1878 tarihli Kıbrıs Antlaşması'na göre Kıbrıs'ın hâlâ Osmanlı toprağı olduğu tezini savunmuşlardır. Bu doğrultuda Limasol Belediye başkanı, 29 Nisan 1895'te gazetelere, Kıbrıs'ın artık vergi vermeyeceğini ve bu durumun Yunanistan ilhakına kadar sürdürüleceğini söylediği bir telgraf göndermiştir (Çelik, 2012: 420). Bu ve bunun gibi çıkışlar her geçen gün Rum Enosisçileri daha da cesaretlendirmiş ve Ada'da meydana gelen problemleri çok daha içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

19.yy'ın sonlarında, Rum örgütçülerinin açık propagandası Ada'da karşılık bulmaya başladıkça, Türk halkının endişeleri de artmaya başlamıştır. Ada'nın

Yunanistan'a bağlanması fikrinin gerçekleşebilmesinin yanı sıra böyle bir durum, Rumların Türkleri Ada'dan tamamen kovmaları anlamına da gelmesi olarak anlaşılmıştır. Tarih 1895'e geldiğinde Ada'da bulunan olumsuz atmosfer, Osmanlı'nın dikkatini çekmiş, konuyla ilgili İngiltere büyükelçisinden bilgi almak isteyen Said Paşa teskin edilerek kendisine herhangi bir endişeye gerek olmadığı bildirilmiştir (Zia, 1975: 133).

Zamanla, Enosis'in gerçekleşeceği yani Kıbrıs'ın İngilizler tarafından Yunanistan'a bırakılacağı fikri, Türkler arasında bile gerçekçi bir durum olarak algılanmaya başlanmıştır. İngilizlerin, adadaki Rum örgütlenmelerine ve Türklerle karşı yürütülen eylemlerine göz yumduğunu düşünen Türkler, Osmanlı yönetimine 1895 tarihinde gönderdikleri telgrafta; Kıbrıs'taki Hristiyan nüfusunun İngilizlerden imtiyaz gördüklerini, Rumların bu imtiyazlarla Türklerle her türlü tacizde ve hatta dayanılmaz tavırlar içerisinde olduklarını bildirmişlerdir (Çelik, 2012: 419).

Adadaki Türklerin endişelerini Osmanlı ve İngiltere'ye bildirmelerine rağmen somut çözümlerin oluşmaması, Türk halkını kendi tedbirlerini kendi kendilerine almaya zorlamıştır. Bu durumun, sonralarda oluşacak olan Türk örgütlenmelerinin temelini oluşturmuştur. Rumların 1881 yılında Lefkoşe'de kurmuş oldukları Kipriyagos Silogos isimli kiraathaneye karşılık olarak Türkler de Kıraathane-i Osmanlı isimli bir kiraathane açmışlardı. Burada Ada'nın ileri gelenleri toplanarak Rumların örgütlenmelerine ilk somut örgütlü hareketlerini başlatmışlardır (Tarkan, 1975: 75). Kıraathanede Kıbrıs Türklerinin sorunlarına çözümler, Rumların eylem ve taleplerine karşı gerekli faaliyetler yürütülmüş ve böylece bu kiraathanenin Türkler arasında bir tür karargâh haline gelmesini sağlamıştır. Nitekim bu tür örgütlenmelerin olmazsa olmazı olan yayın faaliyetine, Zaman Gazetesi ile başlanılmış ve yazar kadrosunu da bu kiraathanenin üyeleri oluşturmuştur (Çelik, 2012: 325). Zaman Gazetesi'nin yayın ilkeleri: Enosisçilerle mücadele etmek, milli bir şuur oluşturmak, Rumlara ait yayınların uluslararası kamuoyuna yaptığı propagandaya karşı bir propaganda hareketi oluşturmak, İngilizlerin işgalci tutumuna karşı direnmek, Kıbrıs Türk halkının sesini duyurmak, Türklerin çıkarlarını gözeterek toplumun kalkınmasına fayda sağlamak, Türklerin eğitim ve bilinçlendirilmelerine katkı sağlamak gibi prensiplerden oluşmuştur. Bu doğrultuda yayınlarını devam ettiren Zaman Gazetesi ile birlikte yeni gazeteler de ortaya çıkmış hatta roman, öykü, tiyatro oyunu gibi edebiyat eserleri de basılmaya başlamıştır (Kışman, 2014: 45).

1911 yılında meydana gelen Trablusgarp savaşı ve Osmanlı'nın İtalyanlar karşısında yenik düşmesi, Rumların Türkler üzerindeki baskılarını arttırmıştır. Bu dönemde Rum gazetelerinde Kavanin Meclisi üyesi olan Türk üyeleri ve tüm Türkleri aşağılayan yazılar çıkarılmış, Başpiskopos Kirillos halkı ağır bir şekilde tahrik etmiş, kentlerde sokak isimleri Rumca isimlerle değiştirilmeye başlanmıştır. Bu gibi olayların artması karşısında Türkleri temsil eden kadılık makamı Bab-ı Ali'ye durumları devamlı olarak bildirmeye başlamıştır. Hariciye nezareti de durumu İngiliz sömürge bakanlığına bildirmesine rağmen herhangi bir ciddi neticeye ulaşamamıştır (Çelik, 2012: 440).

Rumların Enosis hedefi açısından en önemli olaylardan biri 1915'te gerçekleşmiştir. İngiltere Osmanlı'dan kiralamış olduğu Kıbrıs'ı, I. Dünya Savaşı'nın başında (1914) Osmanlı'nın Almanya'nın yanında savaşa girmesini bahane göstererek ilhak ettiğini duyurmuş bu durum ise Enosisçilere bir umut ışığı doğurmuştur. İngiltere Rumların Enosis taleplerine "Ada'nın asıl sahibinin Osmanlı olduğu, kendilerinin kiracı oldukları" bahanesiyle karşılık vermişlerdi. Yayınlanan ilhak bildirisi ile İngiltere'nin bahanesinin de ortadan kalkmış olması, Rumları yeniden harekete geçirmiştir. Bu

dönemde İngiliz yüksek komiseri Goold-Adams'a, Rumlar Enosis için Türkler ise bunun gerçekleşmemesi için baskı yapıyorlardı. Öte yandan 1915 yılında İngiltere, Yunanistan'ın kendi saflarında savaşa katılması karşılığında Kıbrıs'ı kendilerine bırakmayı taahhüt etmiştir. Ancak Yunan Kralı Constantine bu teklifi, Yunanistan açısından altından kalkılamayacak sorumluluklar getirdiği gerekçesiyle reddetmiştir (Yellice, 2012: 19).

2.7. I. Dünya Savaşı Sonrasında Ada'nın Durumu

Yunanistan'ın başbakanlık görevini yürütmekte olan Venizelos, savaştan sonra gerçekleşen Paris Barış Konferansı sırasında Anadolu topraklarının bir bölümüyle birlikte Kıbrıs'ı da talep etmiştir. Ancak, Batı Anadolu için kabul gören bu teklif, Kıbrıs'ın İngiliz hâkimiyetinde olması sebebiyle makul karşılanmamıştır. I. Dünya Savaşı'nın neticelenmesi ve ardından Anadolu bağımsızlık mücadelesinin de Türkiye lehine sonuçlanmasının ardından, Kıbrıslı Rumlar Enosis ile ilgili beklentilerinde ümitsizliğe kapılmaya başlamışlardır (Yellice, 2012: 20). Bunun yanında, 3 Mayıs 1918 Tarihinde Brest Litvosk Antlaşması ile Osmanlı Devleti Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'dan geri almasına rağmen İngiltere yaptığı antlaşmanın gereği olsa da Kıbrıs'ı Türkiye'ye iade etme sözünü yerine getirmemiştir. Son olarak 23 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nda Kıbrıs'ın ne Türkiye ne de Yunanistan'a verilmeyeceği ve İngiltere'ye ait olarak kalacağı kabul edilmiştir (DAGM, 2000: 29-30).

1931'de Yasama Meclisi'nde gümrük vergisi ile ilgili bir konudaki uzlaşmazlık yaşaması neticesinde Larnaka Piskoposu Nikedemos, Kavanin Meclisi üyeliğinden ayrılıp 20 Ekim günü yaptığı konuşma ile adayı tümüyle saracak olan Rum isyan hareketini başlatmıştır. (Yellice, 2012: 22). İngiliz yönetimi isyana şiddetle karşılık vermiş ve Ada'ya asker sevk etmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemden sonra Ada'da resmen sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ada vali diktatörlüğünde yönetilip, belediye başkanları atama yoluyla gelmeye başlamıştır (Kışman, 2014: 54-56) İngiliz yönetimi ve Rumlar arasında kalan Türkler, bu dönemi baskı ve zorluklar içerisinde geçirmiştir. Bu dönem Kıbrıslı Türkler için kendi hak arayışları ile birlikte, milli birlik olma gereksinimlerinin de şekillenmesine olanak sağlamıştır.

2.8. İkinci Dünya savaşına Kadar Türk - Amerikan İlişkileri

Türk-Amerikan ilişkileri yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Önceleri sadece ticari amaçlarla başlayan ilişkiler, sonraları stratejik bir hal almıştır. Osmanlı döneminde başlayarak gelişen ilişkiler, Cumhuriyet dönemine de neredeyse aynı istikametle devrolunmuştur. Amerika'nın Levant bölgesine olan ilgisi ve stratejik hedefleri, Osmanlı coğrafyasını vazgeçilmez kılmıştır. Amerika'nın Osmanlı ile ilk ilişkileri Amerikalı tüccarların Akdeniz'e ticari olarak yaptığı seyahatlerle başlamıştır. Bu gayri resmi münasebetler, iki devletin resmi ilişkilerinin de başlamasını zorunlu hale getirmiştir (Kışman, 2014: 58). Ancak bugünkü şekliyle bir ittifak kurulması ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan ortamla sağlanabilmiştir. Amerika'nın çıkarları ve Türkiye'nin ihtiyaçlarının olgunlaştığı bu dönemde kurulmuş olan birliktelikler, kimilerine göre mecburi kimilerine göre ideolojik sebeplere dayanmaktadır.

2.8.1. İlişkilerin Başlaması

ABD, dünyanın önemli ticaret kapılarından biri olan Akdeniz'e ciddi bir önem vermiştir. ABD'nin dış politikasının temel dinamiğini, siyasi açıdan güçlü olma yolunun ekonomik güçten geçtiği tezi oluşturmuştur. Bu sebeple kuruluşu itibariyle dünyanın diğer ekonomik cazibe merkezlerinin yanında Akdeniz de devamlı olarak ABD'nin dikkatini cezbetmiştir (Güher, 2013: 35).

18.yy'ın sonlarında ABD ticaret gemilerinin Akdeniz'de bağımsız olarak ticaret yapmaları pek mümkün olmamıştır. Burada bulunan Garp Ocakları'ndaki Berberi korsanların saldırıları, ABD'li tüccarlar açısından ciddi bir problem teşkil etmiştir. ABD için önemli bir cazibe merkezi olan Akdeniz pazarının sekteye uğramaması için bu sorunun çözülmesi gerekmiştir. ABD çözüm olarak, Osmanlı'ya bağlı olan Cezair, Fas, Tunus, Trablusgarp beylikleriyle antlaşma yoluna giderek Garp Ocaklarına bağlı korsanlara vergi ödemiştir. Bunu gerçekleştirirken 1794'te İlk önce Osmanlı ile antlaşma hazırlıkları yapmış olsa da sonrasında karar değiştirerek bu beyliklerle doğrudan antlaşma yoluna gitmiştir (Öney, 2010: 41). Bu durum beyliklerin Osmanlı ile aralarında yarı özerk bir durum olduğunu göstermiştir. Önceleri Fas ile bir antlaşma imzalamışken 1796 yılında Cezayir ile ve birer sene arayla Trablusgarp ve Tunus ile de antlaşmalar yapmıştır. Bu antlaşmalar 1816 yılına kadar sürmüş ve ABD bu yıllara kadar Akdeniz'de devamlı olarak vergi ödemek durumunda kalmıştır (Kışman, 2014: 61).

Bu antlaşmalar neticesinde ABD'li tüccarlar Akdeniz ticaretlerini oldukça genişletmiş ve bir takım kapitülasyonlar elde etmeyi başarmışlardır. Yine ABD'nin Osmanlı tebaasına kendisini tanıtmaya da bu dönemde gerçekleşmiştir. ABD bayraklı bir geminin İzmir limanına ilk gelişi 1797 yılında olmuştur. Ayrıca ilk ABD bayraklı geminin Boğazlardan geçmesi 1800 yılını bulmuştur. Gümrük memurları, gelen geminin bayrağını tanıyamamış ve hangi ülkeye ait olduğunu sorduklarında aldıkları "Amerika" yanıtının ne anlama geldiğini anlayamamışlardır. (Kışman, 2014: 62). Elbette ki dünya sahnesine yakın denilebilecek bir tarihte, Osmanlı muvazzaflarının daha önce hiç ABD gemisi görmemiş olması olağan bir durumdur.

ABD'li tüccarlar açısından İzmir limanı, satın aldıkları kahve, incir ve cevizin yanında bilhassa afyonun altın kıymetinde olması sebebiyle çok önemli olmuştur. İzmir'den satın aldıkları afyonun önemli bir kısmını uzak doğuya pahalı bir bedelle satıyorlardı. 1797 yılından 1830 yılına kadar İzmir limanına gelen ABD'li tüccarların sayısı ve ticaret hacmi giderek artış göstermiştir. Bu durum İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya'nın dikkatinden kaçmamış, Osmanlı pazarıyla ilgili rekabet iyiden iyiye kızışmaya başlamıştır. (Güher, 2013: 65). Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin süruncemede bıraktığı ve ABD'nin ısrarla talep ettiği ticaret antlaşmasının imzalanması gecikmiştir. Çeşitli şekillerde 1820'den itibaren bu talebini iletmede olan ABD, nihayetinde Osmanlı ile 1830 yılında Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile ABD Osmanlı nazarında "En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet" olma statüsüne kavuşmuş olmakla birlikte, ABD ve Osmanlı arasında yaklaşık olarak 40 yıl sürecek olan münasebetler de artık resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu antlaşmayı 1862 yılında imzalanan Osmanlı-ABD Ticaret Antlaşması takip etmiştir (Armağanoğlu, 1991: 1).

ABD'nin Osmanlı toraklarındaki bir başka faaliyet konusu da misyonerlik çalışmaları olmuştur. ABD'li misyonerler 19.yy sonları itibariyle özellikle; Balkanlar, Ege kıyıları, Doğu Anadolu ve Filistin bölgelerinde hızlıca teşkilatlanarak, kısa sürede bölgedeki Ermenilerin kontrolünü ellerine almayı başaramışlardır. ABD'li

misyonerlerin bu kontrol mekanizmasını, siyasi olarak işlevsel hale getirebilmeleri, Osmanlı topraklarında 40 yılı aşkın bir süredir bulunuyor olmaları sayesinde çok daha kolay olmuştur. (İdris YÜCEL, 2011: 31).

I. Dünya savaşı sırasında Ermeni isyanlarını organize eden Hınçak ve Taşnak örgütleri, misyoner okulları tarafından beslenmiştir. Ermeni isyanlarını teşvik ve organize eden misyonerlerin faaliyetleri Osmanlı Devleti tarafından fark edilmiş olmasına rağmen alabildiği önlemler, müfettiş görevlendirmekten öteye gidememiştir. Bu yapılara yapılan en etkin müdahale ancak Lozan sonrasında gerçekleştirilmiştir (Öney, 2010: 84).

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN 1960'A KADAR TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS

İkinci Dünya Savaşından 1960'a kadarki süreçte Türk-Amerikan ilişkileri, daima yukarı doğru bir çizgide ilerlemiştir. Bu süreç içerisinde yaşanmış olan olumsuz durumlar olsa da, ilişkilerin seyrini çok da etkilememiştir. Soğuk Savaş koşullarında ABD'nin Sovyetler Birliği ile girdiği mücadele süreci içerisinde Türkiye'nin stratejik bir öneminin olması, Türk-Amerikan ilişkilerinin istikrarında en önemli faktör olmuştur (Sander, 1979: 4).

Türk-Amerikan ilişkileri açısından II. Dünya Savaşı sonrası dönem doğrudan olmasa da dolaylı olarak önem arz etmektedir. Bu dönem, Yeni Dünya düzeninin şekillenmeye başladığı ve Türkiye'nin kendisini nerede konumlandıracağıyla ilgili kritik dönüm noktalarını içermektedir.

Dünyanın neredeyse bütün büyük güçlerinin bloklaştığı ikinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye tüm gayretiyle tarafsız kalmaya çalışmıştır. 1941 yılına gelindiğinde İran ve Sovyet sınırı haricindeki bütün sınırlar Mihver egemenliğine girmiş ve buna karşılık İngiltere de bütün cephelerde savunma gerçekleştirmiştir. Bu sırada Türkiye, İngiltere dışında güvенеbileceği bir müttefiki olmadığını düşünmüş ve böyle bir ortamda Dengeli bir politika yürütme yolunu deneyerek ve savaşın sonuna kadar tarafsızlığını korumaya çalışmıştır (Deringil, 2001: 133). Bu durum, bir süreliğine de olsa Türkiye'nin herhangi bir devletin kontrolünde olmaması ve özellikle dış politika açısından bağımsız kalabilmesini sağlamıştır. Öte yandan Türkiye'nin bu tarafsızlığı, uluslararası ilişkilerde yalnız kalmasını ve Sovyetlerin sıcak denizlere Türkiye üzerinden inme hayallerini gerçekleştirme arzusuna da kapı aralamıştır. İngiltere'nin ikinci dünya savaşı ile Ortadoğu haritasındaki etkisinin kaybolması, Sovyetlere alternatif olarak ABD'nin bölgeye yeni bir aktör olarak gelmiş olması ve Türkiye'nin de bu yeni aktöre karşı nasıl bir ilişki içerisine gireceği, Türkiye açısından önemli bir sorunsalı da beraberinde getirmiştir.

İkinci dünya savaşı sonrasında batılı devletlerin Türkiye hakkında net bir tutum içerisine girmemiş olması ve Churchill'in Türkiye'yi İngiliz etki alanı içerisinde zikretmemiş olması gibi sebepler, Ruslara Türkiye'nin yalnız kaldığı izlenimini vermiştir. Bu durum, çarlık döneminden itibaren boğazlar üzerinden sıcak denizlere inme hedefi olan Ruslar için bir fırsat doğurmuştur. Bu doğrultuda ilk girişim, 19 Mart 1945'te Rus Dışişleri Bakanı tarafından Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e, tebliğ edilen nota ile gerçekleştirilmiştir. Notada; 1925'te imzalanmış olan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni şartlara uygun olmadığı ve antlaşma üzerinde önemli değişiklikler yapılması gerektiği anlatılmıştır (Çelik 2018: 477). Türkiye, yavaş yavaş ısıtılmaya başlayan bu tehdit karşısında, ABD ve İngiltere'nin tepkisiz kalması sebebiyle çok itidalli bir tavır takınmıştır. Stalin 7 Haziran 1945 tarihli ikinci bir nota ile iki ülke sınırlarının yeniden çizilmesi gerektiği, boğazlarda Sovyetlere ait deniz ve kara savunma alanlarının oluşturulması gerektiği, 1936 Montreux Sözleşmesi'nin yeniden ele alınması gerektiğini bildirmesi hem Türk kamuoyunda hem de Rus kamuoyunda heyecanla takip edilmiştir. Yeni gelişmeler ışığında, İki cephede de psikolojik olarak savaş hazırlıkları başlamış, gazete ve kürsülerden yapılan konuşmalarda "savaş" kelimeleri dillendirilmeye başlamıştır (Türkmen, 2012: 55-57).

İkinci Dünya savaşı sonrasında Sovyetlerle iyi ilişkiler kuraya başlamış olan ABD, bu tehdit durumunu çok ciddiye almamış ve Soğuk Savaş'ı hazırlayan koşulları hızlı bir şekilde fark edememiştir. Ancak Sovyetlerin bir yandan Türkiye'yi tehdidi öte

yandan Yunanistan'daki komünist gerillalara destek vermesi yavaş yavaş tehlike çanlarının çaldığına işaret etmiştir. Nitekim Türk Büyükelçisi olan Münir Ertegün'ün o günlerde vefat etmesiyle ABD anlamlı bir adım atabilmiştir. ABD, Ertegün'ün na'sını askeri bir savaş zırhlısı olan Missouri zırhlısı ile İstanbul'a göndermiştir. Yine bu sırada ABD Başkanı Truman'ın yaptığı bir konuşmada Ortadoğu ülkelerinin güvenliğinin önemli olduğunu belirtmesi, ABD tarafından Türkiye adına atılmış ilk somut adımlardan biri olmuştur. Bu adımın ardından Sovyetlerin karşılığı daha da sertleşmiş ve bu sefer boğazların statüsü konusunda çok daha sahiplenici bir nota göndermiştir (Türkmen, 2012: 58-61). Gönderilen notada; boğazlarda sınırı olmayan yabancı bandrollü gemilerin geçişinin yasak olmasını da belirtmesiyle işin içerisine ABD ve İngiltere'yi de katmıştı. ABD'nin Sovyet tehdidinde görmüş olduğu ciddiyet, kendisini de bu konuyla ilgili daha ciddi teşebbüslere girişmeye zorlamıştır. Başkan Truman askeri komutanlar ve başkan yardımcıları ile yaptığı toplantı sonucunda Türkiye'yi Sovyetlerin eline bırakmama kararını almış ve bu kararı, 19 Ağustos 1946 tarihinde Sovyetlere cevap niteliğinde bir nota ile iletmiştir (Çelik 2018: 478). Kararın başka bir özelliği de Türk-Amerikan ilişkilerinin, on yıllarca sürecek olan çizgiye gelmesinin ilk somut adımı olmasıdır.

3.1. ABD Dış Politikasında Türkiye Faktörü

21 Ekim 1946 tarihinde Amerika Yakın Doğu ve Afrika İşleri Bürosu Başkanı Loy W. Henderson, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu koşullardan dolayı Sovyet tehdidi karşısında desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu yaklaşım, II. Dünya Savaşı sonrasında yalnız kalan Türk hükümetinin de beklentilerini karşılayan bir yaklaşım olmuştur. Ancak ABD, Truman yardımlarına kadar ki süreçte doğrudan bir yardım yapma konusunda tereddütlü yaklaşmış ve özellikle askeri yardımın İngiltere tarafından yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, 1945 yılında, "*kiralama ve ödünç verme*" programı kapsamındaki yardımları dahi kesmiştir. Bu amaca yönelik olarak 1947 yılına kadar ABD'ye olan borçlanmaların ödenmesine yönelik kolaylıklar ve bazı krediler dışında Türkiye'ye herhangi bir yardım olmamıştır (Karakaş, 2013: 248-252).

Sovyet tehdidi altındaki Türkiye'ye kimin yardım edeceği konusu İngiltere ve ABD arasında tartışılmaya devam ederken, ABD'nin Türkiye'ye silah yardımı yapma konusunun tekrar gözden geçirileceği mesajını vermesinin hemen ardından İngiltere de 21 Şubat 1947'de Türkiye'ye hiçbir şekilde silah veya askeri yardımda bulunmayacağını bildirmiştir (Uslu, 2016: 73-75). İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımları durdurması ve yeni yardımlar yapmayacağını açıkça ifade etmesi, bölgedeki yerini terk ettiğinin en açık ifadesi olmuştur. Bunu gerçekleştirirken sürecin ABD ile yürütülmesi gerektiğini düşündüğünü de açıkça belli etmiştir. (Karakaş, 2013: 254).

ABD yavaş yavaş, Türkiye ve Yunanistan'ın desteklenmemesi durumunda Ortadoğu'nun, Sovyetlerin güdümündeki komünist çember içerisine gireceği endişesi taşımaya başlamıştı. Bu doğrultuda ABD'nin, Yunanistan'ı ve Türkiye'yi açıkça desteklemesi, savaş sonrasında Sovyetleri çevreleme politikasına da doğrudan hizmet etmiştir.

3.1.1. Amerikan Yardımları ve NATO

İngiltere'nin 21 Şubat 1947 tarihinde yayınlamış olduğu bildiri neticesinde harekete geçen ABD yönetimi bölgeye yardımın kaçınılmaz olduğuna karar vermiştir. Başkan Truman, Kongre üyelerini bu yardımların gerçekleşmesi için ikna etme yollarına gitmiştir. Özellikle Dean Acheson, Kongre üyelerine Sovyet tehdidinin kontrol edilmediği takdirde İran, boğazlar ve Yunanistan üzerinden yayılacağını ve üç kıtayı etkileyeceğini izah etmiştir. Bunun ardından Başkan Truman Kongre üyelerine 12 Mart 1947 tarihinde ünlü Truman Doktrinini açıklamış ve konuşmasında Sovyet yayılmacılığı ve Komünist yıkıcılığının çevrenin zorunda olduğu, bağımsız devletlerin bu tehlikeden korunması gerektiğini vurgulamıştır (Times, 13 Mart 1947: 1). Truman'ın kongreyi ikna etmeye çalıştığı yardım miktarı 400 milyon dolarlık bir bütçeyi içeren konuşmasının ağırlığını Yunanistan oluştururken, Türkiye'den nispeten daha az bahsetmiştir (Kışman, 2014: 104).

Bu durum Yunanistan'ın Türkiye'ye nazaran daha ciddi bir tehdit altında olması ve yapılması gereken yardımın çok daha acil olmasıyla ilişkiliydi denilebilirdi. Yardım kanunu, 22 Nisan 1947 tarihinde 67 kabul, 23 ret oyuyla kabul edilmiş, ardından gerçekleştirilen temsilciler meclisinde ise 287 kabul, 107 ret oyuyla onaylanmıştır (Uslu, 2016: 74). 12 Temmuz 1947'de imzalanmış olan bu yardım antlaşmasının 4. Maddesinde yer alan; yapılan yardımlar sadece belirlenmiş olan amaçlar doğrultusunda kullanılacağı, ifadesi antlaşmanın Türkiye açısından en önemli ibaresi olmuştur.

Marshall yardımları, Truman yardımlarının bir devamı niteliğinde olup Sovyet tehdidine karşı desteklenecek olan daha çok ülkenin plan içerisine alındığı ve ekonomik kalkınma ağırlıklı bir yardım paketi olarak devreye konulmuştur. Bu iki yardımdan da faydalanan olmak, Türkiye'nin dış politika prensipleri üzerinde çok ciddi değişikliklere yol açmıştır. Böylelikle Türkiye artık ABD ile artık müttefiklik ilişkisi içerisine girmeye başlamış ve yıllardır süre gelen yaklaşma artık resmi bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşmanın, zamanla Türkiye'nin iç ve dış siyasetine ciddi etkileri olduğu gibi Türk halkının sosyal yaşantısında kendisini göstermiştir (Çelik, 2018: 476).

Türk-Amerikan yaklaşmasının Türk dış politikasına etkisi bakımından verilebilecek en iyi örnek; 12 Aralık 1948'deki Filistin meselesidir. Birleşmiş Milletler tarafından Uzlaştırma Komisyonu kurulmuş, Fransa, ABD ve Türkiye'nin katılımıyla yürütülen görüşmelerde Türkiye beklenilen aksine din ve kültür ilişkisi bulunan Filistinlilerin değil Yahudilerin, yani batı bloğunun yanında yer almıştır. Bu dönemde Türk dış politikasının seyri, Batı Bloğunun çıkarlarıyla ters düşmeden ilerlemek durumunda kalmıştır (Kışman, 2014: 105).

Amerikan yardımları Türkiye'yi içerisine düştüğü endişelerden kısmen kurtarmış olsa da, kendisini Batı Bloğunun bir parçası olarak görmesine yetmemiştir. Türkiye açısından bunun sağlaması ancak siyasi ve askeri olarak sınırları ve tarafı tam olarak belirlenmiş bir birliğe dâhil olarak mümkün olabilirdi. Bu birlik hiç şüphesiz, Sovyet tehdidine karşı batı bloğu tarafından kurulmuş olan NATO'dur. (Kışman, 2014: 105). Türkiye'nin NATO'ya girişinde en etkili rolü, dönemin Dış İşleri Bakanı olan Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuat Köprülü oynamıştır. Köprülü, Bakan olur olmaz, kadrosunu NATO hedefi üzerine yapılandırmış ve Türkiye'de elçiliği bulunan NATO üyesi ülkelerin büyükelçileriyle sıkı bir münasebet içerisine girmiştir (Saray, 2000: 117). Bu dönemde gerçekleşen Kore savaşına Türkiye'nin NATO üyesi olmamasına rağmen asker göndereceğini duyurması ABD basınında da;

“ Bilhassa Türkiye'nin askeri yardım teklifi çok manidardır. Çünkü bu küçük memleket, dünya harbinin hitamından beri Sovyet namlusunun ağzında oturmakta, Rusya'nın ve peyklerinin daimi tazyiki altında bulunmaktadır....” şeklinde yer almıştır (BCA, 030-01-00-00-102-630-8).

Türkiye'nin istekli tutumu 1952 yılında sonuç vermiş ve nihayetinde NATO'ya üye olunmuştur. NATO üyeliği ile birlikte Türkiye Kuzey Atlantik Antlaşması'nın içerdiği hükümleri kabul etmiş ve artık soğuk savaş kutuplaşması içerisinde doğrudan taraf olmuştur. Buna göre Türk toprakları artık NATO amaçları doğrultusunda kullanılabilir. Soğuk Savaş'ın başlamış olduğu bu ortamda ABD fırsatı değerlendirerek antlaşma tarihinden iki yıl sonra Türkiye ile “Askeri Tesisler Antlaşması” imzalamış ve bu doğrultuda ABD, Türkiye topraklarında uygun görülen yerlere, askeri üs kurma hakkını kazanmıştır (Kışman, 2014: 45). NATO Başkomutanı olma sıfatını taşıyan ABD'li General Eisenhower, 1 Mart 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya katılması kapsamında yapılan bayrak çekme törenine katılmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Burada yaptığı açıklamada; NATO'nun sadece barışı korumak amacıyla kurulmuş bir teşkilat olduğu ve Türkiye'nin NATO'nun savunma sistemine katılmış olmasının memnuniyet verici olduğunu belirtmiştir (Milliyet, 2 Mart 1952: 1).

3.2. Türk Dış Politikasında Amerika Faktörü

Türkiye'nin Amerikan yardımlarını alması, NATO'ya girişi ve Bağdat Pakti'nin kurulması gibi gelişmeler Türkiye'nin Batı'ya yaklaşmasına katkıda bulunmuştur. Kendisini Sovyet tehdidi altında hisseden Türkiye, artık uluslararası ilişkilerde Batı eksenli kararlar alarak hareket etmeye başlamıştır. İnönü hükümeti döneminde temelleri atılan ve Menderes hükümetiyle birlikte iyice kökleşen Türk-Amerikan ilişkileri, Türkiye'nin dış politikasında tek başına karar alamayacağı bir alt yapı oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Ortadoğu'da 1948 Arap-İsrail savaşı, Filistin sorunu ve Kıbrıs meselesi gibi konularda Türkiye, Batı bloğu ekseninde hareket etmek durumunda kalmıştır (ÖR, 2018: 55). Bu işbirliği hali ikinci dünya savaşından 1964'e kadar devam etmiştir. Türk hükümetleri bu ilişkileri canlı tutmak ve daha da geliştirmek hususundaki isteklerini, henüz NATO'ya üyelik kazanılmamış olmasına rağmen, Kore savaşına NATO saflarında katılmak gibi bir kararı almaktan çekinmeyerek ortaya koymuşlardır.

1950-1960 yılları arasındaki 10 yıllık bir dönemi kapsayan Menderes Hükümeti dönemi, Türk dış politikasında ABD ile ilişkilerin kemikleştiği dönem olma özelliği taşımaktadır. Menderes dış politikasının temellerini İngiltere, ABD ve Fransa ile işbirliği esasına dayandıracağını açıkça belirtmiştir. Doğu Akdeniz güvenliğini kuvvetlendirmek için müttefik devletlerle temasta kalmış ve yakın doğu devletleriyle de iyi ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Bu doğrultuda Türk hükümeti, ABD yardımlarından daha fazla yararlanma gayreti içerisinde olmuştur.

3.3. Johnson Mektubuna Kadar Kıbrıs'ta Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye

İngiliz idaresinin Kıbrıs'a hâkim olmasından sonraki süreçte, İngiliz idaresinin Ada'yı Yunanistan'a bırakacağı beklentisi, Enosis örgütlerinin hareket merkezini oluşturmuştur. 1930 yılına gelindiğinde Rum Enosisçiler, Enosis taleplerini ada valiliğine devamlı olarak iletmişlerdir. Enosisçiler, bir yandan İngiltere'ye gönderdikleri heyetlerle diğer yandan Avrupa'da bulunan lobileri vasıtasıyla sürekli olarak,

İngiltere'ye karşı bir baskı oluşturma gayreti içerisine girmişlerdir (Göktürk, 2008: 337). Yapılan siyasi çalışmaların sonuçsuz kalması dolayısıyla, 1931 yılına gelindiğinde Ortodoks Kilisesi'nin yönlendirdiği Rumlar, Ada'nın idaresini elinde bulunduran İngiliz idaresine karşı tertip ettikleri isyan ile İngilizlerin vali konağını yakıp, içerisinde Türklerinde bulunduğu birçok cinayet işleyerek teyakkuza geçmişlerdir. Enosisçilerin İsyanı ancak İngiliz idaresinin aldığı sert önlemler sayesinde bastırılabilmiştir. İngiliz yönetimi bu tarih itibariyle Ada'da sıkıyönetim ilan etmesine rağmen Rumları tam olarak sindirmeyi başaramamıştır. İsyanlarla hiçbir ilgilerinin bulunmamasına rağmen Ada'da yaşayan Türk halkı da İngiliz sıkıyönetiminin baskısına maruz kalmıştır. İngilizlerin bütün çabalarına rağmen Rum Enosis yapılanması gizli örgütlenmelerini sürdürmüştür. Ada'da yaşayan Türk halkı ise İngiliz yönetimini Enosis'e tercih ederek düzenin bozulmaması gerektiğini veya nihayetinde Ada'nın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunmuştur. Daha sonraları Türkler, Ada'da eğer bir değişiklik olacaksa bunun en fazla Ada'yı taksim ederek gerçekleştirilebileceği tezini daha güçlü bir şekilde savunmaya başlamıştır. Bu dönemde Türk cephesini Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları temsil etmiştir. (Mütercimler, 2003: 84-85).

Kıbrıslı Rum partisi olan AKEL Kiliseye rağmen "self Determinasyon" hakkı için BM'ye başvuruda bulunmuş ve 21 Kasım 1949'da gerçekleştirilen bu talep karşısında Kilise harekete geçerek 15 Ocak 1950 tarihinde Enosis için bir Plebisit yapılması kararını almıştır. Bu durum Türkiye'deki basına "Yunanistan'da mağlup olan komünistler Ada'da bir peyk devlet kurmak istiyorlar" şeklinde yansımıştır (Milliyet, 05. Mayıs 1950: 1) Böylelikle, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin adada nüfus çoğunluğuna sahip olan Rum halkı üzerindeki baskın otoritesi yardımıyla, sonucu önceden belli olan bir seçim yapılmış olacaktır. Bu durum Ada'da yaşayan Türk halkını tamamen tedirgin etmiştir. Çünkü Kilise'nin din adamları, halka imzayı nereye atacıklarını bile önceden tarif edebilecek durumdaydılar. Rumlar, sonuçlardan o kadar emindiler ki, seçim sonrasında Ada'nın Yunanistan'a ilhakının nasıl gerçekleşeceği ve Yunanistan'ın Ada'ya göndereceği milletvekilleri konusu bile Ada'daki Rum gazetelerinde konuşulmaya başlamıştı (Göktürk, 2013: 34).

Bu dönemde, Kıbrıs Türklerinin gazetesi olan Bozkurt'ta Türkiye Cumhuriyet Başkanı Celal Bayar ile ilgili bir haberde "*Cumhurbaşkanımızın Amerika Ziyareti*" başlığı, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'yi sahiplenışı ve Türkiye'den yardım beklediğini ortaya koyması bakımından önemlidir (Bozkurt, 21.12.1953: 1).

Yunanistan, BM daimi üyesi Palamas aracılığıyla 20 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye başvurarak Kıbrıs'ın kendi kaderini kendisinin tayin etme hakkının olduğunu savunmuştur. Böylece konu Birleşmiş Milletler platformuna taşınmıştır. Gelişmeleri endişeyle izleyen Kıbrıslı Türkler, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na giderek bir görüşme tertip ettiler. Başbakan, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı olan Faiz Kaymak başkanlığındaki heyeti; endişe etmemeleri gerektiği, Amerika ile görüşüldüğü ve Enosis'in asla olmayacağını söyleyerek teselli etmiştir (Göktürk, 2013: 45).

Yunanistan'ın 1954'te BM'nin 73. maddesindeki "*Self Determinasyon*" maddesine dayanarak Kıbrıs'la ilgili resmi bir girişimde bulunması Türk tarafını da hareketlendirmiştir. BM'ye başvurarak konuyu dünya kamuoyunun gündemine getiren Yunanistan, Türk nüfusun Ada'daki sayısının daha az olmasından ötürü tezinin çok daha güçlü olduğunu savunmuştur (İsmail, 1997: 351-352).

Enosisçiler, bir yandan uluslararası kamuoyunda haklılık kazanmak adına BM sürecini sürdürürken diğer yandan Kıbrıs'ta yıldırma politikası izlemeye başlamıştır. Bu amaçla kurulmuş olan EOKA örgütü adadaki eylemlerini çoktan başlatmıştı. 1955

yılında Ada'da dağıtılan bir broşürde “bizler sömürge devletlerinin anladığı dilden konuşmalıyız. Bu dil: kan, sabotaj ve dinamit dilidir.” yazıyor olması örgütün temel yönteminin açıkça ifşa etmiştir. EOKA örgütünün kanlı eylemlerinin Yunanistan tarafından desteklenmiş olması karşısında, Adnan Menderes bu tutumu kınamak ve Yunanistan'a zaman zaman nota göndermenin dışında ciddi bir girişimde bulunmamaya özen göstermiştir (Şahin, 2012: 16).

EOKA örgütünün Ada'da yaptığı kanlı eylemler sonrasında Türkler de kendilerini korumak amacıyla Volkan, Kara Çete, 9 Eylül, Kıbrıs Türk Komandoları gibi bazı direniş örgütleri kurmuştur. Ancak bu parçalı yapılar EOKA karşısında etkili olamayınca, Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi'nin önderliğinde 1957 yılında, bütün örgütleri tek çatı altında toplayacak olan TMT kurulmuştur. Öte yandan Yunanistan, Ada'daki tedhiş hareketlerini açıkça desteklemeye başlamış ve Dış İşleri Bakanı Stefanapulos tarafından 27 Mart 1955'te Ada'daki tedhiş komutanı olan Grivas'a doğrudan bir takım talimatlar verilmiştir. Yunanistan'dan tedhişin başlatılma talimatını alan Grivas 1 Nisan gece yarısından itibaren bombalı saldırılarla tedhiş hareketini başlatmıştır (Özdemir, 2014: 25). 1955 yılı içerisinde yaklaşık 9 ayda; bombalama ve suikast gibi yollarla 30 kişi öldürülmüş, 291 kişi yaralanmıştır. İlk sıralar tedhiş hareketlerinin hedefinde İngilizler olmasına rağmen bu hedef zamanla Türkleri de hedef alacak bir boyut kazanmıştır. Tedhişin başlamasından birkaç ay sonra Türklerle karşı yapılan açık saldırılar, EOKA'nın Türkleri de doğrudan hedef aldığını açıkça ortaya koymuştur. Bu süreçte Türkler hem suikastlara hem de açık boykotlara maruz bırakılmıştır (İsmail, 1988: 34).

Ada'da yaşanan tedhiş hareketlerinin Türkler üzerinde yoğunlaşmasıyla birlikte, Türk Hükümetinin Kıbrıs konusunda daha duyarlı bir tutum sergilediği görülmektedir. Konuya dair Hürriyet Gazetesi'nde çıkan haber şöyleydi;

“EOKA teşkilatı tedhiş hareketine tüm şiddetiyle devam etmektedir.

Dün yine Ada'nın farklı yerlerinde 8 bomba daha patlamıştır. Ada Türkleri adına Kıbrıs Türk Birliği başkanı Dr. Fazıl Küçük bugün BM Genel Sekreterliğine telgraf çekerek Rum ilhakçılarının cinayetlerini protesto etmiştir. Küçük 'ün Adnan Menderes'e de yolladığı mektup Ankara'ya harekete geçirmiştir. Hükümet ırkdaşlarımızın tecavüze uğraması karşısında bir taraftan İngiltere hükümetinden tedhişçilik hareketinin durdurulması ve halkın can-mal güvenliğinin korunması için acil önlemlerin alınmasını isterken, diğer taraftan da bu olayların başlıca sorumlusu olan Yunanistan'a bir protesto notası göndermiştir” (Hürriyet Gazetesi, 24.06. 1955: 1).

Ada'da 1957'den itibaren faaliyetlerini hızlandırarak daha da teşkilatlı hareket etmeye başlayan Türkler TMT ile direnişi arttırmış ve Türkiye'deki yetkililerle iletişimlerini güçlendirmişlerdir. Türkiye'de, Kıbrıslı Türk direnişçileriyle yakından ilgilenen kişi, dönemin dış işleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu olmuştur. Adnan Menderes, Zorludan raporları alarak istek ve taleplere bu doğrultuda karşılık vermiştir. Türk Hükümetini Kıbrıs konusunda harekete geçmek durumunda bırakan bir diğer unsur da kamuoyundan gelen baskılar olmuştur. Türkiye'de bulunan gazeteler ve sivil toplum kuruluşlarının tepkileri hükümeti hiç olmadığı kadar Kıbrıs meselesinin içerisine girmeye zorlamıştır. Bu doğrultuda Başbakan Adnan Menderes 24 Ağustos 1955'te Kıbrıs ile ilgili çok ciddi ve sert bir konuşma yapmıştır (Akar, 2003: 89). Menderes yaptığı açıklamalardan birinde; Kıbrıs'ın Türkiye'nin bir parçası olduğu, sınır güvenliği açısından önemli olduğu, Ada'da bir değişiklik olma ihtimali olursa Türkiye'nin en asgari olarak mevcut statükonun korunması yönünde görüş bildireceği ve bunun haricinde oluşabilecek hiçbir ilhaka rıza göstermeyeceğini açıkça beyan etmiştir. (Yeni

Asır, 25.08.1955: 3). Ayrıca Londra Konferansı öncesinde gerçekleşecek olan Liman Konferansı'ndan hemen önce yaptığı konuşmada; Yunanlıların herhangi bir ilhak hareketine karşı savaşı dahi göze alabilecek şekilde karşılıklar verilebileceğini işaret etmiştir (Günver, 1985: 65).

Türkiye'nin bu çıkışı bir yandan Yunanistan'ı tedirgin ederken diğer yandan ABD'nin lehine bir ortam oluşturmaktaydı. Öyle ki Amerika Türkiye'nin basiretini takdir ettiğine dair açıklamalarda bulunma gereği dahi hissetmiştir. Diğer yandan muhalefet partisi olan CHP'nin lideri İsmet İnönü de Kıbrıs'taki Türklerin muhafaza edilmesi hususunda hükümetin yanında olduklarını ve Londra'da yapılacak olan Kıbrıs müzakereleri süresince sadece bu konuya odaklanacaklarını beyan etmiştir (Milliyet Gazetesi, 26.08.1955: 1). Bu açıklamalardan iki gün sonra Yunanistan basınına sızan haberler vasıtasıyla Rumların Ada'da büyük bir kanlı eylem hazırlığına başladığından şüphelenen Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk'tür Derneği Genel Başkanı Hikmet Bil'e bir mektup yazmıştır. Kıbrıs Türk Lideri Fazıl Küçük mektupta, kendi durumlarını özetlemiş ve Türkiye'deki eylemlerin kendileri açısından olacak faydalarından bahsetmiştir:

“Sizden ricam, erken bir zaman vaziyetten bütün şubeleri haberdar ederek harekete geçmelerini temin etmenizdir. Bana öyle geliyor ki Anavatan'daki mitinglerin büyük faydası olacaktır. Çünkü bunlar 28 Ağustosta umumi bir toplantı yapacaklar, ya o gün veya üçler toplantısı bittikten sonra bize saldırmak isteyeceklerdir. Malum, onlar silahlı biz de ise hiçbir şey yok” (Özdemir, 2014: 35)

Londra konferansından bir gün önce konuşmasını yapmış olan Türkiye Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Kıbrıs meselesi ile ilgili Türkiye'nin görüşlerini şöyle özetlemiştir:

Türkiye Hükümeti girdiği ittifaka ve dostluk bağlarına sadık kalarak bu mevzuda sükûtu muhafaza etmiş açık talik ve tahriklerde bulunmaktan kaçınmış, bununla beraber bu davadaki azimli kararını alakalı devletlere normal siyasi kanallardan bildirmiş ve tezini Birleşmiş Milletlerde müdafaa etmiştir. Teessüf olunur ki Türkiye Hükümeti'nin asıl sükûtu bazı çevrelerde Kıbrıs mevzuunda Türkiye'nin alakasız kaldığı yolunda tefsir edilmiştir. Bu meseleyi tahrik edenlerin zamanla faaliyetlerini arttırdıklarını teessürle gördük. Bu vaziyet Türkiye Hükümeti'ni Ada'da yerleşmiş Türklerin can ve mal emniyetlerinden haklı olarak endişeye düşürmüştür. Türkiye Lozan Muahedesi'nin imzasına kadar üç buçuk asır Kıbrıs Adası üzerinde hükümrânlığını muhafaza etmiş ve bu muahedenin imzasından sonra Antlaşmalardan doğan vecibelerine sadakat prensibinden hareket ederek Ada'daki hükümrânlığına son vermiştir. Türkiye Lozan Muahedesi ahkâmına müstenit statükonun devamını arzu etmektedir. Fakat Kıbrıs'ın statükosunda herhangi bir değişiklik vukua gelecekse Türkiye, kendisi için tarihi ve coğrafi sebeplerden olduğu kadar askeri emniyet noktası nazarından ötürü de hayati bir ehemmiyeti haiz bulunan bu Ada'daki hükümrânlığın Türkiye'ye iadesinin zaruri olduğuna inanmaktadır” (Özdemir, 2014: 36).

3.4. Londra Konferansı ve Türk Dış Politikası

Ada'da yaşanan çatışmaların önüne geçebilecek tek gücün kendisi olduğunun farkına varan İngiltere, nihayet Londra'da Yunanistan ve Türkiye'nin katılımıyla bir konferans düzenlemiştir. 29 Ağustos 1955 tarihinde düzenlenen, “*Doğu Akdeniz'in*

Güvenliği ve Kıbrıs" konulu Londra Konferansı'nda; Yunanistan "Enosis", Türkiye mevcut durumun korunmasını yahut Kıbrıs'ın Türkiye'ye devredilmesini, İngiltere ise "Self Government" tezini öne sürmüştür (Milliyet, 01.09.1955: 7).

Konferansa Türk tarafını temsil etmesi için Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında bir heyet gönderilmesine karar verilmiştir. Heyetin konferanstan birkaç gün önce Londra'ya gidip bazı görüşmeler gerçekleştirerek elini güçlendirmeye çalışması planlanmıştı. Türk Delegasyonu'nun savunacağı tezin nasıl olacağı konusunda bizzat Başbakan Adnan Menderes ilgilenmiş ve heyetin hazırlanmış olduğu tezi inceledikten sonra kendi isteklerine ve yasal zemine uygun şekilde oturtulmuş olduğunu gördüğünü ifade ederek memnuniyetini dile getirmiştir. Adnan Menderes'in ifadesine göre tez şu şekilde hazırlanmıştır:

"Lozan Antlaşması'nın 16. Maddesi gereğince Türkiye Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan topraklar üzerinde hiçbir şekilde hak iddia etmeyecektir. Öte yandan yine Lozan'ın 30 ve 31. Maddelerinde Kıbrıs Adası'na özel statü tanımlandığı belirtilmiştir. 30. Madde Türkiye'nin Ada'yı İngiltere'ye bıraktığını belirtmişse de 31. Madde Kıbrıslı Türklerin iki yıllık bir süre için Türkiye vatandaşı olabilmelerine hak tanımaktadır. Bu yasal zeminin yanında Yunanistan tarihinin hiçbir döneminde Kıbrıs'a hâkim olamamış ve Yunanistan ile Kıbrıs arasında 1600 km'lik bir mesafe bulunmaktadır. Türkiye'nin ise Ada'ya kıyı uzaklığı sadece 60 km'dir. Ayrıca Türklerin Ada'yla kültürel, etnik, stratejik ve sosyal bağları halen güncelliğini korumaya devam etmektedir. Ada'daki tapu haklarının %60'ı Türklere ait olmakla beraber I. Dünya Savaşı'na kadar Ada'daki demografik yapı Türklerin lehine olan bir durumdaydı. Tüm bu şartlar göz önünde bulundurulduğunda İngiltere Devletler Hukuku açısından Türkiye'den devraldığı Ada'yı, eğer birine devredecekse ancak Türkiye'ye devredebilir. Yunanistan'a devredilmesinin hiçbir geçerli tarafı olmamakla birlikte Türkiye'de böyle bir duruma rıza göstermeyecektir" (Tuna, 2007: 203).

Türk tezinin muhtevası sıralanacak olursa ortaya şu maddelerin çıktığı görülmektedir:

1) "Kıbrıs'ın Türkiye'nin savunması ve güvenliği bakımından önemi: "Türkiye'nin bir harp vukuunda, müdafaa, kuvvet ve kudretinin idamesini Kıbrıs'ı hesaba katmaksızın düşünmek imkânsızdır." diyen Zorlu, Kıbrıs idaresinin 1878'de İngiltere'ye devrinin dahi bu sebepten yapıldığını belirtmiştir.

2) Kıbrıs meselesi ancak Türkiye ile İngiltere arasında bahis konusu olabilir. Zira Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs'ı ilgilendiren hükümler sadece Türkiye ve İngiltere arasında derpiş edilmiştir.

3) Lozan Antlaşması'nın açık hükümlerine rağmen Kıbrıs'ı mukadderatı tayin edilecek bir Ada olarak telakki etmek, bu antlaşmanın kurduğu bütün bir sistemi ve düzeni değiştirmek demek olur ki böyle bir hal çok şümüllü sonuçlar doğurabilir.

4) Yunanistan tarafından ileri sürülen Türkiye'nin Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerindeki bütün haklarından feragat ettiği iddiası sağlam bir mesnet bulamaz. Zira Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan parçalarla tamamen ilgisi kesilmiş değildir. Şöyle ki Lozan Antlaşması'nın 16. maddesi Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan toprakların mukadderatının alakadarlar tarafından tayin edildiğini ve edileceğini beyan

etmektedir. Hâlbuki o zaman müttefiklerin teklif ettikleri madde tasarısında bu ibare mevcut olmayıp Türkiye bu arazisi veya adaların devri, istikbali veya diğer herhangi bir rejim hakkında alınan ve alınacak mukadderatı kabul eder deniyordu. Lozan'daki Türk delegesi bunu kabul etmemiş ve şöyle demiştir: “Türkiye’den istikbalde alınacak mukadderatı tanınması ve kabul etmesi isteniyor. Şurası muhakkaktır ki Türkiye mahiyetini ve şumulünü bilmediği mukarreratı kabul etmek taahhüdüne giremez.” Görülüyor ki Türkiye Lozan’da Kıbrıs’la ilgisinin kesilmesini kabul etmemiştir.

5) Türkiye, Kıbrıs meselesi diye bir meselenin mevcudiyetini kabul etmek istememektedir. Çünkü böyle bir mesele kabul edildiği takdirde bütün Lozan sisteminin değişmesi icap edecektir ki o zaman Türkiye de bir takım haklı isteklerde bulunacak ve bu da Yunanistan için iyi olmayacaktır.

6) Kıbrıs, coğrafi bakımdan Anadolu’nun bir devamından ibarettir. Nitekim tarih içinde Anadolu’ya hâkim olan medeniyetler tabii bir sevkle Kıbrıs’a hâkim olmuşlardır. Keza, Ada’nın ekonomik yapısı da onu Anadolu’ya bağlamaktadır.

7) Stratejik sebeplerle de Kıbrıs Adası Türkiye için gereklidir. Ada askeri bakımdan binnefis Türkiye’nin ve Türkiye’ye hem civar şark memleketlerinin akıbetiyle Türkiye kadar yakından ilgili bir devletin elinde bulunmak zorundadır. Bir harp halinde Türkiye’nin savunma gücünün hariçten beslenmesini ancak Akdeniz’deki batı ve güney limanları vasıtası ile olabilir. Türkiye’nin batı limanları muhtemel düşmanın kuvvetli bir tesir sahasına dâhil bulunmaktadır ve Türkiye bir harp halinde ancak güney limanları vasıtasıyla beslenebilir. II. Cihan Harbinde bu vaziyet bütün açıklığıyla meydana çıkmıştır. Eğer Ada’nın hâkimi aynı zamanda batıdaki adaların da hâkimi olursa, Türkiye’yi fiilen muhasara etmiş olacaktır. Hiçbir memleket, bütün emniyetini ne kadar dost ve müttefik olursa olsun tek bir devlete bağlayamaz.

8) Self-Determination prensibi, her zaman her yerde uygulanması mümkün olan bir prensip değildir. Bu prensibin uygulanmasında çok daha önemli faktörler rol oynamaktadır. Diğer taraftan ahalisinin çoğunluğu İsveçli olan Aaland adaları Finlandiya’ya, ahalisinin çoğunluğu Türk olan Batı Trakya Lozan Antlaşması’yla Yunanistan’a bırakılmıştır. Hatta Lozan Konferansı sırasında Venizelos, Self-determination prensibinin bir toprağın bir devlete verilmesi için daima birinci planda bir prensip teşkil edemeyeceğini söylemiştir.

9) Kıbrıs’a muhtariyet verilmesi meselesine gelince, böyle bir rejimin uygulanmasına geçmeden önce Yunan Hükümeti’nin ve Ortodoks Kilisesi’nin kışkırtmış olduğu asayişsizliği gidermek, sulh ve sükûnu sağlamak gerekir. İkinci olarak böyle bir rejimde Kıbrıs Türklerinin mukadderatı, can ve mal güvenliği garanti altına alınmalıdır.

10) Nihai Türk görüşü; Kıbrıs’ta statükonun korunması gerekir. Yani İngiltere Ada’dan çekilmemelidir. Eğer bu statüko bozulacaksa, Ada Türkiye’ye iade edilmelidir” (Özdemir, 2014: 44-46).

İngiltere’yi temsil eden İngiliz Dışişleri Bakanı Macmillan, İngiliz tezini savunmuştur. Macmillan’a göre İngiltere yeni bir anayasa hazırlayacak ve Ada’daki sorunlara bu anayasa çerçevesinde yaklaşacaktı. Rumların Ada’daki Enosis eylemlerini

durdurması gerektiğini belirterek NATO savunması dâhilinde, Ada'da; İngiliz, Türk ve Yunan müdafaa grubu oluşturulması gerektiğini öne sürmüştür (Özdemir, 2014: 47).

Konferansa Yunanistan'ı temsilen katılan Yunan Dış İşleri Bakanı Stephanopoulos ise; Ada halkının kendi geleceğini belirleme konusunda seçme hakkının tanınması gerektiğini, böyle bir durumda Ada'daki Türklere eşit haklar tanınacağını hatta İngiltere ve Türkiye'ye askeri konularda gereken imtiyazların tanınacağını ifade etmiştir. Böylelikle Ada'daki Rum nüfusunun fazla olması sebebiyle Yunanistan ilhaki gerçekleşmiş olacak ve buna karşılık Yunanistan bazı tavizler vermiş olacaktır (Cumhuriyet Gazetesi, 1.09.1955: 3).

Londra konferansı tüm taraflar için bir nihayete kavuşulacağına ümidiyle başlamıştır. Nasıl bir sonuç çıkarsa çıksın, bu konferans Doğu Akdeniz'in geleceği konusunda önemli bir yer teşkil ediyordu. İngiltere'nin arabuluculuk yaptığı konferansı Akdeniz ve Kıbrıs konusunda söz sahibi olma sırasını beklemekte olan ABD ve sıcak denizleri gündeminden hiç düşürmemiş olan Sovyetler 'de yakından izliyordu. NATO açısından ise, İngiltere ve Türkiye'ye NATO güney kanadının güvenliği emanet edilmiş olmasından ötürü herhangi bir anlaşmazlık kabul edilemezdi. Taşların yerinden oynaması, beraberinde başka sorunları da tetikleyebileceğinden dolayı, neredeyse herkes bu sürecin problemsiz atılması gerektiğinin farkındaydı. Öte yandan bu konferansın Türk dış politikası açısından en önemli yanı, Kıbrıs meselesiyle ilgili direk muhatap kabul edilmesi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, daha önceleri Kıbrıs'ta gerçekleşen olaylarla ilgili sadece beyanatlarda bulunabilirken, Londra Konferansı ile birlikte Kıbrıs'ın kaderi ile ilgili söz sahibi olabilme konumuna gelmiştir (Keskintaş, 2005: 18).

Konferans'ta Yunan, İngiliz ve Türk tarafları somut bir gelişme kaydedilememiş, oturumlar daha çok tarafların taleplerini daha net ve hazırlanılmış bir biçimde ortaya koyabilmekten öteye gidememiştir. Türk dış politikası açısından meydana gelen bu olumlu varsayım hariç tutulacak olursa, Türk heyeti de konferanstan olumlu bir netice çıkartamamıştır.

Londra Konferansı sürerken Türkiye'de meydana gelen 6-7 Eylül olayları, Türkiye'yi çok zor bir duruma düşürmüştür. Başbakan Menderes, acil olarak Londra'daki heyet başkanı Fatin Rüştü Zorlu ile telefon görüşmesi yapmış, sunulan teklifleri hiç bir şekilde kabul etmeyeceklerini ifade ederek bir an önce yurda dönmeleri gerektiğini söylemiştir. Sonuç olarak 6-7 Eylül olayları sebebiyle neticeye erdirilemeyen Londra Konferansı iptal edilmiştir. Bu talihsiz olaylar Menderes hükümetini dış politika açısından zor duruma düşürmüş ve gelişen olaylar neticesinde Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin daha da kötüye gitmesi ABD'yi rahatsız etmiştir. Bölgedeki önemli iki NATO müttefikinin durumu planlanmış olan NATO ortak tatbikatının da yapılamamasına neden olmuş ve ABD'nin bu ülkelerle temasa geçmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'e bir mesaj yollayarak NATO müttefiki ülkelerin bölgedeki olası komünist yayılma açısından ittifak içerisinde olmaları gerektiğinden bahsederek yapılan yardımların amaçları ve Yunanistan ile uzlaşılması gerektiğinden bahseden bir mesaj iletmiştir (Özdemir, 2014: 51).

Londra Konferansı'nın başarısız bitmesiyle Kıbrıs sorunu bir kez daha sonuçsuz kalmıştır. İngiltere Ada'daki sıkıyönetimini devam ettirmiş, EOKA eylemlerine silahla karşılık vermiş ve olaylardan sorumlu tuttuğu Makarios'u kısa bir süre için sürgüne göndermiştir. 1956 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ın Taksim'i fikri ortaya atılmıştır. Bu fikrin içeriği öncekilerden farklı olarak Kıbrıs'ın Türkler ve Rumlar arasında paylaşılmasıdır. 1956'ya kadar Türkiye Taksim tezine temkinli yaklaşıyordu;

ancak bu tarihten sonra durum değişmiş ve Türkiye'nin taksim konusunda daha istekli olduğu görülmüştür. Türkiye bu tarihin öncesinde Ada'nın bölünemeyeceğini, ya Türkiye'ye verilmesi gerektiği ya da İngiliz idaresinde devam etmesi gerektiğini belirtiyordu (Gürel, 1985: 45).

1957 yılında İngiltere'nin Taksim tezinin uygulanabilirliğini açıklaması üzerine Türkiye de Taksim tezine makul bakmaya başlamıştır. 1958 yılına gelindiğinde Türk kamuoyu da hükümetlerinin Taksim tezine destek vermeye başlamıştır. Ankara'da ve İstanbul'da bu doğrultularda kapsamlı mitingler düzenlenmiştir (Milliyet Gazetesi, 7.01.1958). 1959 yılına kadar Ada'daki kargaşa ve belirsizlik durumu devam etmiştir. 1959 yılına gelindiğinde Kıbrıs meselesinin çözülmesi amacıyla Türkiye ve Yunanistan tarafları bir takım görüşmeler yürütmüştür. Yine somut bir sonuç çıkarılamamış olsa da 5 Şubat 1959'da Türkiye ve Yunanistan'ın hem başbakanları hem de Dış İşleri bakanları Zürih'te bir araya gelerek çözüme dair görüşmelere başlamıştır (Göktepe, 2002: 945). Zürih görüşmeleri, Ada'nın bağımsızlığı için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantör ülke olmaları konusunda mutabakata varılarak anlaşmaya bağlanmıştır. Sonuç olarak İngiltere'nin iki adet üs buldurması Yunanistan ve Türkiye'nin ise asker buldurmaları sağlanmış oldu. Zürih'te Karamanlis ve Adnan Menderes'in imzalamış oldukları belgeler şunlardı:

1. "Zürih'te imzalanan belgelerin içerik ve anlamını açıklayan uygulamanın kolaylaştırılması için tanımlara yer veren bir "Centilmenler Antlaşması".
2. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini ortaya koyan 27 maddelik, ekli, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı" adı verilen antlaşma.
3. Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti öte yanda ise Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin yer aldığı dört maddelik bir "Garanti Antlaşması" taslağı.
4. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında bir "İttifak Antlaşması" (Özdemir, 2014: 44).

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun verdiği demeçten, Türkiye'nin antlaşmanın sonucuna olumlu baktığı anlaşılmaktadır (Özdemir, 2014: 75). Zürih ve Londra görüşmelerinin son ayağı olan Londra Antlaşması'nın gerçekleştirilmesi amacıyla Londra'ya uçakla yolculuk etmekte olan Adnan Menderes İngiltere sınırları içerisine girdikten sonra kaza geçirmiş, düşen uçakta çok sayıda can kaybı yaşanmasına rağmen Adnan Menderes hafif yaralı olarak kurtulmayı başaramıştır. Londra'da sonuçlanmış olan antlaşma; Kıbrıs'ın artık bağımsız bir cumhuriyet olması, Türklerin ve Rumların Kıbrıs'ta Cumhuriyet idaresine dengeli bir şekilde katılımının sağlanması, Türkiye İngiltere ve Yunanistan'ın "Garantör Devletler" olarak kritik durumlarda Ada'ya müdahalelerinin mümkün olabilmesi ve Ada'da 950 Yunan, 650 Türk askerinin bulunduğu bir garnizonun oluşturulmasını içermiştir. Böylelikle, 19 Şubat 1959'da Londra Antlaşması imzalanarak Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş süreci resmen başlatılmıştır. Nihayetinde 16 Ağustos 1960'ta da Cumhuriyet İlan edilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı yardımcısı da Dr. Fazıl Küçük olmuştur (Vatansever, 2010: 1501). Kıbrıs Cumhuriyeti toplamda üç yıl ayakta kalabilmiştir. Türk ve Rum taraflarının arasında gerçekleşen anlaşmazlıklar, Makarios'un ve Rumların ENOSİS arzularının hiçbir zaman kaybolmamış olması gibi sebepler kurulan mündemiç idarenin yürümeyeceğini göstermiştir. Nihayetinde Rumların oluşturulmuş olan anayasayı kendi lehlerine değiştirme amacıyla başlattıkları terör faaliyetlerinin akabinde, 1963 yılının Aralık ayında Kıbrıs Cumhuriyeti son bulmuştur (Özdemir, 2014: 90).

4. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTINA KADAR TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS

4.1. 1960-1964 arası Türk-Amerikan ilişkileri

1960 yılında Adnan Menderes hükümetine karşı gerçekleştirilen darbe Amerika açısından kaygı verici bir durum ortaya koymamıştır. Nitekim darbeyi gerçekleştirmiş olan Milli Birlik Komitesi 27 Mayıs'ta, darbeyi gerçekleştirir gerçekleştirmez, sabah saat 04.00'te NATO ve CENTO'ya bağlılığını bildirmiştir. Aynı bildiri, ABD Büyükelçiliği'nin kapısına bırakılmıştır. ABD bu yaklaşıma müspet yaklaşmış ve kendi gazetelerinde yeni yönetimin NATO ve CENTO'ya bağlı kalacağını ilan ettiğini duyurmuştur. (Uslu, 2016: 175). Milli Birlik Komitesi devraldığı ekonomik mirasın hiç de iç açıcı olmadığını farkında olduğu için, batı ülkeleriyle ve özelden de ABD ile iyi ilişkiler kurmanın gerekliliğini hissetmiştir (Cumhuriyet, 30.06.1960: 5). Komite, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik dar boğazdan çıkabilmesinin ancak ABD yardımlarının artırılması veya başka dış yardımların bulunmasıyla mümkün olacağı düşünmüştür. Bu doğrultuda askeri rejim, önceki dönemin aksine ayrıca Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerin de iyileştirilmesi gerektiği mesajlarını da açıkça ifade etmiştir (Çelik, 2019a: 329).

Sovyetler Birliği 1963 yılında, ihraç ettiği krom fiyatlarını düşürmüştür. Bu dönemde Amerikalıların krom ithalatı konusunda önceleri Türkiye'yi tercih ediyor olmalarına rağmen krom dumpingi sonrasında Sovyetlere yönelmeleri Türkiye için önemli bir sorun oluşturmuştur. Türkiye bu soruna çare bulunması amacıyla Amerika Dış İşleri Bakanı Dean Rusk ile görüşmeler yürütmüş olsa da iki tarafın da razı olduğu bir çare bulunamamıştır. (Sander, 1979: 208).

4.1.1. Esnek Karşılık Stratejisi ve Türkiye

Türk-Amerikan ilişkileri açısından, 1960-1964 döneminin önemli olaylarında bir de Jüpiter Füzelinin sökülmesi meselesidir. Bu kararın alınması özellikle ABD'nin yeni stratejik düşüncesini devreye sokmasıyla ilgili olmasından ötürü önemlidir. Eisenhower döneminde ortaya çıkmış olan "Sınırlı Savaş" anlayışı, Kennedy yönetimi sırasında yerini "Esnek Savaş" doktrinine bırakmaya başlamıştır. (Merih, 2006: 186).

"Sınırlı Savaş" stratejisi 1957'den itibaren gelişen savaş teknolojileri ile ABD'nin Avrupa'yı korumak için nükleer silah kullanabileceğini taahhüt etmesidir. "Esnek Savaş" stratejisine göre ise ABD, kendi hayati çıkarları söz konusu olduğunda güvenliğini nükleer silahlarla sağlayacağını, harici durumlarda ise klasik silahlar kullanacağını ortaya koymuştur. Bu durum, ABD'nin etkiye göre tepki vereceğini ifade etmesinin bir başka yoluydu. Esnek karşılık kendisiyle birlikte bazı sınırlamaları ortaya koyuyordu. Buna göre nükleer silahların kullanımında, öncelikle her iki savaşan ülkenin de birbirinin yaşam merkezlerine değil nükleer silah merkezlerine hedef alarak saldırmasını öngörmüştür. Böyle bir olası senaryoda bir pazarlık dönemi açılarak savaş itidalli yürütülmüş oluyordu. (Sander, 1979: 211).

ABD'nin bu yeni stratejisi doğrultusunda Sovyetler Birliği'nin klasik yöntemlerle yapacağı bir saldırıya karşı, NATO'nun da klasik yöntemlere sahip olan güçlere sahip olması önem kazanmıştır. Bu açıdan Sovyetlere komşu olan Türkiye'nin klasik silah kuvveti Amerika'nın önem verdiği bir konu olmuştur. Genel olarak

Amerika'nın, Türkiye'nin askeri yeterliliği konusundaki endişelerini NATO Başkomutanı Orgeneral Lemnitzer şöyle özetlemiştir:

“Yunan ve Türk silahlı kuvvetlerinin kara, hava ve deniz güçleri ile kendilerine verilen görevi yerine getirmekteki yetenekleri çok kötü durumdadır. NATO'nun yeni ileri savunma kavramı ve Boğazların kontrolü bakımından Türk ve Yunan kuvvetlerinin gelecekte NATO ile ilgili görevlerini yerine getirebilecekleri çok şüphelidir; fakat ileri savunmada Türkiye ve Yunanistan'ın önemleri de çok büyüktür”

Bu yeni strateji içerisinde Türkiye'nin rolü, Sovyetlerin olası klasik yöntem saldırısı ihtimaline karşı bir güç oluşturabilmeyi sağlamak olmuştur. Esnek karşılık stratejisine paralel olarak ortaya koyulmuş olan “sınırlı nükleer savaş” düşüncesi içerisinde, yukarıda belirtildiği gibi, ülkeler olası bir nükleer silah kullanımına ilk önce birbirlerinin nükleer tesislerini hedef alacaktır. Bu doğrultuda ABD'nin Türkiye'deki üsleri ve Jüpiter Füzelere ilk vurulacak hedefler listesinde bulunuyordu. Türkiye'nin böyle bir tehdit altında olması, “Esnek Karşılık” stratejisinin Türkiye'yi ilgilendiren başka bir yönünü ortaya koymuştur (Sander, 1979: 214).

4.1.2. Küba Bunalımı

Sovyetler, ABD'nin kendi çevresinde bulunan Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerde üstler bulundurmasından doğal olarak rahatsız olmuştur. ABD'nin Sovyetlerin sınırında bulunan Türkiye'ye Jüpiter Füzelere yerleştirmesi Sovyetleri bir çeşit misilleme yapmaya zorunlu bırakmıştır. ABD sınırındaki ve Sovyetlerle iyi ilişkileri bulunan Küba böyle bir misilleme için en uygun olmuştur (Uslu, 2016: 131). 1959 yılında kararlaştırılan ve 1961 yılında gerçekleştirilen Türkiye'ye füzelere yerleştirilmesi planı, Sovyetleri açıkça tahrik etmiş ve Soğuk Savaş'ın gerilimini zirvelere taşımıştır. Sovyetler'in Küba'ya nükleer füze yerleştirme fikri Kruşçev'in aklına Nisan 1962'de gelebilmiştir. Mayıs 1962'de Kruşçev Bulgaristan ziyaret ettiğinde yaptığı bir konuşmada, Türkiye'ye yerleştirilen füzelere ağır bir dille eleştirmiştir. Nitekim Sovyetler Birliği açısından bu füzelere kendilerini 10 dk. Gibi kısa bir sürede vurabilecek yakınlıkta olması ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Bu hamle karşısında Sovyetler, Türkiye'ye füze yerleştirilmesini engellemek yerine ABD'nin çevreleme stratejisini kullanarak Küba'ya nükleer füze yerleştirmeyi düşünmüştür (İzmir, 2017: 178-182). Bu hamle bir yandan Amerika'ya misilleme olacağı gibi diğer yandan ABD'nin devirmeye çalıştığı Castro rejimini de korumaya almıştır. Nikita Kruşçev hatıratında bu duruma şöyle yer vermiştir:

“Karayıplardaki Amerikan müdahaleciliğine karşı elle tutulur, somut ve caydırıcı bir güç oluşturmamız gerekiyordu. Ama bu ne olabilirdi? Mantiki çözüm füzelereydi. ABD zaten Sovyetler Birliğini askeri üsler ve füzelere çevirmişti. Türkiye'deki ve İtalya'daki Amerikan füzelere bizi hedeflediğini biliyorduk.” (Uslu, 2016: 133).

Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirmesi Amerika'yı tedirgin etmiş ve işin ancak karşılıklı antlaşmaya vararak çözülebileceği kanısı her iki ülkede de hâkim olmuştur. Böylelikle ABD'nin Türkiye'ye, Sovyetlerin de Küba'ya füze yerleştirmesi ile iki ülke liderleri bir dizi yazışma gerçekleştirmiştir. Kruşçev 27 Ekim 1962'de ABD lideri Kennedy'e gönderdiği mektupta; eğer Türkiye'ye gönderdiği füzelere sökerse Sovyetler'in de Küba'daki füzelere sökeceğini söylemiş ayrıca Türkiye'nin toprak bütünlüğüne, iç işlerine ve hükümlerine haklarına karışmayacağını belirtmiştir. Ancak aynı teminatı ABD'nin de Küba için vermesi gerektiğini ayrıca belirtmiştir. Sonuç olarak iki ülke

füzelerin kaldırılması konusunda antlaşmaya varmış ve kriz kısa sürede ortadan kalkmıştır. Öte yandan krizin Türkiye açısından en tehlikeli boyutu, NATO'nun yapma ihtimali olan herhangi bir Küba'yı işgal hareketi doğrultusunda Sovyetlerin de ilk olarak Türkiye'yi işgale girişme ihtimali olmuştur (Sander, 1979: 218). ABD ve dolayısıyla NATO, Türkiye'yi bir yandan tehlikenin kucacağına iterken diğer yandan da yegâne kurtuluş reçetesi olabilmeyi de başarmıştır.

Küba bunalımı, iki büyük süper gücün arasında yaşanan Soğuk Savaş çatışması sırasında, Türkiye'nin esas konuya dâhil olmamasına rağmen tehlikenin ortasında kalması açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin güvenliği ABD ve Sovyetler arasında gerçekleşmekte olan pazarlığın bir parçası olarak tehlikeye atılmış ve bu duruma Türk dış politikası adına hiçbir tesirde bulunulamamıştır. Krizle birlikte ortaya çıkan bu netice, Türk-Amerikan ilişkilerini başka bir boyuta taşıyacak olan Johnson mektubu sürecine zemin oluşturmuştur.

4.2. Türk-Amerikan İlişkilerinde 1964 süreci ve Johnson Mektubu

Türkiye 1960'lara gelindiğinde dış politikasını iki önemli konu üzerine şekillendirmiştir. Bunlardan birisi Kıbrıs Meselesi diğeri ise ABD ile olan ilişkilerdir. Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak batı bloğunda yer aldığı soğuk savaş dönemi, hem Türk-Amerikan ilişkileri açısından hem de Türkiye'nin Kıbrıs politikası açısından, tarafların yerlerine oturmaya başladığı bir dönem olma özelliği göstermiştir.

1960 Sonrası yaşanan gelişmeler ile Türkiye artık Kıbrıs konusunda doğrudan muhatap olma zorunluluğu ve Kıbrıs'ın dış politikasında güçlü bir etmen olma durumuna gelmiştir. Bu durum Türk-Yunan ilişkilerini Kıbrıs Meselesi üzerinde sabitlemiştir. Bir yandan Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmuş olan gergin havadan kurtularak, bir birleriyle dostane ilişkiler kurmaya çabalayan iki ülke diğer yandan Kıbrıs konusunda bir birlerine karşı inatçı bir tutum sergilemekten de geri durmamışlardır. Ancak bütün bu gerekçelerin yanında Türk-Yunan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini şekillendirenin de ABD olduğu açık bir şekilde ifade edilebilir.

Bu dönemde ABD, Sovyet yayılmacılığına karşı Akdeniz'de bir tür koridor oluşturma ve böylelikle Sovyetlerin Ortadoğu bağlantısını engellemek amacıyla Türkiye ve Yunanistan'ın batı bloğu içerisinde yer almasını ciddi bir şekilde önemsemiştir. Nitekim Truman ve Marshall yardımlarıyla somutlaşan bu niyet, iki ülkenin NATO üyelikleriyle daha da somut bir hal almıştır (Derman ve Kurban, 2016: 459). ABD'nin bu iki NATO müttefikini kaybetmek istememesi, ister istemez kendisini Kıbrıs meselesinin içerisine çekmiştir. 1960 sonrasında Kıbrıs'ta cumhuriyet kurulmuş ve garantörlük antlaşmaları neticesinde adanın resmi üç muhatabı; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan olmuştur. Ancak İngiltere'nin sorunun çözümü konusunda düşmüş olduğu acziyet ve ABD'nin NATO'nun Güney şeridini tehlikeye düşürmeme isteği, ABD'yi Kıbrıs konusuna müdahil olmak zorunda bırakmıştır.

Türkiye, 1960 ila 1974 arasındaki dönemi daha çok ABD ve İngiltere'yi rahatsız etmeden süreci yürütme politikası üzerine kurgulamıştır. Bunun en temel sebebi, dönem itibarıyla Amerikan yardımlarından daha fazla istifade edebilmek ve Sovyet tehdidinden korunmanın en geçerli yol olduğu düşünülen batı bloğunda yer alma anlayışının benimsenmesi olmuştur. Türkiye tarafından bu anlayış çerçevesinde ele alınan Kıbrıs konusu 1930'lardan itibaren başlayan sorunlara kısmen kayıtsız kalınmasıyla kendisine karşılık bulabilmiştir. Türk dış politikası açısından, 1950'lerden sonra Kıbrıs ile ilgili hızla büyüyen sorunlar, 1960'lar itibarıyla, sürece ABD'nin de katılmasıyla, çok daha karmaşık bir hal almıştır. Türkiye mevcut uluslararası ilişkilerinin daha sağlıklı

ilerleyebilmesi gerekçesiyle, özellikle 1964'ten 1974 yılına kadarki dönemde neredeyse Kıbrıs konusunu tamamen gündeminden düşürmüştür (Derman ve Kurban, 2016: 460). Nitekim özellikle 1953 yılı sonrasında ABD'nin Ortadoğu politikasını yeniden yapılandırması ile Türkiye, dış politikasını ABD eksenli bir çizgide tutmuştur. Amerikan yardımlarından daha fazla istifade etme gayesi güden Türkiye, NATO güvenliği için Ortadoğu'da "Kuzey Kuşağı" projesinde aktif bir rol oynamıştır (Çelik, 2018: 494).

1964 yılına gelindiğinde artık Kıbrıs konusunda üçlü garantör ülkelerin yanında ABD de Kıbrıs sorunu konusunda aktör ülke olarak söz sahibi olmuş ve Johnson mektubu ile de NATO'nun güney hattı güvenliğini Türk-Yunan çekişmesine göz yumarak tehlikeye atamayacağını açıkça ifade etmiştir. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü halktan aldığı yoğun telgraflarla ve eylemlerle baskı altında kalmaktaydı. Doğrudan Başbakanı yazılan telgraflarda insanlar, Kıbrıs'a giderek gönüllü savaşmak için adeta yalvarmaktaydılar (BCA, 030-01-38-228-5-7; BCA, 030-01-38-228-5-8; BCA, 030-01-38-228-5-4; BCA, 030-01-38-228-5-5; BCA, 030-01-38-228-5-9; BCA, 030-01-38-228-5-10; 26).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ortaya çıkmaya başlayan sorunlar Aralık 1963 tarihine gelindiğinde daha da netleşmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye stratejik konumu ve ittifak yanlısı olan tutumu sebebiyle kendisini ABD'ye daha yakın hissetmiştir. (Sander, 1979: 227). Her ne kadar Küba Krizi sebebiyle bazı endişeleri üzerinde hissetmeye başladıysa da Türk-Amerikan ilişkileri bakımından somut bir sorun hala ortaya çıkmamıştır. Ancak ABD'nin Kıbrıs'ta yaşanan problemlere yaklaşımı hiçbir zaman Türkiye ile benzer amaçlar taşımamıştır. ABD'nin Kıbrıs'ta yaşanmakta olan sorunlara yaklaşımını anlamak için Rauf Denktaş'a ABD Dış İşleri Bakanlığının söylediği şu sözler yeterli olacaktır:

“ Bana bakınız, dünyanın dört bir yanında hükümet olduğunu iddia eden liderler kendi insanlarından on binlercesini, hatta yüz binlercesini kesip yok etmektedir. Bunlara kimse bir şey diyemez. Dememektedir de! Kıbrıs'ta iki NATO ülkesinin savaşma tehlikesi olmasaydı biz de ilgilenmezdik. Tümünüzü yok etseler birkaç protestodan başka bir şey yapılmazdı. Dolayısıyla bizim ilğimiz meselenin iki NATO ülkesi arasında bir savaşa dönüşmesini önlemekten ibarettir. Biz Makarios Türkleri öldürmesin diye aranızda girecek değiliz.” (Denktaş, 2000: 187-188).

Öte yandan, ada da kurulmuş yeni devletin başına getirilmiş olan Makarios, Türklerin özerkliğini kısıtlayan bir anayasa değişikliği gerçekleştirmek istemiş ve bu antlaşma tanımaz tutumu ile ABD'nin dahi tepkisini çekebilme başarılmıştır. Uluslararası siyaset açısından büyük krizlere yol açabilecek davranışları, ABD'li yetkilileri çileden çıkartmış ve sonunda Türkiye'nin Kıbrıs'a olası bir işgali durumunda müdahale edilmeyeceğini bildirmelerini sağlamıştır (Kışman, 2014: 132). Öte yandan ABD; İngiltere, ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte işbirliği içerisinde yürütmesi gerektiğini, iki NATO müttefikinin hiçbir şekilde karşı karşıya gelmemesinin önemini vurgulayarak, süreci bir yandan kontrolü altında tutmaya çalışırken diğer yandan sorumluluğu tam olarak da üzerine almayan, dengeli bir politika izlemeye çalışmıştır. Rauf Denktaş'a da belirtildiği gibi ABD için asıl önemli nokta, Sovyetleri çevreleme politikası gereğince Yunanistan ve Türkiye'nin bir biriyle çatışmaması olmuştur. Öte yandan ABD'nin bir diğer çekincesi ise taraflardan birinin, bir şekilde Sovyet kanadına kayma ihtimali olmuştur. Nitekim Başkan Johnson'un Papandreu'ya 20 Şubat 1964'te göndermiş olduğu mektupta, yukarıda sıralanan kaygılar doğrultusunda bir dizi temenni

ve dilek sıralanmış, İnönü ve Papandreu'nun barışçıl davranışlarından övgüyle söz edilmiştir (F.R.U.S., 28.09.2019, www.history.state.gov).

21 Aralık 1964'te Kıbrıs'ta artan olaylar neticesinde Türkiye, çözüm bulunması için ABD'ye başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru direk Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından ABD Başkanı Johnson'a mektupla yapılmış ve elindeki tüm olanaklarla müdahale etmesi doğrudan istenmiştir. 25 Aralık'ta gönderilen mektuba 26 Aralık'ta gelen cevapta ABD, özetle müdahalenin garantör devletler tarafından yapılması durumunda kendilerinin destek vereceğini söylenmesiyle, direk olarak taraf olmaktan kaçınan bir politika yürütüleceğini işaret etmiştir. Diğer yandan ABD, İngiltere'nin çözüm noktasında yardım istemesine dahi önceki tutumunun aksine isteksizce yaklaşmıştır (Sander, 1979: 228).

Türk hükümetinin Kıbrıs'taki Makarios katliamlarını durdurabilmek için diplomasi açısından gerekli bütün adımları atmasına rağmen ortaya herhangi bir sonuç çıkartamamıştır. Öte yandan, bu sırada, Türk hükümeti üzerinde kamuoyu baskısı artmış ve Kıbrıslı Türkler İnönü'yü Kıbrıs konusunda dirayetli olamamakla dahi itham etmeye başlamışlardır (BCA, 030-01-8-45-3). Türkiye, nihayetinde Makarios'a 13 Mart 1964 tarihinde bir nota göndermiş ve 16 Mart 1964'te Parlamento'dan İnönü'ye, Garanti Antlaşması uyarınca tanınmış olan müdahale hakkını kullanma konusunda tam yetki verilmiştir. İnönü 20 Mart'ta verdiği bir demeçte Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmek zorunda kalabileceğini açıkça belirtmiştir (Milliyet, 20.03.1964: 1). Bu gelişmeler yaşanırken ABD, Türkiye ve Yunanistan'ı yardımların kesilmesi ve Trakya'da gözü olan Bulgaristan'ın olası bir çatışmadan yararlanarak harekete geçebileceği uyarısını yaparak tehdit etmekle önlem almaya çalışmıştır. Türkiye ve Yunanistan'a olası sonuçları anlatmak üzere ABD yetkilisi Fulbright Atina ve Ankara'ya gönderilmiş ancak görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkartamamıştır. Haziran ayına gelindiğinde şartlar Türkiye'nin aleyhine gelişmeye başlamış ve Türkiye de bir an önce müdahale kararı almıştır. 5 Haziran 1964'te Kıbrıs'a müdahale kararı alan Türkiye, karşısında ilk olarak ABD engelini bulmuştur. (Sander, 1979: 228).

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü'nün çıkartma kararından hemen önce Amerikan Büyük Elçisi Raymond Hare, İnönü'den çıkartma kararını bir gün ertelemesini istemiştir. Hare, kazandığı bu süre zarfında, Amerikan 6. Filosunu Kıbrıs ve Türkiye'nin arasına konuşlandırma fırsatı bulabilmiştir (Uslu, 2000: 177). Çünkü normal şartlar altında Türkiye'yi almış olduğu karardan vazgeçirebilmek pek mümkün olmamıştır. ABD, verdiği mesajı destekleyici bir takım unsurlara ihtiyaç duymuştur.

Bu sıralarda ABD Dış İşleri Bakanı Dean Rusk, Bakan Johnson adına; İnönü'yü aldığı karardan vazgeçirebilmek için bir mektup hazırlamıştır. ABD'li yetkililer, mektubun dilini, Türkiye'nin kararlılığını dikkate alarak hazırlamaktan çekinmemişlerdir. Mektubun sertlik düzeyi Türk hükümetini tamamen küstürmemeli ve aynı zamanda da harekâttan vazgeçmek gibi kamuoyunda ciddi sıkıntılarını yaşayacakları bir acı lokmayı yemekten geri durdurmamalıydı. Öte yandan bu riskli mektubu hazırladıkları sırada dahi, Türk hükümetinin vereceği tepkilerden endişe duymuşlardır (Keskintaş, 2005: 87).

Nihayet mektup hazırlandıktan sonra Başkan Johnson tarafından imzalanmış ve Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilmiştir. Gönderilen mektup Türk kamuoyuna hemen açılmamış ancak gönderildikten iki yıl sonra yayınlanabilmiştir. Kıbrıs'a yapılacak müdahalenin hazırlıkları bu mektup sonrasında aniden durdurulmuştur. Metin Toker bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "...Benim bildiğim kadarı, biz Kıbrıs'a ciddi olarak ilk defa çıkartma yapmaya İsmet Paşa'nın başkanlığında, 1964 yazında azmettik. O teşebbüsümüz de Johnson'un ünlü mektubuyla durdurulmuştur..."(Toker, 1992: 195).

Türk basını çıkartmanın yapılmamasını ve içeriği belli olmayan mektubu, olduğundan çok farklı bir şekilde manşetlerine taşımıştır. Mektubun geldiği ve çıkartmanın ertelendiğinden birkaç gün sonra haberlere çıkabilen Cumhuriyet Gazetesi; “*Johnson İnönü’yi Washington’a davet etti*” şeklinde bir başlık atmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 5.06.1964: 1). Diğer yandan Milliyet Gazetesi başlığında; “*Çıkartma Geri Kaldı, (Johnson, Dün İnönü’ye Özel Bir Mesaj Göndererek İstişare Ricasında Bulundu), İnönü ABD’ye Davet Olundu*” ifadelerine yer verilmiştir (Milliyet Gazetesi, 6.06.1964: 1). Muhtevası ve taşıdığı diplomatik dil bakımından Türk dış politikasında önemli bir yer tutan Johnson Mektubunun içeriği şu şekilde hazırlanmıştır:

“Sayın Başkan

Türkiye Hükümeti’nin, Kıbrıs’ın bir kısmının askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dış İşleri Bakanı’nızdan aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki geniş çapta neticeler doğurabilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesinin, hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile uyuşur saymıyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi öğrenmek üzere birkaç saat geciktirmiş olduğunuzu bana bildirdi.

Yıllar boyu Türkiye’yi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefikin, bu şekilde neticeleri olan tek taraflı bir kararlar karşılıklı bırakılmasının, Hükümetiniz bakımından doğru olduğuna hakikaten inanıp inanmadığınızı sizden sorarım. Bundan ötürü, böyle bir harekete girişmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim.

1960 tarihli Garanti Antlaşması hükümleri gereğince böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaindayım. Bununla beraber Türkiye’nin düşündüğü müdahalenin, Garanti Antlaşması tarafından açıkça yasaklanan bir çözüm olan takvimi gerçekleştirme gayesine matuf olacağı yolundaki anlayışımıza dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca, söz konusu antlaşma teminatçı devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika bu durumda bilcümle istişare olanaklarının hiçbir şekilde tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçme hakkının henüz kullanılamayacağı inancındadır. Diğer taraftan, Bay Başkan, NATO vecibelerine de dikkatinizi çekmek mecburiyetindeyim. Kıbrıs’a vaki bir Türk müdahalesinin Türk-Yunan kuvvetleri arasında askeri bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olmamalıdır. Dış İşleri Bakanı Rusk, Lahey’de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin “kelimenin tam manasıyla düşünülemez” olarak kabul edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO’ya iltihak etmek, NATO üyelerinin birbirleri ile savaşmayacaklarını kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa NATO’da müttefik olmakla yüzyıllık husumet ve düşmanlıklarını gömmüşlerdir. Aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye’den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs’a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği’nin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam rıza ve muvafakatleri olmadan Türkiye’nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye’yi müdafaa etmek

mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Diğer taraftan Bay Başbakan, bir Birleşmiş Milletler üyesi olarak Türkiye'nin vecibeleri dolayısıyla da endişe duymaktayım. Birleşmiş Milletler Ada'da barışı korumak için kuvvet temin etmiştir. Bu kuvvetlerin vazifesi zor olmuştur; Fakat geçen son birkaç hafta zarfında, Ada'daki şiddet hareketlerinin azaltılmasına tedrici bir şekilde muvaffak olmuşlardır. Birleşmiş Milletler arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yok ki Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletler gayretlerini baltalayacak olan ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makbul ve barışçı bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek herhangi bir ümidi yıkacak olan Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert şekilde tepki gösterecektir. ,

Aynı zamanda, Bay Başkan, askeri yardım alanında Türkiye ve Birleşik Devletler arasında mevcut iki taraflı antlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 Antlaşması'nın 4. Maddesi mucibince askeri yardımın verilmiş maksatlarından gayri gayelerde kullanılması için hükümetinizin, Birleşik Devletlerin onayını alması icap etmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin muvafakat edemeyeceğini samimiyetle ifade etmek isterim.

Düşünülen Türk hareketinin fiili neticelerine gelince, böyle bir hareketin Kıbrıs Ada'sı üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türk'ün öldürülmesine yol açabileceği keyfiyetine en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi, infiali mucip olacak ve girişeceğiniz askeri hareketi himaye etmeye çalıştığınız kimselerin pek çoğunu imhasını önlemeye yeter derecede müessir olması olanaksızlaşır. Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir faciayı önleyemez. Sözlerimi pek fazla sert bulabilir ve bizim Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgisine karşı ilgisiz olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığını sizi temin ederim. Gerek alenen gerek özel olarak Kıbrıs Türklerinin emniyetini sağlamak ve Kıbrıs meselesinin kesin çözümünün konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmekte gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletleri'nin sizin lehinize yeter derecede faaliyet sarf etmediği hissini taşımanız mümkündür.

Fakat herhalde bilirsiniz ki politikamız Atina'da en sert şekilde kızgınlığa yol açmış (bizim aleyhimize orada nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleri ile Başpiskopos Makarios arasında esaslı bir uzlaşma doğurmuştur. Daha birkaç hafta önce yaptığımız görüşme sırasında Dış İşleri Bakanı'nıza da söylediğim gibi Türkiye ile olan ilişkilerimize çok büyük değer veriyoruz. Sizi kendisiyle temel ortak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik saymışızdır. Sizin güvenlik ve refahınız Amerika halkı için ciddi bir ilgi konusu olagelmış ve bu alakamız en pratik şekillerde ifadesini bulmuştur. Siz ve biz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövüştük. Bu dayanışmanız bizim için büyük bir anlam ifade etmektedir. Hükümetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir

mana taşıdığını ümit ederim. Kıbrıs'la ilgili olarak Türk toplumunu tehlikeye maruz bırakacak herhangi bir çözümü desteklemeyi düşünmüyoruz. Nihai çözüm yolu bulmaya muvaffak olmadık, zira bunun dünyadaki en karışık meselelerden biri olduğu açıktır. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda ciddi şekilde ilgilendiğimizi ve ilgili kalacağımız hususunda sizi güvencendirmek isterim.

Nihayet Bay Başbakan, en ciddi meseleyi, savaş mı barış mı vazetmiş bulunuyorsunuz. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Devletlerarasındaki iki taraflı münasebetlerin çok ötesinde giden meselelerdir. Bunlar, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi kesin olarak doğurmakla kalmayacak, Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı önceden kestirilemeyen neticeler sebebiyle daha geniş çapta çarpışmalara yol açabilecektir. Sizin Türkiye Hükümeti'nin Başbakanı olarak sorumluluğunuz var. Benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak sorumluluğum mevcuttur. Bu sebeple en dostane şekilde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş ölçüde danışmaksızın böyle bir harekete girişmeyeceğinize dair bana teminat vermediğiniz takdirde, meselenin gizli tutulması hususunda Büyükelçi Hare vaki talebinizi kabul edemeyecek ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin acilen toplantıya çağrılmasını istemek mecburiyetinde kalacağım.

Bu mesele hakkında sizinle şahsen görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Ne yazık ki mevcut anayasa hükümlerimizin icabı dolayısıyla, Birleşik Amerika'dan ayrılamamaktayım.

Ayrıntılı müzakereler için siz buraya gelebilirseniz, bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin sağduyu ve barış yoluyla halli hususunda sizinle benim çok ağır sorumluluk taşımakta olduğumuzu hissediyorum. Bu nedenle aramızda en geniş ve en içten danışmalarda bulununcaya kadar sizin ve meslektaşlarınızın tasarladığınız kararı geri bırakmanızı rica ederim.

Saygılarımla

Lyndon B. Johnson" (Şahin, 2002: 121-125).

Başkan Johnson'ın mektubu uzun ve geniş kapsamlı denilebilecek bir muhtevaya sahiptir. Mektubun Türk-Amerikan ilişkilerini etkilemesi bakımından önemli denilebilecek kısımlarına mercek tutarak sıralamak daha faydalı olacaktır. Buna göre mektubun en önemli görülen bölümleri şöyleydi:

- 1) Garanti Antlaşması'nın işletilme süreci tamamlanmadan Türkiye'nin Ada'ya harekât kararı alması yanlıştır.
- 2) Kıbrıs'a yapacağı olası bir müdahale Sovyetler Birliği ile büyük bir çatışmaya girilmesine sebep olabilir. Türkiye'nin olası bir Sovyet çatışması sırasında yalnız kalması çok normal olacaktır. Çünkü şu anda girişmiş olduğu bu harekâtı NATO ile ortak karar olarak başlatmamıştır.
- 3) ABD'den aldığı yardımlarla ilgi 12 Mart 1947'de yaptığı antlaşmanın 4. Maddesi gereğince askeri yardımların NATO hedefleri haricinde bir amaçla kullanılması mümkün değildir. Çünkü bu silahlar savunma amacıyla verilmiştir.
- 4) Başkan Johnson İnönü'nün Washington'a gelmesinden memnuniyet duyacağını belirtmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü Mektubu okuduğunda yanında ABD Büyükelçisi Hare de bulunuyordu. Mektup konusunda Başkan Johnson ile bazı noktalarda uyuşmazlıklarının olduğunu belirten İnönü, daha sonrasında General Lemnitzerle de görüşmüştür. Hare, bu durumu Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta detaylıca belirtmiştir (F.R.U.S., 30.09.2019, www.history.state.gov). ABD Başkanı Johnson'un bir başka önemli görüşmesi Yunanistan'ın Washington Büyük Elçisi Alexander Matsas ile gerçekleşen görüşme olmuştur. Bu görüşmede Başkan, özetle; Türkiye'nin şimdilik durdurulabildiğini; ancak bu durumun uzun sürmeyeceğini Yunanistan'ın bu doğrultuda bir an önce girişimlerde bulunması gerektiğini söylemiştir. Buna karşılık Büyükelçi'nin Makarios'u bahane ederek sorunun Türklerle müzakereye girmekten kaynaklandığını söylemesi üzerine Johnson araya girerek sorunun Yunanistan'ın Ada'daki Rumları silahlandırmasından kaynaklanıyor olabileceğini de vurgulamıştır. Türklerle müzakere etmenin, etmemekten daha az soruna yol açacağını da belirterek bu sorunun diğer ülkeler tarafından değil bizzat bu ülkeler tarafından çözülebileceğini hatırlatmıştır (Kışman, 2014: 45).

Başbakan İnönü Johnson'ın mektubuna ancak 13 Haziran 1964 tarihinde cevap verebilmiştir. 20.06.1964 tarihinde TBMM'de, ABD Başkanı Johnson'ın daveti üzerine Başbakan İsmet İnönü'nün beraberindeki heyetle birlikte ABD'ye gitmesi kararlaştırılmıştır (BCA, 030-18-01-178-34-3). İnönü de Johnson gibi mektubunu Dış İşleri yetkilileri ile birlikte hazırlamıştır. Mektubun içeriği özetle şu şekildeydi:

- 1) Mektubun yazılış şekli ve içeriği ABD'yi müttefiki olarak gören Türkiye için hayal kırıklığı olmuştur.
- 2) Türkiye başından beri ABD ile istişaresini kesmemiştir. Ancak 1963'ten beri gelişen süreçler Türkiye'yi müdahaleye zorunlu bırakmıştır.
- 3) Kıbrıs Rumları açıkça silahlanarak kurulmuş olan Cumhuriyet'in anayasasını ihlal etmiş ve Türklere karşı büyük zulümler işlenmiştir. Türkiye ABD'yi bu noktada uyarmasına rağmen ABD hiçbir girişimde bulunmamıştır.
- 4) Mektup Türk-Amerikan ilişkileri bakımından olumsuzdur.
- 5) Eğer NATO'nun işleyişi mektupta anlatıldığı gibi ise bu sorunlu durum onarılmaya muhtaç demektir.
- 6) Washington davetinizi kabul ediyorum (Şahin, 2002: 79).

Johnson'ın mektubunun ardından Yunanistan ve Türkiye ayrı ayrı Washington'u ziyaret ederek gerekli görüşmeleri yapmışlardır. ABD, eski bakanlarından biri olan Dean Acheson'a Kıbrıs konusunda görev vermiş ve çalışmalarını doğrudan başlatmıştır. Bu süreç Kıbrıs meselesine her zaman İngiltere'nin gerisinden yaklaşan ABD'yi Kıbrıs ile dolaysız olarak ilgilenmeye zorunlu bırakmıştır (Kışman, 2014: 150). Bu doğrultuda başlatılan görüşmeler yine Dean Acheson'un arabuluculuğunda, Cenevre'de yürütülmüştür. 10 Temmuz 1964 tarihinde başlatılan görüşmeler 1 Eylül'e kadar devam etmesine karşın, Cenevre görüşmeleri sırasında Rumlar Kıbrıs'ta katliamlarına devam etmiştir. Birleşmiş Milletler bu durum karşısında kayıtsız kalınca, katliamlar ancak Türk Hava Kuvvetlerinin 8-9 Ağustos günlerinde Rum mevzilerini bombalamasıyla durdurulabilmiştir. Türkiye'nin bu müdahalesi, Kıbrıs Rumlarının lideri Makarios'un Sovyetler, Suriye ve Mısır'dan yardım istemesine yol açmıştır. Sovyet lider Kruşçev 9 Ağustos'ta İnönü'ye gönderdiği mesajda yumuşak bir dille; Türkiye'nin saldırıda bulunarak sorumluluklar almış olacağını hatırlatmıştır. Buna karşılık olarak İnönü, Sovyetlerin bu girişimlerin amacını anlayabileceği ve Kıbrıs'ta yaşanan katliamlar konusunda nüfusunu doğru istikamette kullanacağını düşündüğünü belirtmiştir (Armağanoğlu, 2017: 396).

Sonuç olarak Kıbrıs sorunu ve ABD'yi daha önce hiç olmadığı kadar birbirine yaklaştıran Johnson Mektubu meselesi, aynı zamanda Türk-Amerikan ilişkilerini de ilk defa bu kadar sorunlu bir hale getirmeyi başarabilmiştir. Mektubun içerdiği tehditler ve hizaya getirme üslubu, Türk milleti ve hükümeti açısından kabul edilebilir bir durum olmamıştır. Muhtemeldir ki mektubun kamuoyuna duyurulması da bu sebeple bir buçuk-iki yıl kadar geciktirilmiştir (İlhan, 2015: 267). Böylelikle, Atatürk sonrası dönemde hızla yükselişe geçmiş olan Türk-Amerikan ilişkilerindeki olumlu hava, ilk sektesine uğramıştır. Türk hükümeti, her ne kadar ABD'ye rağmen Kıbrıs'a girmeyi göze alacak cesareti kendisinde bulamamışsa da bu süreç kamuoyunun ABD'nin bu tutumunu öğrenmesi ile birlikte, 1974 Harekâtı için gerekli bilincin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'nin NATO üyesi olduğundan beri ilk somut savaş girişiminde böyle bir karşılık bulması, kamuoyu açısından tam bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Artık bu dönemden sonra, Türk kamuoyunda açıkça ABD Müttefikliği ve NATO üyeliğinin sorgulanması söz konusu olabilmıştır. (Armağanoğlu, 2017: 398).

4.3. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na Giden Süreç ve ABD

Amerika Birleşik Devletleri uzun süre Kıbrıs sorununa mesafeli yaklaşıma çalışmıştır. Ancak tamamen kopuk bir diplomasi yürütmek yerine NATO çıkarları doğrultusunda bir takım müdahalelerde bulunmaktan da çekinmemiştir. Sovyet yayılmacılığı karşısında Türk-Yunan uzlaşısını sağlamak gibi bir denge gözetmeye çabalamıştır. Bu dengenin ancak Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulmasıyla gerçekleşebileceğini düşünen ABD, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde aktif rol oynamıştır (Uslu, 2016: 291).

Yeni devletin Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Makarios, ilk etapta bu durumu olumlu bir gelişme olarak görmüştür. 1960-1963 yılları arasında yaptığı konuşmalarda Enosis fikrinin hala canlı olduğunu önemle vurgulamış ayrıca Akritas Planı çerçevesinde 1963 Kanlı Noel olaylarını gerçekleştirilerek Enosis'i hızlandırmaya çalışmıştır. Türkiye'nin bütün uyarılarına ve müdahale tehditlerine rağmen adadaki olaylar azalmamıştır. (Polat, 2007: 10-12). Olayların önünün alınamaması ve Türkiye'nin garantör devlet olarak müdahale etme talebi sebebiyle Londra'da başlatılan görüşmeler sonuçsuz kalarak 31 Ocak 1964 yılında dağılmıştır. ABD yardımları kapsamında bir süredir iyi ilişkiler içerisinde olan Türkiye ve Yunanistan hükümetleri doğrudan bir birlerini hedef almasa da bu süreçte, ilişkilerine yeni bir boyut kazandırma girişimlerine başlamışlardır. Kıbrıs'ta Rumlar tarafından gerçekleştirilen eylemler neticesinde İnönü Ada'ya müdahale konusunda adım atma durumuna gelmesine rağmen ABD Başkanı Johnson'un meşhur mektubu bu girişimi tamamen durdurmuştur (Milliyet, 6 Haziran 1964, s.1).

1963-1964 bunalımının en önemli meselesi hiç şüphesiz Johnson'ın mektubu olmuştur. Çünkü diğer yaşananların yanı sıra mektubun muhtevası, Türkiye'nin ABD'ye karşı güveninin kırılmasına ve Sovyetler ile olan münasebetlerinin yumuşamasına sebep olmuştur. Nitekim Türk Dış İşleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 30 Ekim 1964 tarihinde Sovyetleri ziyaret etmiş ve görüşmelerin sonucunda açıklanan bildiride, Sovyetlerin, Türklerin görüşlerine olumlu baktıklarını belirterek bu yumuşamayı özellikle belli etmiştir (Söylemezoğlu, 2016: 251). Bu tarihlerden itibaren artık Türk-Amerikan ilişkileri aşağı, Türk-Sovyet ilişkileri yukarı doğru bir grafik çizmiştir. Öyle ki 16 Nisan 1964 tarihinde İsmet İnönü'nün Amerikan dergisi Times'a verdiği demeçte “ *Müttefikler tutumlarını değiştirmedikleri takdirde Batı ittifakları*

yıkılacaktır” şeklinde konuşmuş ve batı bloğundan uzaklaşma politikasının sinyallerini vermiştir (Cumhuriyet, 17 Nisan 1964, s.1).

Türkiye, bu dönemde yaşanan tüm gelişmeler neticesinde, olası bir durumda ABD tarafından yalnız bırakılabileceğini açıkça görmüştür. Bu durum Türk hükümetine, Türk dış politikasının alternatifli bir çizgide devam etmesi gerekliliğini hissettirmiştir. Türkiye, Sovyetlerin yanı sıra, 1964 sonrasında bağlantısızlar hareketi ile ilişkilerini iyileştirme gereği de hissetmiştir (Çelik, 2019b: 652). Diğer yandan 1965 yılında yapılmış olan BM Genel Kurulu gündeminde Kıbrıs Meselesi gündeme alınmış ve alınan kararda Türkiye'nin tezi lehine sadece dört ülke oy kullanmıştır. Bağlantısızların bir NATO üyesi olan Türkiye'yi batı bloğu ülkesi olarak görmeleri, oylamada Türkiye aleyhine oy kullanmalarıyla sonuçlanmıştır. Buna rağmen bağlantısızları ittifak arayışı açısından bir alternatif olarak gören Türkiye, daha sonraları, Ortadoğu politikasını büyük ölçüde bölge ülkelerle olumlu ilişkiler yürütmek üzerine kurgulamıştır (Çelik, 2019a: 331).

Kasım 1967'de Kıbrıs'ta ortaya çıkan kriz, 1964'te Johnson Mektubu'yla birlikte oluşan algıdan çok uzak bir tarihte gerçekleşmemiştir. TBMM'de yapılan gizli oturumda, Kıbrıs'ta yaşanan son gelişmeler de dikkate alınarak hükümete direk Müdahalede buluma yetkisi verilmiştir (TBMMZC, 1967: 4-5; BCA,030-18-01-02-317-47-8). Buna rağmen 1964 sürecinin de etkisiyle, Türkiye'nin herhangi bir müdahalede bulunması noktasında ABD'nin engel olacağı korkusu hala güncelliğini korumuştur. Bu dönemde Türkiye'deki sol görüşlü gruplar, üniversite öğrencileri ve entelektüel çevreler tarafından ABD karşıtı gösteriler düzenlenmiştir. Gazetelerde ve meclis konuşmalarında farklı kişiler tarafından böyle bir durumun kabul edilemez olduğu çok defa tekrar edilerek hükümete yoğun bir baskı uygulanmıştır (Çeçen, 2000: 219-20).

Bu süreçte Makarios'un Enosis hakkındaki düşüncelerinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Enosis'in hemen gerçekleşmeyeceği ve biraz zamana ihtiyacı olduğunu savunmaya başlayan Makarios, bu tezleriyle Rum milliyetçiler ve Yunanistan'la ters düşmüştür. Bu dönemde Makarios'a karşı bir suikast girişimi gerçekleştirilmiş ve Makarios yanlısı Rum polisleri ile yeni kurulmuş olan EOKA-B Örgütü birbirinden ayrılmıştır. Makarios'un gittikçe üçüncü dünyacı bir politikaya yönelmesi, NATO'nun adadaki ağırlığının artırılması meselesi ve Makarios'un Sovyet yakınlaşması, ABD ve Makarios'un arasını iyice açmıştır (Söylemezoğlu, 2016: 271). Öte yandan Makarios, ABD ve İngiltere'ye casusluk ve haberleşme uçuşları için adanın kullanılması konusunda hiçbir sorun çıkarmayacağını teminatını vermeyi de ihmal etmemiştir. Makarios Aynı dönemde olası bir darbe girişimine karşı kendisini savunmak üzere Çekoslovakya'dan silah da getirtmeye başlamıştır. Yunanistan'ın dışında bir dış politika izlemeye başlayan Makarios, sonraları, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması ve doğrudan NATO güdümüne girmesine olumlu bakmamaya başlamıştır (Kışman, 2014: 167).

BM'de Kıbrıs sorunu ile ilgili toplumlar arası görüşmeler 1968'de başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U. Thant'ın aracılık ettiği görüşmelerin ilki, Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides arasında 2 Haziran 1968 yılında Lefkoşe'de yapılmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 105-106). 24 Haziran'da da ikincisi gerçekleştirilmiş olan görüşmelerin herhangi bir kamuoyu baskısına maruz kalmaması için basına kapalı yapılması uygun görülmüştür. Bu dönemde Yunanistan'ın Ada'ya gönderdiği Albay Grivas, ENOSİS-B ile Makarios yönetimini kontrol altına almaya çalışmıştır. Makarios bu konuda Grivas ile ittifak sağlamaya çalışmış ancak bu girişim başarılı olmamıştır. Grivas EOKA-B Örgütünü kurarak, Makariosçulara karşı eylemler başlatmıştır. EOKA Örgütünü alarak

yeniden aktifleştiren Grivas 1974'te ölünce yerine Karusos geçmiştir. EOKA-B Örgütünün Yunanistan'daki cunta yönetimi tarafından destekleniyor olması ve cunta yönetiminin de ABD güdümünde bir yönetim olması durumları, Makarios'u Sovyetler Birliği alternatifini kullanmak durumunda bırakmıştır. Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi Kıbrıs'ın yeni bir Küba, Makarios'un ise yeni bir Fidel Castro olması anlamına geliyordu (Çay, 1979: 92-93).

Öte yandan Yunan yönetimi Makarios'un bir an önce devrilmesini hedeflemiştir. Makarios Rum askeri kanadındaki cunta yanlısı askerlerin tasfiyesi ve Milli Muhafız örgütünde bulunan 650 Yunan subayının geri çekilmesini isteyince Cunta Milli Muhafız örgütüne yönetimi ele geçirmek ve Makarios'u öldürme talimatını vermiştir. Bu talimat açıkça Kıbrıs Rum yönetimi için darbe anlamına gelmiştir. Darbe girişimi, bir süredir azalmış olan tedhiş hareketlerinin yani Türklere karşı gerçekleştirilecek olan eylemlerin artarak yeniden başlatılacağı anlamına geliyordu. Bu açıdan bakıldığında Makarios'a yapılacak olan darbe, ENOSİS için de önüne geçilemeyecek bir kapıyı beraberinde aralamış olacaktır (Mütercimler, 1990: 132).

Türk Hükümetinin Kıbrıs'ta darbe yapılması durumunu kabul edemeyeceği için Yunanistan ile diplomasi yöntemiyle sorunu çözmeye gayret etmiştir. Ancak Yunan cunta yönetimi müzakere süreçlerinin Yunanistan'ın hedefleri açısından herhangi bir olumlu netice vereceğine inanmadığı için, diplomasi çözümünden uzaklaşmaya karar vermişti.

Kıbrıs meselesinin gelinen noktadaki çözümüne dair görüşmelerin ortaya somut neticeler çıkartmamış olması konusunda Rauf Denктаş Rum lideri Makarios'u sorumlu tutmaktadır:

“...Benim hedefim kurucu ortaklık statümüzü ve Türk garantisini korumak suretiyle 1960'taki eşitliğe dayalı ortaklığın toprağa yansımaları sağlayarak halka elle tutulur bir güven sistemi getirmektir. Bunu elde edebilmek için gereken tavizleri vermeye hazırdım. Öyle de yaptım. Yıllar süren müzakereler sonunda, Klerides ve Yunanistan, Makarios'a vardığımız sonucu kabul etmesi yönünde öneride bulundular. Ancak Makarios Enosis'i yasaklayan yeni bir antlaşma imzalamayacağını bildirdi. Ben ise Enosis'in yasaklanmasında ısrarlıydım. Garanti Antlaşması'nın devamını istiyordum. Sonuçta Makarios, Azınlık haklarını kabul etmediğim ve Garanti Antlaşması'nda ısrar ettiğim için 1968'den 1973'e kadar devam eden görüşmeleri 'Hayır' diyerek noktalamış oldu.” (Denктаş, 2004: 46-47).

1968-1974 arası dönemde ABD, adadaki sorunların ancak Yunanistan ve Türkiye arasında oluşacak diyalog ortamında çözülebileceğini kanaatine varmıştır. Batı Avrupa'da dışlanmış ve tek başına bırakılmış Yunan cunta yönetimi ABD açısından daha ikna edilebilir bir müttefik gibi görünürken giderek daha çok Sovyetlere ve bağlantısızlara yakınlaşan Makarios ile bir çözüm bulmak mümkün değil gibi görünmüştür. Bu tutum ABD'nin darbeye gerektiği kadar tepki vermemesiyle sonuçlanmıştır (Söylemezoğlu, 2016: 275). Böylelikle Kıbrıs barış harekâtına doğru ilerleyen bu dönemde Türkiye ve ABD arasındaki krizler döneminin ikinci perdesi gerçeklemiştir. Türkiye ve ABD arasında 1964 yılı itibarıyla başlayan kriz, genel olarak soğuk savaş ortamının rekabetçiliğinden ziyade Kıbrıs meselesi çerçevesinde şekillenmiştir.

4.3.1. Haşhaş Krizi

ABD’de 1960 ve 1970’li yıllarda uyuşturucu kullanımı çok ciddi seviyelere ulaşmıştır. Şehir ve banliyölerde yaşayan aileleri tehdit eden uyuşturucu müptelalığı her geçen gün Amerikan toplum yaşantısını tehdit etmekteydi. Narkotik ve Tehlikeli İlaçlar Bürosu başkanı John E. Ingersoll, 26 Ekim 1970 tarihinde yaptığı bir açıklamada on yıl içerisinde uyuşturucu müptelası sayısının iki, üç kat arttığını, bunların %95’inin eroin kullandığını açıklamıştır. Nitekim 1960’ların başında 60.000 uyuşturucu müptelası varken, 1973’e gelindiğinde müptela denilebilecek kişi sayısı 600.000’i bulmuş ve bu rakamın yaklaşık yarısı New York’ta yaşamaktaydı (Uslu, 2016: 246). 1960’lı yılların ortasına gelindiğinde ABD açısından ciddi bir iç sorun olan uyuşturucu kullanımı meselesinin dış kaynakları kurularak çözülebileceği fikri çok daha etkin bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda ABD Başkanları dış kaynakların en etkilisinin Türkiye olduğunu iddia ederek sorunu çözmeye odaklanmışlardır (Söylemezoğlu, 2016: 262).

Haşhaş meselesi Türkiye ve ABD arasında uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Özellikle 1966 yılından sonra daha sık gündeme gelen sorun, Türk – Amerikan ilişkileri açısından sonraki yirmi yılı da içerisine alacak bir etki alanı oluşturacaktır. Türkiye 1966 yılından itibaren sürekli olarak ABD tarafından haşhaş ekim alanlarının daraltılması ve denetlenmesi hatta haşhaş ekiminin tamamen durdurulması yönünde baskı altında tutulmuştur (Özata, 2017: 98). 1969 yılı ocağında göreve başlayan ABD Başkanı Richard Nixon’un seçim vaatleri arasında uyuşturucu meselesine çözüm bulacağına olması, bu baskının daha da artmasına neden olmuştur. Özellikle ABD’nin Uyuşturucu ve Tehlikeli İlaçlar Bürosu yetkililerine göre ABD sokaklarındaki eroinin %80’inin menşei Türkiye idi (Söylemezoğlu, 2016: 265; Cumhuriyet, 6 ağustos1969; 3). Böyle bir sonucun bu günlerde ABD kamuoyunda konuşuluyor olması Nixon’un üzerindeki baskıyı arttırmış ve Amerikan Kongresinde Türkiye’nin haşhaş ekimini durdurması için dış yardımların bir baskı aracı olarak kullanılmasına yönelik talepler çoğalmıştır (Şenel, 2009: 45). Bu sırada Türkiye’de Johnson mektubu ile başlayan ABD karşıtı hareketler, Türk tarımını önemli derecede etkileyecek olan haşhaş ekimini durdurma kararının önündeki en büyük engel olmuştur. Demirel hükümeti, bir yandan ülke içerisindeki ABD karşıtı gösteri ve eylemleri kontrol altında tutmaya çalışırken diğer taraftan ABD’nin haşhaş ekimini durdurma baskıları için zaman kazanmaya çalışmıştır (Özata, 2017: 105). Amerika Dış İşleri Bakanlığının 10970 tarihli raporu Demirel’in haşhaş ekimi konusunda oldukça işbirlikçi olduğunu göstermektedir. Nitekim Demirel döneminde Türkiye’de haşhaş ekilen il sayısı 21’den 7’ye düşürülmüş, ABD ajanlarının ülkede gezinmesine izin verilmiş ve 1971 yılında haşhaş ekiminin tamamen kaldırılacağı vaat edilmiştir. Rapora göre, ABD için Demirel hükümetinin bu konuda işbirliği yapılabilecek bir hükümet olmasına karşın alternatif olarak iktidara gelebileceklerin tutumunu kestirmek mümkün olmayacaktır (Özata, 2017: 109).

Tüm bu gelişmelere karşın 12 Mart 1971 tarihinde Türkiye’de gerçekleşmiş olan ve tarihe 12 Mart Muhtırası olarak geçen askeri müdahale ile Demirel hükümeti düşürülmüş ve yerine partiler üstü bir yönetim iktidara getirilmiştir. Ulus Gazetesinin başyazarlığını ve CHP Kocaeli milletvekilliğini yapmış olan Nihat Erim askerlerin isteği üzerine Teknokrat bir hükümet meydana getirmiştir. Erimin programını açıklarken başlıklarından en dikkat çekicileri hiç şüphesiz; BM, NATO ve ABD ile ilişkilerin olumlu sürdürüleceğinin yanında dünya gençliğinin hayatını heba eden afyon

kaçakçılığının önüne geçeceğini ve Türk çiftçisine daha iyi bir geçim kaynağı temin edeceğini olması olmuştur (Özata, 2017: 113).

Erim Hükümeti iş başına gelmelerinden yaklaşık üç ay sonra 29.06.1971 tarihli bakanlar kurulu kararıyla bir yıl içerisinde haşhaş ekiminin tamamen kaldırılmış olacağı kararını almıştır. 30 Haziran 1971'de gazetelerde duyurulmaya başlayan karara göre; hali hazırda 7 ilde yapılmakta olan haşhaş Ekiminin 1971 sonbaharından itibaren kademeli olarak 1972 yılına kadar sonlandırılacağı duyurulmuştur (Cumhuriyet, 30 Haziran 1971: 7). Ancak bu uygulama Nihat Erimin hükümet programında açıkladığının aksine Türk çiftçisini memnun etmemiştir. ABD'nin haşhaş ekim yasağından doğacak zararı karşılamayı taahhüt etmesine rağmen Temmuz 1974'e kadar sadece 20 milyon dolar göndermiştir. Buna karşılık olarak Türk çiftçisinin haşhaş ekmekten kaynaklı zararı 6 milyar Türk lirası ya da 400 milyon Amerikan dolarına tekabül etmiştir. Yani Amerika haşhaş ekiminden doğan zararın sadece 20'de 1'ini tazmin etmiştir. Aynı zamanda bu durum bir başka ülkenin Türkiye sınırları içerisinde ne tür zirai faaliyette bulunulacağı konusunda yaptırım uygulayabileceği gibi bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Kimilerine göre bu durum Türk dış politikası açısından onur kırıcı olmuştur (Uslu, 2016: 246).

1973 yılında normal siyasi şartlara dönüşün başlaması ve seçim hazırlıklarının yapılması ile seçime girecek olan partilerin propagandalarında haşhaş meselesi vaat edilmeye başlanmıştır. Yapılan seçimler neticesinde 1974 yılı Ocak ayında Bülent Ecevit'in Başbakan ve Necmettin Erbakan'ın Başbakan Yardımcısı olduğu koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu iki siyasi partinin seçim vaatlerinde yer alan haşhaş meselesi konusunda anlaşmazlığa düşülmeden karar verilmiş ve nihayetinde 1 Temmuz 1974 tarihinde haşhaş ekiminin tekrar başlatılacağı duyurulmuştur. Bu karar, ziraatçılar ve bazı sendikaların da içerisinde bulunduğu kamuoyunun büyük bir bölümü tarafından takdirle karşılanmıştır (Cumhuriyet, 5 Temmuz 1974: 7). Kıbrıs Barış harekâtının arifesinde deklare edilmiş olan haşhaş ekim kararı ABD tarafından hoş karşılanmamıştır. CHP-MSP Hükümetinin haşhaş ekim kararı alacağı ABD açısından sürpriz bir gelişme olmamış ve daha mart ayından itibaren Amerikan senatosunda durum görüşülmeye başlanmıştır (Söylemezoğlu, 2016: 269). 5 Ağustos 1974 tarihinde Temsilciler Meclisinde, haşhaş üretimi konusunda Türkiye'ye yapılacak engelleme gayretlerinin netice vermemesi durumunda, devam etmekte olan yardımların kesilmesi hususuna Amerika Başkanına yetki verilmiştir (Şenel, 2009: 46).

Türkiye ve ABD arasında haşhaş ekimine dayalı gelişmeler yaşanırken; Başkan Nixon'un kendi koltuğuyla ilgili problemler yaşamakta olması ve 15 Temmuz 1974 Kıbrıs darbesinin gerçekleşmesi, haşhaş meselesini gündemden düşürmüştür. ABD açısından Kıbrıs meselesinin de gündeme gelmesiyle birlikte artık yardımların kesilmesi ve ambargo konuları mündemiç bir şekilde değerlendirilmiştir. Netice itibarıyla haşhaş ekilmesine izin veren kanun kararını, ABD'ye rağmen, alabilen MSP-CHP hükümeti Kıbrıs meselesinde de yine ABD'ye rağmen nasıl bir tavır takınacağını ilk işaretlerini vermiştir.

5. KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

5.1. Makarios'a Karşı Gerçekleştirilen Darbe

1967 olaylarının ardından Makarios'un Enosis düşüncelerinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Makarios, tamamen bu düşüncesinden vazgeçmese de uzak bir hedef olduğunu kabullenmiştir. Yunanistan'la birleşilme durumunda Makarios, Bir ülkenin cumhurbaşkanlığı yerine Yunanistan'a bağlı bir Ada'nın valisi durumunda olacak ve AKEL Komünist Partisi yasa dışı bir duruma düşecektir. Bu sebeple, yaşanan son gelişmelerle birlikte AKEL, Enosisten uzaklaşmaya başlamıştır. Yunanistan'daki cunta yönetimi Enosis için Makarios'un devrilmesi gerektiğine net bir şekilde karar vermiştir. Makarios kendisine tehdit olarak gördüğü, Ada'daki Yunan Subaylarının sayısını azaltma girişimine girse de cunta Afrodit ve Ermis planlarını devreye koymuştur. Kendisine karşı yapılan bu iki suikast girişiminden de yara almadan kurtulan Makarios, 2 Haziran 1974'te toplumlar arası görüşmelerde uzmanların görüşmeye başlayacağını duyurmuştur. Makarios, 8 Temmuz 1974'te RMMO'daki Yunan subaylarının geri alınması ile ilgili Yunan Devlet Başkanı F. Gizikis'e bir mektup yollamıştır. Bunun üzerine 2 Temmuz 1974 tarihinde cunta lideri İoannides, RMMO Kurmay Başkanı Tuğgeneral Papadakis, Üçüncü Alay Komutanı Albay Georgitsis ve Komando Birlikleri Komutanı Albay K. Kombokis'i yanına çağırarak artık Makarios'u devirme vaktinin geldiğini bildirmiştir. Böylelikle APOLLON Harekât Planı emrini vermiştir. Özetle; Makarios'un Yunan cuntasından 650 subayın geri çekilmesi talebi sonucunda cunta da Milli Muhafız Örgütü'ne yönetimi ele geçirme ve Makarios'u öldürme emrini vermiştir (Mütercimler, 1990: 127-133).

Darbe girişimi 15 Temmuz pazartesi günü başlamıştır. Darbecilerin başlıca hedefleri arasında Başpiskoposluk, Başkanlık Sarayı, Uluslararası Hava Limanı, Haberleşme Merkezi, Kıbrıs Radyosu ve Televizyonu olmuştur. Ancak en önemli hedef Makarios'un yok edilmesiydi. Çünkü Makarios'un devreden çıkmasıyla birlikte bütün direnişin kırılacağı düşünülmüştür. Bu sebeple Makarios'un Başkanlık Sarayı 25 tank ve çok sayıda komando ile sarılmış, her yönden saldırı gerçekleştirilmiştir. Saraya saldıran komandoların acemilikleri ve Rus yapımı tankların aşırı ısınmadan dolayı arıza vermeleri ile ortaya çıkan kargaşadan faydalanan Makarios, sarayın arkasından kaçmayı başarmıştır.

Öğlen saatlerine gelindiğinde Lefkoşa'daki direnişin çoğu sona erdirilmiştir. Makarios'un geriye kalan özel ordusu Trodos dağlarına çekilmiştir. Saatler 14.30'a geldiğinde radyolarda zafer marşları çalınmış ve Milli Muhafız Teşkilatı tarafından başkan yapılan Nikos Sampson ant içmiştir. Makarios BM'ye sığınarak helikopterle Akrotiri'deki İngiliz egemenliğinde bulunan bir üsse getirilmiştir. Darbenin bilançosu 150 ölü, 500 yaralı olarak kayıtlara geçmiştir. 1969 yılında "Türlere Ölüm" sloganı ile "Omorfo Kasabı" lakabını alacak kadar gaddar olan Nikos Sampson'un Kıbrıs'ta iktidara gelmesi, Türkler açısından endişe verici bir durum olmuştur. Bu durumu Kıbrıs Türk toplumu Cumhurbaşkanı Yardımcısı Rauf Denktaş şu sözlerle ifade etmiştir "Adolf Hitler'in, İsrail Başbakanı olmasının kabulü mümkün değildir" Kıbrıslı Türklerin gözleri tek umutları olan Türkiye'ye çevrilmişti (Mütercimler, 1990: 144-146).

5.1.1. ABD'nin Darbeye Karşı Tutumu

Amerika Birleşik Devletlerinin bölgedeki NATO projeleri konusunda sorunlar yaşadığı Makarios'a karşı gerçekleştirilmiş olan darbeye olumsuz baktığına dair herhangi bir açıklaması olmamıştır. Bilakis bu dönemde Amerika Senatör William Fulbright'ın Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a aldığı darbe söylentilerini bildirmiş buna karşılık Kissinger'dan Yunanistan'ın iç işlerine karışamayacaklarına dair bir cevap almıştır. Bununla birlikte darbe sonrası Amerika Güvenlik Konseyinin basına yansıyan konuşmalarında sadece adadaki dengeyi bozan şiddeti kınama veya Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün korunması gibi genel ifadeler yer almıştır (Söylemezoğlu, 2016: 279). Yani bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri doğrudan darbeyi kınamamıştır.

Dönemin Amerikan Başkanı Nixon, Kıbrıs'ta bulunan üstleri batı bloğunun elinde tutmayı önemsemiştir. Makarios'un doğu bloku ve bağlantısızlarla kurmuş olduğu yakınlık ABD açısından kabul edilebilir bir durum olmamıştır. Bu sebeple ABD için bölgedeki çıkarlarını riske atma ihtimali olan Makarios ve kendi direktiflerini yerine getirmeye hazır durumda olan Yunan Cuntacıları arasında tercihte bulunmak zor olmamıştır. Darbe girişiminin ne kadar içerisinde olduğu net olmasa da gerçekleşen darbeden rahatsız olduğu da söylenemezdi. Makarios'un komünist ülkelerden silah alıyor olması, komünist AKEL'in kendi yanında olması ve Abdül Nasir gibi yalnızlık politikası izleyenlerle sıkı ilişkiler içerisinde olması ABD için yeterince problem teşkil etmiştir (Sonyel, 2014: 49). Makarios, uygulamaya çalıştığı bu dış politika anlayışıyla; Türkiye, Yunanistan, ABD gibi Kıbrıs konusunda aktör olan ülkeleri karşısına almış oluyordu. Ancak ona karşı yapılacak darbe girişimi Türkiye'yi memnun etmemiştir. Çünkü Türk hükümeti Yunan cuntacıların gerçekleştirdiği darbenin, Enosisin ilk ayağı olduğunun farkına varmıştır (TBMMZC, 1974: 13-4).

ABD, Kıbrıs'ın bütünlüğünden çok Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanabilecek gerginlikle ilgilenmiştir. Nixon'un 'Watergate skandalı' ile ilgilenmesinin sorumluluğu Kissinger'in omuzlarına yüklemiştir. Kissinger ise genel olarak, NATO müttefiklerinin arasında herhangi bir gerginliğe izin vermeyerek, kalıcı bir suhulet sağlamaya çalışmıştır. Aslında Kissinger, daha sonraları belirttiğine göre, Sampson'un darbesinden de rahatsızlık duymuştur. Ancak, olası bir tepkisinin Türkiye'yi daha da yüreklendirmesinden çekindiği için bunu deklare etmemiştir (Sonyel, 2014: 50).

ABD'nin darbeye ne kadar bağlantılı olduğu veya darbeyi daha önceden bilmesine rağmen neden müdahale etmediği konusu yeterince açık olmasa da Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleşikten sonra tartışılmaya devam etmiştir. İngiltere ve ABD senatolarında tartışılan konuya dair pek çok farklı sebep ihtimaller içerisinde gösterilmiştir. Bu süreçte ABD, Atina'daki Büyükelçi Henry Tasca aracılığıyla Cuntanın etkili isimlerinden İoannidis ile irtibata geçerek darbe konusunda bazı uyarılarda bulunmak istemiştir. Ancak Tasca, İoannidis ile direk temas edememiş ve başka Yunan yetkililere durumu iletmekle yetinmiştir (Sonyel, 2014: 50). 3 Temmuz 1974'de CIA çok da güvenilir olmayan bir kaynağa dayanarak Washington'a yeni bir haber göndermiştir. Habere göre İoannides darbe yapmaktan vaz geçmiştir. Haberde aldığı bu kararda, ABD'nin tepkisinin çok etkili olduğu belirtilmiştir. Bu haber CIA tarafından 14 Temmuz günü yinelenmiştir. Bu süreçler yaşanırken Amerika'dan ciddi bir tepki gelmemesi de darbeci Tuğgeneral İoannides'i, Türkiye'nin harekât ihtimaline karşı, ABD'nin daha önce olduğu gibi bunu engelleyeceği yönünde ümitlendirmiştir. Bununla birlikte Kissinger, darbeden bir hafta sonra gerçekleştirdiği basın toplantısında Amerika Dışişleri Bakanlığının darbeden daha önce haberdar olmadığını çok net bir

şekilde söyleyebilmiştir. 22 Temmuz da gerçekleştirdiği basın toplantısında, ABD açısından çok kötü sonuçlar doğuracak bir darbe için ABD'nin yardımcı olabileceğini düşünmenin mümkün olmayacağını özellikle belirtmiştir (Uslu, 2016: 295-296).

ABD darbenin oluş sürecini yakından takip etmiştir. Kıbrıs'taki darbeye karşı politikasını, darbenin gelişimi ve NATO'ya etkisi çerçevesinde oluşturmuştur. Kissinger açısından daha önemli olan darbenin sonucunda yaşanacak gelişmelerin ne olduğu olmuştur. Nitekim Kissinger, 19 Temmuzda gerçekleşecek olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısını bu gelişmeler vesilesiyle ertelemiştir (Özata, 2017: 217). Bu görüşü destekleyen bir başka gelişme ise, Hükümet sözcüsü Robert Anderson'un 18 Temmuz günü yaptığı açıklamada darbeci hükümetin tanınıp tanınmayacağı konusunda net bir karar verilmediğini söylemesi olmuştur (Özata, 2017: 218). ABD'nin herhangi bir taraf grilikten uzak durmaya çalıştığı günlerde Avrupalı devletler darbeyi kınayan açıklamalar yapmaya çoktan başlamışlardı. Bu süreçte ABD, Yunan cuntasına doğrudan tavrı almamış ve Makarios'a karşı gerçekleştirilen suikast ile ilgili dahi herhangi bir kınamada bulunulmamıştır. Hükümet sözcüsü Anderson bunun yerine, daha çok Kıbrıs'ın bütünlüğü ve anayasal düzenin istikrarı üzerine yorumlarda bulunarak, sürece esnek bir şekilde müdahil olacaklarının işaretini vermiştir (Uslu, 2000: 255).

Öte yandan dünya genelinde, darbenin gerçekleştiği 1970'li yıllar, öncesindeki on yıllık süreçten farklı bir duruma evrilmiştir. Bu dönemde blok liderlerinde meydana gelen yumuşama, blok üyesi ülkelerin de daha bağımsız kararlar alabilmelerine imkân verebilecek düzeye gelebilmiştir. Bu açıdan, ABD'nin darbeye veya darbe sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine yapabileceği etki biraz daha sınırlanmıştır (Söylemezoğlu, 2016: 281). ABD Başkanı Nixon'un koltuğunu tehlikeye sokan Watergate Skandalı da tam bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu durum, Kissinger'ı süreci daha itidalli yürütmek durumunda bırakmıştır (Uslu, 2016:299).

5.1.2. Darbe Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler

Ekim 1973 yılında iktidara gelmiş olan koalisyon hükümetinde başbakanlık koltuğuna Bülent Ecevit otururken başbakan yardımcılığı ve devlet bakanlığı görevini de Necmettin Erbakan üstlenmiştir. Genel ideolojik yapı itibariyle birbirine neredeyse taban tabana zıt olarak görülen bu iki partinin oluşturmuş olduğu koalisyon hükümetinin nasıl bir politika izleyeceği, çevre ülkeler ve kamuoyu açısından merak konusu olmuştur. Adalet Partisinin iş başına geçtiği süreçteki kriz durumu ve Kıbrıs konusunda oluşmuş olan kamuoyu bilinci, hükümetin oluşturacağı dış politika anlayışında etkili olmuştur. MSP ve CHP'nin Kıbrıs konusundaki tutumları birbirlerine çok da uzak olmamıştır. Bu sebeple, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirilebilmesi de bu iki partinin işbirliği ile mümkün olmuştur.

15 Temmuz Pazartesi günü sabah 09.00'da, Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Yunan Dairesi Başkanı Baş Müşaviri Ecmel Barutçu'ya Kıbrıs'ta darbe girişimi gerçekleştiğini anlatan bir şifre gelmiştir. Barutçu haberi derhal Başbakan Bülent Ecevit'e bildirmiştir. Haberi aldığı sırada Afyon'a gitmek üzere hava alanında bulunan Ecevit, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a durumu ilgili bakanlarla birlikte görüşmesini söyleyerek Afyon'a hareket etmiştir. Afyon'daki konuşması sırasında darbeye dair değerlendirmelerde bulunan Ecevit "*Kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilerek Türklerin haklarına dokunmaya kalkışmasın. Hiçbir oldubittiği kabul etmeyiz*" şeklinde sert bir açıklamada bulunmuştur (Milliyet, 16 Temmuz 1974: 1).

Afyon konuşmasının ardından 6 saat sonra geri dönmüş ve son gelen haberleri değerlendirerek Milli Güvenlik Kurulu'nu toplamıştır. Parti liderleriyle yaptığı toplantıdan sonra Bakanlar Kurulunu tekrar toplayan Ecevit, Türkiye'nin Kıbrıs'ta gerçekleşmekte olan darbeye karşı olan tutumunu kamuoyuna açıklamıştır. Buna göre, Türkiye'nin darbe konusundaki görüşü net olmuştur. Türkiye'ye göre bu bir Yunan müdahalesidir ve Ada'daki meşru düzen yıkılarak yerine gayri meşru bir düzen tesis edilmektedir. Türkiye bu durumu antlaşmaların ihlali olarak değerlendirmiştir (Cem, 1974: 9).

Gerçekleşen darbe birçok ülkenin gündemine hızla düşmüştür. Kıbrıs konusuna bir şekilde nüfus eden İlgili devletler darbe ile ilgili dış politika yönelimleri ve ilişkilerini önceleyen açıklamaları birbiri ardına gerçekleştirmişlerdir.

İngiltere yeni idareyi tanımadığını sert bir dil kullanarak dünyaya duyurmuştur (Milliyet, 17 Temmuz 1974: 1).

Sovyetler birliği iyi ilişkiler içerisinde olduğu Makarios yönetimine karşı yapılmış olan bu darbe girişimini eleştirmiş ve Yunan hükümetini sorumlu tutmuştur. Bu durum Sovyetler tarafından kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir (Milliyet, 17 Temmuz 1974: 1).

ABD'nin açıklamaları darbecileri tanımadığı veya Yunanistan'ı doğrudan hedef alan bir açıklama olmamıştır. Sovyetlere göre daha yumuşak bir açıklamada bulunan ABD, durumun Türkiye ve Yunanistan'ın antlaşmaları yoluyla neticelenmesini beklememiştir. Ancak yine de anayasal düzenin değiştirilemez olduğunu beyan etmekten de geri durmamıştır (Milliyet, 17 Temmuz 1974: 1).

Yunanistan ise Kıbrıs'ta yaşanan darbe ile kendilerinin bir ilgisinin olmadığını ileri sürerek daha çok dünya kamuoyunun tepkilerini izlemekle yetinmiştir (Milliyet, 17 Temmuz 1974: 1).

15 Temmuz darbesi sonrasında Türkiye'de bürokrasi tüm hızıyla işe koyulmuştur. Bakanlar Kurulu toplantısında sözü alan ve Kıbrıs'a müdahalenin geciktiği görüşünde olan Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan "*Bendeniz vakit geçirilmeden askeri müdahalede bulunulması kanaatindeyim. Şımarık Yunan milletine Allah'ın izniyle unutamayacakları bir ders vermeliyiz.*" Diyerek harekâtın hiç vakit kaybetmeden gerçekleşmesi konusunda ısrarcı olmuştur (Ediş, 2018: 68). Çünkü Erbakan'a göre diplomatik yollar sonuç vermeyecektir. Diğer garantör devletler ve ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'ta meydana getireceği bir müdahaleden hiçbir şekilde memnun olmayacaklardı. Nitekim 1964 yılındaki girişimde bu durum açıkça görülmüştür. Erbakan'a göre diplomatik çözüm yolu arayışı sadece zaman kaybetmek ve ele geçirilen müdahale etme fırsatını kaçırmaya sebep olabilirdi. Öte yandan Bülent Ecevit müdahaleden önce diplomasi yollarının denenmesi gerektiği, garantör devletlerin müdahale konusundaki tutumlarının da tespit edilmesinin daha doğru olacağını düşünmüştür. Nihayetinde müdahale kararı alınmasına karşın garantör devletlerle müzakere etme şartı da koyulmuştur. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ve MSP'li İç İşleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk İngiltere'ye giderek gerekli görüşmeleri başlatılmıştır (BCA, 030-18-01-02-318-50-8). Başbakan'ın yurttan ayrılmasıyla vekâlet, doğal olarak dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a geçmiştir. Erbakan, Başbakan'ı yolcu ettikleri havaalanında kuvvet komutanlarıyla yaptığı görüşme sonucunda harekâta başlama emrini vermiş ve hazırlıklar başlatmıştır (Erbakan, 9.11.2019, www.youtube.com). Nitekim daha önceden yapılan istişarelerde harekâtın yapılması en güçlü ihtimal olmakla birlikte Batılı devletlerle destek mahiyetinde görüşülmesi de karara bağlanmıştır. Ancak olası harekât tarihi olarak belirlenen 20 Temmuz için geriye birkaç günlük bir vakit kalıyordu ve Ecevit'in İngiltere temasının ne kadar süreceği belli

değildir. Bu da harekâtın hazırlık aşamasını tehlikeye sokmuştur. Necmettin Erbakan'ın bu olağan üstü durumda almış olduğu harekât kararı, bir yandan harekâtın zamanında ve eksiksiz olarak gerçekleşmesini sağlarken diğer yandan Batılı devletlerin baskı ile Türkiye'yi harekâttan vazgeçirme olasılığını da iyiden iyiye zayıflatmıştır.

Bülent Ecevit, İngiltere'de hem İngiliz hükümetiyle hem de ABD Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger'ın yardımcısı Sisco ile görüşmelerini gerçekleştirmiştir. İngiltere Dış İşleri Bakanı Callagan ile yapılan görüşmede Ecevit, Callagan'ı bütün gücüyle harekâtı birlikte yapmaya ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Callagan bu talebe olumlu bir yanıt vermemiştir. Ecevit'in heyetinde bulunan Oğuzhan Asiltürk'ün Ecevit'e tavsiyesi üzerine bu defa Türkiye'nin kendi başına müdahalesi durumunda takınacakları tutum sorulunca, Callagan böyle bir harekâta ihtimal bile vermeyen hafif bir üslupla “*siz bilirsiniz*” diyerek karşılık vermiştir. Türk heyeti görüşmeden olumlu bir netice alamayarak iki gün sonra yurda dönmüştür. Ecevit'ten 20 Temmuz'a kadar süre isteyen Sisco, 19 Temmuz akşamına kadar almış olduğu müsaadeyi Yunanistan'ı ikna etme çabalarıyla geçirmiş; ancak Yunanistan görüşmelerinden de somut bir netice çıkartamamıştır. Yunanistan teması sonrasında son şansını denemek üzere Türkiye'ye gelen Sisco; Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan, Oğuzhan Asiltürk, Hasan Esat Işık'ın bulunduğu heyete son şans olarak diplomatik bir üslupla Amerikan 6. Filosunun Cebeli Tarık Boğazı'ndan Kıbrıs'a doğru yolda olduğunu söylemiştir. Bu üstü kapalı tehdide karşı dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan yine aynı diplomatik dille Amerikan filolarının seyrinin Türkiye'yi ilgilendirmediğini Kıbrıs'a yapılacak müdahale konusunda kesin kararlı olduklarını belirtmiştir. Bunun üzerine Sisco apar topar Amerika'ya geri dönmüştür. Çünkü henüz görüşmeler yapılırken bile Kıbrıs çıkartması fiilen başlamıştır (O. Asiltürk, Görüşme, 15.Ocak.2018; Ecevit, 9.11.2019, www.youtube.com).

Bu sırada, Sisco'nun tehdidine karşı tedbir almak maksadı güden, Dönemin Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. Necmettin Erbakan Genel Kurmay Başkanı Semih Sancar Paşa'dan Türk pilotlarının toplanmasını rica etmiştir. Harekâta katılacak yaklaşık 20 pilotun hazır bulunduğu salonda, harekâta dair bir motivasyon konuşması yapan Necmettin Erbakan, Hava Kuvvetleri pilotlarına Amerikan 6. Filosunun Kıbrıs'a doğru gelmekte olduğunu ve böyle bir tehdide cevap verilmesi gerektiğini söyleyerek aralarından gemilere kamikaze dalışı (intihar dalışı) yapabilecek pilotlara ihtiyaç olduğunu söyleyerek bu dalışı gerçekleştirebilecek pilotların birer adım öne çıkmasını rica etmiştir. Bu talebin üzerine salonda hazır bulunan pilotların istisnasız hepsi aynı anda öne çıkarak tereddütlerinin olmadığını göstermişlerdir. Dönemin İç işleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, Necmettin Erbakan'a bu hamleyi yapmasının sebebinin sorduğumda Necmettin Erbakan “*Oğuzhan Bey, Amerika bizim yaptığımız her hareketi bir şekilde takip ediyor. Biz dalış yapmayacak olsak da artık onlar yapacağız diye biliyor. Artık 6. Filo buraya gelemez*” diyerek karşılık vermiştir (O. Asiltürk, Görüşme, 15.Ocak.2018). Nihayetinde 6. Filo Cebeli Tarık Boğazı'ndan geçmiş olsa da Kıbrıs açıklarına yaklaşmamış veya yaklaşmamıştır

5.2. Barış Harekâtının Gerçekleşmesi

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sorumluluğu Konya'da bulunan II. Ordu Komutanı Orgeneral Suat Aktulga'ya verilmiştir. 18 Temmuz'da Kıbrıs'ta bulunan Türk Mukavemet Teşkilatı on sancak halinde yerlerini almak üzere emir almıştı. Türk çıkarma filosu 19 Temmuz 1974 saat 11.30'da Mersin'den Girne'ye doğru hareket etmiştir. Türk askerinin Ada'ya çıkışındaki küçük problemler dışında ciddi bir sorun

yaşanmamıştır. Toparlanma hızlıca gerçekleşmiş ve planlama uygun şekilde ilerlemiştir. Ancak bu sırada ateşkes yapılması hususunda, Bilhassa BM, NATO, ABD ve Sovyetler Birliğinden yoğun baskılar gelmeye başlamıştır. Dış baskılara daha fazla dayanamayan Türk Hükümeti Birleşmiş Milletler 353 sayılı kararı ile 22 Temmuz 1974'te ateşkes emrini vermiştir. Ancak 17.00'de verilen ateşkes emrinin yerine getirilmesi ancak 18.30'da gerçekleşebilmiştir. İki tarafta bu sırada çarpışmaya devam etmiş, bu arada Türk kuvvetleri Küçük Kaymaklı Köyünü ele geçirmişlerdir (Mütercimler, 1990: 198-283).

Ateşkes sonrasında Girne ve Lefkoşa arasındaki bir bölge Türklerin elinde kalmıştır. Ancak hala Türklerin yoğun şekilde bulunduğu bölgeler Rumların elindeydi. Rum Milli Muhafızları Türkleri stadyum ve okullara doldurmuş, Türk köylerini yakıp yıkmış ve sebepsiz yere cinayetler işlemişlerdir. Ateşkesin sürdüğü 22 ile 30 Temmuz arası Türk birliklerinin kontrolü dışında kalan yerlerde yaşayan Türkler açısından oldukça sıkıntılı geçmiştir.

Bölgede yaşanan savaşın ardından çözüm yolu aramak amacıyla acil olarak Cenevre Konferansı tertip edilmiştir. 30 Ağustos tarihli Cenevre Antlaşması'nda karara bağlanan hiçbir talep Rumlar tarafından yerine getirilmemiştir. Sonuca ulaşmayan Cenevre Konferansı tekrar edilmek durumunda kalmıştır. Böylelikle 8 Ağustos 1974'te II. Cenevre Konferansı tertip edilmiş ve toplantıya Türkiye adına Dış İşleri Bakanı Turan Güneş katılmıştır (BCA, 030-18-01-02-319-58-3). Konferansa İngiliz, Türk, Yunan taraflarının yanı sıra Kıbrıslı Türkleri temsilen Rauf Denktaş ve Kıbrıslı Rumları temsilen Glafkos Klerides de katılmıştır (Cumhuriyet, 11, Ağustos, 1974: 1).

Konferans'ta Yunan tarafı 1960'a geri dönülmesini talep ederken, İngiltere anayasal düzenin devamının uygun bir çözüm olacağını savunmuştur. Rauf Denktaş, anayasal düzenin kâğıt üstünde kaldığını ve Kıbrıs Türkleri açısından uygulanabilir olmadığını gördüklerini belirterek, Kıbrıs'ın ya kantonlara ayrılması veya iki federasyona ayrılarak bölünmesi gerektiğini vurgulamıştır. Her iki halde de Türklere Ada'nın % 34'ü kalmasına rağmen Rum tarafı bu talebe somut cevap vermek yerine oyalama yolunu tercih etmiştir. Bu sırada Ada'daki Rumlar Türk birliklerinin bulunduğu bölgeyi abluka altına almak için girişimlere başlamışlardır. Toplantıların uzaması ve sonuçsuz kalması zaman kaybı anlamına gelmesi nedeniyle Türk temsilcisi olan dönemin Dış İşleri Bakanı Turan Güneş, toplantıları yarıda bırakarak Bülent Ecevit'e telefonla parolayı bildirdi "Ayşe artık tatile çıkabilir" Turan Güneş'in kızının adı Ayşe'ydi. Bu cümle, ikinci harekâtın başlaması gerektiğini ifade eden parolaya olmuştur (Denktaş, 2004: 392).

Cenevre Konferansı sonuçsuz kalmış, Yunanistan ve Kıbrıslı Rum temsilciler Türk tezine yanaşmamışlardır. Bu sebeple 14 Ağustos 1974 sabahı saat 04.30'da Kıbrıs'ta bulunan Türk birlikleri harekete geçmiş İkinci Barış Harekâtı'nı başlatmışlardır. Bu sırada İngiltere ve Yunanistan'ın acil toplantıya çağırıldığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi hızla toplanarak Kıbrıs sorununa dair 357 sayılı kararı almıştır. Bu karara göre;

- 1) Daha önce alınmış olan 353 sayılı kararın hükmüne uymaya, ilgili tüm taraflar çağırıldı.
- 2) Mevcut durumda çatışmakta olan bütün tarafların askeri harekâtlarını durdurmaları istenilmekteydi.
- 3) 353 sayılı kararın işaret ettiği barışın tesisi uyarınca Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden iadesi görüşmelerinin tekrar başlaması uyarılarında bulunuldu.

Bu sırada Yunanistan, NATO’yu Türkiye aleyhine baskı altına almak amacıyla, NATO’nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştır (Milliyet, 15 Ağustos 1974: 1).

İkinci Harekât, üç günlük çatışmalar neticesinde Türk birliklerinin hedeflenen sınıra ulaşmalarıyla sona ermiştir. Harekât 3. gününde Türk kuvvetlerinin taarruza geçmesi ve Yunan komuta merkezinin ele geçirilmesiyle sonuçlanmıştır (Mütercimler, 1990: 128). İngiliz Guardian’ın Gazetesi’nin “*Savaşın Meyvesini Türkler Topluyor*” şeklinde attığı başlık, daha ilk anlarda dahi savaşın kazananının kim olduğunun dünya kamuoyu tarafından kabullenildiğini göstermiştir. ABD’nin tecrübeli Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger, savaşın neticesinde arabuluculuk yapabileceğini ancak bunu Washington’dan yürüteceğini duyurmuştur (Milliyet, 17 Ağustos 1974: 3).

Birinci ve İkinci Barış Harekâtı’nın sonucunda Türk tarafı 498 şehit, 1200 yaralı vermesine karşın Yunan ve Rum birlikleri 4.000 ölü, 12.000 yaralı vermişlerdir. Bununla birlikte Kıbrıslı Türklerden de 70’i mücahit, toplamda 340 şehit, 1000 civarında yaralı verilmiştir.

5.2.1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Sürecinde Türk-Amerikan İlişkileri

1968’den 1974 yılına kadar ki süre içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılan toplumlar arası görüşmeler Rumların işbirliği yanlısı olmaması sebebiyle bir sonuca ulaşamamıştır. 1973 seçimlerine kadar Türkiye daha çok Anayasal üniter devlet içerisinde Türklere federal bir yapı veya bölgesel bir muhtariyet sistemini savunmuştur. Türkiye’deki 1973 seçimlerinin ardından hükümeti kuran MSP-CHP hükümeti bu tezi biraz daha geliştirerek tek bir devlet içerisinde yetki ve sorumlulukları ayrılmış fonksiyonel federatif bir yapı kurulması gerektiğini savunmuştur. Yeni hükümetin bu politikası Hürriyet gazetesinde şu şekilde kendisine yer bulmuştur:

“Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rumları ve Türkleri ile BM arasında 1968’den beri devam eden ve bir türlü bitmek bilmeyen 5’li görüşmeler bu hafta Paskalyadan sonra gene kesintiye uğradı. Fakat Başbakan Ecevit’in bir basın toplantısında Ada’da federatif bir yönetim sistemi kurulmasını düşündüğünü söylemesi üzerine Rumlar yeniden ayağa kalktı.” (Kışman, 2014: 176).

Kıbrıs’ta gerçekleşen darbeden Türkiye’nin askeri harekâtı gerçekleştirdiği sürece kadar ABD belirgin bir şekilde dalgalı ve esnek bir siyaset takip etmiştir. Başlarda gerçekleşen darbenin gidişatından haberdar olmasına rağmen engel olmamış, darbecilerin aleyhinde hiçbir ithamda bulunmamış ve darbenin arkasında olan Yunan hükümetine karşı herhangi bir tavır almaktan da kaçınmıştır. Sonrasında Türkiye’nin darbe karşısında alacağı pozisyonu izlemiş ve Yunanistan ile herhangi bir sorun yaşanmasını engellemeye çalışmıştır. Son olarak da Türkiye’nin harekâtı gerçekleştirmesi ve başarı sağlamasının ardından Türkiye’nin müdahalesinin anlaşılabilir olduğunu ifade ederek darbecilere ve Atina’ya karşı sert söylemlere başvurma ihtiyacı hissetmiştir (Özata, 2017: 220-222). Öte yandan 21 Temmuz da Milliyet Gazetesinde çıkan bir haberde; ABD, Sisco’nun arabuluculukla savaşı engellemeyi başaramamasından üzgün olduğunu belirtilmiştir (Milliyet, 21.07.1974: 1).

ABD, Kıbrıs müdahalesinin fiilen gerçekleşeceğinin belli olduğu 15 Temmuz darbesinden sonraki beş günlük sürece kadar, Kıbrıs’ta yaşanan krizi yukarıdan takip etmeye gayret göstermiştir. ABD bu süreci; Sovyetlerle yaşanan yumuşama nedeniyle elde edilen ortamı sabit tutmak, Nixon’un skandallarla uğraşıyor olması ve NATO müttefiki iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan arasında doğrudan taraf olmaktan

kaçınmak gibi nedenlerle tedbirli bir şekilde yürütmeye gayret göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin savaş yanlısı tutumunun belirginleşmeye başladığını sezdiği an itibarıyla, doğrudan diplomatik olarak olaylara müdahale etme ihtiyacı hissetmiştir (Söylemezoğlu, 2016: 277-280).

ABD'nin Kıbrıs krizine yaklaşımı, İngiltere tarafından da hoş karşılanmamıştır. İngiltere, ABD ile Adada yaşanan gelişmelerin batı bloğu açısından riskler içerdiği ve bu duruma daha sert bir tedbir politikası ile dâhil olunması gerektiği konusunda fikir ayrılığına düşmüş hatta bu konuda uyarıda bulunma gereği dahi hissetmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Thomas Brimelow, Dışişleri Bakanı özel sekreteri A.A. Acland'a 19 Temmuz'da gönderdiği not ile kaygılarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Makarios ve ona yapılacak işlem konusunda Amerikalılarla aramızda biraz görüş ayrılığı vardır. Bu bir yan sorundur ama önemlidir. Dr. Kissinger şu anda görünürde bunu anlamamıştır: Kıbrıs'taki darbe, Londra ve Zurich antlaşmalarının yaratmış olduğu dengeyi bozmuştur. Son on yıldan beri bu denge sarsıntı geçirmiştir. Şimdi şu önemli sorular ortaya çıkmıştır: Eski antlaşmaları yamalaya bilir miyiz; yoksa şimdi yeni bir aranjmana mı yönelmeliyiz? Bu olacaksa, yapılacak olan yeni bir antlaşmalara kimler katılacak ve bunları kim garanti edecektir? Bana öyle görünüyor ki, Dr. Kissinger sorunun derinliğine inmiyor. Şimdiki antlaşmaları sargılamayı (bandage) diliyorsa, Yunanlılara karşı şimdiye kadar yapmış olduğundan daha sertçe davranmalıdır. Gerçek şudur: şimdi yeni ve ciddi bir dengesizlik kaynağı ortaya çıkmıştır ve buna karşı ilk yardımda bulunmak yakında olanaksız olacaktır” (Sonyel, 2014: 78).

Dışişleri bakanlığında bu kaygılar kayıtlara düşerken yine 19 Temmuz 1974'de İngiltere'nin Dışişleri Bakan'ı James Callaghan Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Kissinger'a meseleyi baştan sona özetleyen kaygılarını sıralayan bir yazı göndermiştir. Bu yazı, hem ABD'nin İngiltere Yönetimi tarafından nasıl görüldüğü hem de Kıbrıs krizi konusunda aralarında ne tür fikir ayrılıklarının olduğunu açıkça görülebilmektedir.

“Makarios'un, garantör devletlerden birinin (Yunanistan'ın) suç ortaklığı veya kışkırtmasıyla erkten kaldırılmış olduğuna kuşku yoktur. Bunun sonucu olarak, 1960 yılında yapılmış olan birçok kompleks aranjmanlar sorun olmuştur ve Türklere, tek başlarına davranma fırsatı vermiştir. Türklere Londra'da yapmış olduğumuz görüşmeden sonra sanırsam Joe Sisco da bunu doğrulayacaktır. Sampson rejimi Kıbrıs'ta durumunu sabitleştirirse ve şimdilik daha çok olaylar kaydedilmezse, Türklerin bu durumu kabulleneceklerini sanmak hata olacaktır. Türkler adayı şimdi işgal etmezlerse (ve ümit ederim ki benim ve Joe Sisco'nun gayretleriyle onları dizginleyebildik) Kıbrıs'a yavaşça sızmakta olan enosis'i amaç edinmiş olan bir rejimi ses çıkarmadan kabullenmeyeceklerdir. Sampson'un , böyle bir amacı olduğunu açıkça beyan etmekten kaçınmasına karşın, Kıbrıs'ı Yunanistan'a yaklaştırmak amacıyla yapılacak her davranış veya Türk toplumuna empoze edilecek herhangi bir kısıtlama, Türkiye yönetimini, önümüzdeki günlerde veya haftalarda gittikçe artacak müdahale baskısına tabi tutacaktır. Kıbrıs'ın seçilmiş ve yasal Cumhurbaşkanı olarak Makarios'u görevden uzaklaştırmak, arzulanmamış bir hareket olamayacak; Türklerin de, Kıbrıs'la Yunanistan arasındaki ilişkileri eleştirmelerine neden olacaktır.

Bildiğiniz gibi, 1960 aranjmanları sık sık gerginlik yaratmış ve Türk toplumunun durumu pek istikrarsız olmuştur. Daha geniş kapsamlı strateji açısından, Yunanistan gibi, Türkiye de, Batı'nın çıkarları için önemlidir ve şu anda, Atina'daki Albayların rejimine oranla, Türkiye, daha sağlam temelleri olan bir yönetime dayanır.

Kıbrıs'la ilgili olarak ne gibi politika izleye biliriz? Sampson rejiminin kaldırılması ve hiç olmazsa anayasal ve daha sabit aranjmanların geri getirilmesi için çalışmalıyız. Makarios, Cumhurbaşkanı olarak görevini yapamazsa, genel seçim yapıncaya kadar ona bir vekil atamayı sağlayan anayasa maddeleri vardır. Sizin gibi, ben de, bölgede artmakta olan Sovyet etkisinden kaygılanıyorum. Kıbrıs'ta, Atina'nın uzatılmış bir kolu olarak görünen bir rejim bu tehlikeyi arttıracaktır. AKEL yasa dışı ilan edilebilir, ama Rusya'dan daha gizlice yardım sağlayabilir.

Türklerle ve ümit ederim Yunanlılarla, Kıbrıs'ta ne gibi bir sistem kurulması konusunda görüşmeliyiz. Adadaki askeri aranjmanlar (Ulusal Muhafız birliği ve yerel güçler) bu kapsama girer. Yunan subaylarının adadaki duruma karışmış olmaları Türkleri de bu konunun önemini görmeye uyandırmıştır. Türkleri tek başına müdahaleden vazgeçireceksek, yeni güvenlik aranjmanları içerecek bir paket üzerinde çalışmalıyız. Bu davranışa iki yanlı olarak başlamalıyız.

Türklerin bu konuda gönülsüz olmalarına karşın, sonuçta üç garantör devletlerarasında üçlü bir görüşme yapılmasını sağlamalıyız. Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi davranacaksak, Yunanlılar üzerinde büyük baskı kullanmalıyız. Ancak bu görevi sizden (Amerika'dan) başka kimse başaramaz. Görüşmeler için yapacağımız çağrıyla Türkiye ile Yunanistan'ın kabullenmesini ümit ederim. O zaman bu konuda ilerleme kaydetmeye başlayacağız, ama sizin güçlü desteğinize gereksiniyoruz.

Özetle toparlasak: Dizginleyici (restraining) ve barışçı bir sonuç sağlamak için çalışmalıyız. Bunu başarabilmek için, ikili görüşmelerimizde ve Birleşmiş Milletlerde Türkleri memnun edecek bir şey sağlamalı ve bir istikamet izlemesi için Yunan yönetimi üzerinde yeterince baskı kullanmalıyız. Bu yazıyı dikte ettikten sonra, Türklerin davranışları konusunda kaygılandırıcı haberler almış bulunuyorum. Bu da, Yunanlılar üzerinde daha ağır baskılar kullanmamızı gerektiriyor. Türkler Kıbrıs'ı işgal ederse o zaman ortaya yeni bir top (futbol) oyunu çıkmış olacaktır”(Sonyel, 2014: 79-80).

Tüm bunların yanı sıra ABD, Yunanistan'ın da Türkiye'nin de memnuniyetini kazanmayı başaramamıştır. Bu ortamda Türkiye harekât konusunda ellerini çabuk tutmadıkları takdirde ABD'nin darbeci Sampson'u tanıyacağı kaygısı taşımıştır. Yunanistan da ise Türkiye'nin harekât kararını gerçekten engellemedikleri gerekçesiyle ABD'ye karşı bir tepki oluşmuştur. (Uslu, 2016: 300). Savaşı sırasında ABD'nin gayret gösterdiği denge politikası her iki ülkenin de memnuniyetini sağlayamamıştır.

5.2.1.1. Sisco' nun arabuluculuğu

Bülent Ecevit, İngiliz yetkililerle görüşmek üzere İngiltere'de bulunduğu sırada Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Necmettin Erbakan'ın TBMM'de milletvekillerini gidişat hakkında bilgilendirmiştir (TBMMZC, 1974: 13 -4). Ecevit'in

İngiltere teması sırasında Kissinger, sürecin yönetimini sadece İngilizlere bırakmak istemeyerek yardımcılarında Joseph Sisco'yu İngiltere'ye yollamıştır. Sisco'nun vazifesi, Türk askeri müdahalesini geciktirmek ve darbeci Sampson'u kendiliğinden devre dışı bırakılmasını sağlamak olmuştur. Bunu, Türk ve Yunan hükümetleri arasında arabuluculuk yaparken birazda ABD'nin teklif ve tehdit unsurlarını kullanarak gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bunun temel sebebi Türkiye ve Yunanistan'ın gireceği olası bir savaşın bu iki NATO müttefikinde bulunan üstlerin kullanılmasını tehlikeye sokacağı olmuştur (Uslu, 2000: 255).

Sisco, Ecevit ile Londra'da yaptığı özel görüşmede; davalarında çok haklı olduklarını ancak içerisinde bulunulan durumun çözülemeyecek bir durum olmadığını, Atina'ya gidip gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra problemi barışçıl yollarla çözebileceğini izah etmiştir. Ardından 20. Temmuz 1974 /Cumartesi günü gerçekleştirilecek olan TBMM toplantısından önce, yani Cuma akşamı muhakkak sonucu kendisine bildireceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 20.07.1974: 7).

Ecevit'in Sisco'ya:

“Bu rejim karşısında adadaki Türkler rehin durumdadır. Yunanistan NATO içinde müttefik olmakla beraber Türkiye için Ege'de güvensizlik haline gelmektedir. Adadaki oldubitti hareketleri bize rağmen, anlaşmalara rağmen vukua gelmiştir. Onun için Türkiye Kıbrıs'ın yeni idaresini tanıyamaz ve tanımayacaktır da. Adadaki Türk halkının ihlal edilmemesi yine bu idareye bağlı kalmaktadır. Türkiye tanımadığı bir idareye adadaki Türklerin haklarının korunmasını nasıl teslim edebilir. Bunun için meseleye çözüm getirilmesi şarttır. Türkiye NATO'ya bağlıdır. Bağlı kalmaya kararlıdır. Ancak bugünkü şartlar içerisinde Yunanlılarla NATO çerçevesinde bir işbirliği yapmamıza imkân yoktur. Bir Yunanistan'la olan meselelerimizi halledelim ve sonra da tam bir işbirliği yapalım diyoruz. Bu ya yapılır ya yapılmaz... Türkiye bölge güvenliği, adanın ve adadaki Türklerin hakları ve özgürlüklerinin devamlı takipçisi olmaktan hiçbir zaman geri durmayacaktır.” (Cumhuriyet, 20.07.1974: 7).

Sisco Ecevit'e daha gündemdeki sıcaklığı devam ediyor olan haşhaş krizi sebebiyle kısıtlanmış olan askeri yardımların yeniden üst düzeye çıkarılacağı konusunda garanti vermiş ve Türkiye'nin her şeye rağmen Kıbrıs'a çıkartma düzenlemesinin olası sonuçları hakkında da kendisine uyarılarda bulunmuştur. Öte yandan Ecevit Sisco'nun önerilerine çok sıcak bakmadı. Ancak Türkiye'nin içerisinde bulunduğu şartlar, hükümet için harekâtı zorunlu kılmıştır. 1964 sonrası dönemde sırasıyla gelişen olaylar Türkiye'de Amerikan karşıtlığı oluşturmuştur. Ayrıca meydana gelen Dentant süreci vesilesiyle ABD ile ilişkiler eskisinden çok daha yumuşak bir zemine oturmuştur. Bu vesilelerle, Türk hükümeti Kıbrıs'a müdahale etmek için en uygun zamanın yakalanmış olduğu kanısına varmıştır.

Ecevit Sisco'ya şu şartların gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin müdahaleyi iptal edebileceğini söylemiştir:

- 1) Kıbrıs'taki darbeciler Yunanistan tarafından geri çağırılacak
- 2) Türkiye Adaya Yunanistan kadar asker gönderecek
- 3) Kıbrıslı Türklere sahil kesimindeki bir bölgenin kontrolü verilmeli
- 4) Federal bir hükümet oluşturmak için toplumlar arası görüşmeler başlatılmalı.

Sisco Ecevit'e kendisinin bizzat Atina'ya giderek Yunan cuntasına istekleri kabul ettireceğini ifade etmiş ancak kendisi cevabı getirene kadar askeri müdahalede bulunulmayacağını garantisini istemiştir (Uslu, 2016: 301). Türk hükümeti sözüne

sağdı kalarak, Sisco'nun döneceği ayın 19'unu 20'sine bağlayan geceye kadar müdahalede bulunulmamıştır.

Sisco Atina'ya vardığında Yunan cuntasının lideri İoannides ve Başbakan Adamantios Androutsopoulos ile görüşmüştür. Sisco Sampson'un yerine daha ılımlı bir Kıbrıslı Rum'u geçirmeyi ve Yunan subaylarını Kıbrıs'tan çekmeyi teklif etmiştir. Beklediği gibi cunta liderleri teklifi kabul etmemiştir (Uslu, 2016: 302). 20.07.1974 tarihinde cumhuriyet gazetesinde çıkan bir haberden anlaşıldığına göre; Sisco, Yunan tarafı ile yaptığı görüşmelerde Türkiye'nin tekliflerini mutlak olarak teklif etmek yerine kendine göre bir "*Amerikan Planı*" ile Yunan cunta liderlerine biraz daha orta yolu bulacak tekliflerde bulunmuştur (Cumhuriyet, 20.07.1974: 7).

Başbakan Bülent Ecevit İngiltere temaslarını bitirdikten sonra 19 Temmuz günü Türkiye'de harekât hazırlıkları ile ilgili görüşmelerin tamamlanma noktasına gelmiş ve bakanlar kurulunda 20 Temmuz 1974 tarihinde seferberlik ilan edilmesi kararı alınmıştır (BCA, 030-18-01-02-317-47-12). Sisco Atina görüşmesini yapar yapmaz aynı gün Türkiye'ye dönmüş ve beraberinde ABD Ankara Büyükelçisi Macomber olduğu halde Başbakanlığa gelmiştir. Görüşmede; Ecevit, Sisco, Asiltürk, Işık, Güneş ve dışişleri yetkilileri hazır bulunmuştur. Saat: 02.00'de başlayan toplantı 04.10'e kadar sürmüş ve. Sisco'nun Başbakanlıktan ayrılmasının hemen ardından Türk hükümeti tarafından Bakanlar Kurulu toplantısı yapılmıştır. Toplantının ardından Sisco tekrar Başbakanlığa çağırılarak teklifin reddedildiği, kendisine içeride bulunduğu 4 dakikalık süre içerisinde bildirilmiştir. (Cumhuriyet, 20.07.1974: 7). Bülent Ecevit Atina-Ankara arasında diplomasi mekiği dokuyan Sisco'nun tüm çabalarının boşa çıkmasının ardından, Türkiye'nin bu harekâta ne kadar kararlı olduğunu net bir şekilde ifade eden şu sözler, yeni hükümetin dış politika anlayışında yeni bir çizgiye işaret etmiştir "*On yıldır sizin yolunuzu takip etmekteyiz. Ancak bu defa kendi yolunuzu takip edeceğiz*" (Uslu, 2016: 302). Ecevit bu cevabı, Sisco'nun iletmiş Nixon'un şu mesajına karşılık vermişti:

"Sizi çok seviyorum ve sempitim var. Ulusunuzun da sizi çok sevdiğini biliyorum ve geleceğin parlak bir devlet adamı olacağınıza inancım tamdır. Ancak Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahale tehlikeli gelişmelere yol açabilir, hatta Nikos Sampson'u komünistlerin kucağına atabilir. Onun için bu işten vazgeçmenizi rica ediyorum."(Kışman, 2014: 179).

Ecevit Nixon'un bu mesajına karşılık olarak niyetini çok açık olarak ifade eden şu mesajı göndermiştir:

"Bundan 10 yıl önce, yine böyle bir gece yarısı, bir Amerikalı diplomat gelerek Kıbrıs'a müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekerrür eder, ama hatalar tekerrür etmez. O zaman, siz, müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de bu isteğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz" (Cumhuriyet, 21.07.1974: 1).

5.2.2. Barış Harekâtı Sırasında Amerika'nın tutumu

Kıbrıs Barış harekâtının başladığı 20 Temmuz 1974 tarihi itibarıyla Türkiye, yirmi yılı aşkın süredir çözüm bulunamayan Kıbrıs konusunda belki de o zamana kadarki en radikal tavrı göstermiş bulunmaktaydı. Cumhuriyet tarihi açısından Atatürk'ten sonra iktidara gelmiş hükümetler esas alınacak olursa bu hamle, o zamana kadar yürütülen dış politika anlayışının genel gidişatından ayrı bir çizgiye işaret etmekteydi.

Amerika Birleşik Devletleri süreci kendisi için en sağlıklı şekilde sonuçlandırmayı planlamıştır. Probleme ABD Kıbrıs Barış Harekâtına doğrudan müdahale etmemeyi bir yöntem olarak uygulamıştır. Kissinger diplomatlarıyla yaptığı fikir alışverişleri dolayısıyla olasılıkları ön görebiliyordu. Bunun en açık örneklerinden bir de; Ulusal Güvenlik Konseyi Üyesi Harold Souders'in "*Kıbrıs Nereye Gidiyor*" başlıklı 17 Temmuzda Kissinger'a yazılmış gizli bir not olmuştur. Harold'un gönderdiği nottaki önemli kısımlar şu şekildedir:

"Sisco'nun Londra'da Türkiye'ye müdahale durumunda neler olacağını anlatması ve Türkiye müdahalesini önlemesi gerekir. Uluslararası bir sorun haline gelmeden olayı çözümlenmelidir. BM'nin Makarios'un başkanlığını tekrar onaylamasına karşı hazırlıklı olmalıyız. İngiltere ile işbirliği yapabiliriz. Sovyetleri ise uzak tutmalıyız. Türkiye'ye ne istediklerini sormalı Yunanistan'a işbirliği önermeliyiz. Kıbrıs'ta ise ilk sorunumuz Makarios'tur. Çünkü hala iktidardan uzaklaştırılmış bir lider olarak hakları var. Yunanistan onu kesinlikle yok etmek istemektedir. Türkler de onu istememektedir. Ancak Sampson'a karşı onu tercih etmektedir. Eğer Kıbrıs'ta göreve geri gelirse sol daha da güçlenecektir. Onun hesabını görmeden evvel tüm olasılıkları düşünmeliyiz. Mantıklı anayasal seçime göre Klerides başkan olmalıdır. Yunanistan Sampson rejiminin ortadan kaldırılmasına razı olmaz ise ABD Yunanistan'ı ikna edebilir baskı altına alabilir. Başarısız olunursa gizli bir onay ile Türk müdahalesi gerçekleşebilir. Ancak bu durumda Türklerin Ada'da uzun süre kalması endişesi doğacaktır. Türk askeri müdahalesi iki sonuca yol açar, Ya Kıbrıs bölünür ya da toplumlar arası görüşmeler ile çözüme ulaşma pazarlığı başlar. Kısacası şu iki hususu çözmeliyiz. Makarios'un dönüp dönmeyeceğine karar vermeliyiz ve Türkler ve İngilizler ile olasılıkları tartışmalıyız. Makarios üzerindeki opsiyonlarımızı açık bırakmalı ve Yunanistan tarafından lanetlenmemizi önlemeliyiz. BM'nin seçilmiş bir başkanı atamak gibi bir görevinin olmadığını, barışa katkı sağlayacak söylemlerde bulunmasının daha uygun olacağını belirtmeliyiz. Tüm bu bilgileri genel bir öneri olarak sunuyorum." (Kışman, 2014: 176).

Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtını başlattığı sırada Kissinger diplomatları ile durumu istişare etmiştir. Kissinger burada ABD'nin harekâta karşı gerçekleştireceği ilk tavrı açıklamıştır. Kissinger'ın planına göre; Türkler hedefledikleri toprağı ele geçirinçeye kadar müdahale edilmeyecektir. Bunun bir sebebi de Kissinger'ın Türkiye'nin haklı gerekçelere sahip olduğunu da düşünmesi olmuştur (Kışman, 2014: 181).

Oluşabilecek tüm ihtimalleri değerlendiren Amerikalı yetkililer her hâlükârda olası bir Türk-Yunan savaşının önlenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu sebeple, ABD yönetimi Sisco'ya Atina ve Türkiye arasında başlatmış olduğu mekik diplomasisine devam etmesi gerektiğini bildirmiştir. Harekât sürecinde ise devamlı olarak ateşkesin sağlanması ve taraflar arasında görüşme sürecinin başlatılması yönünde gayret göstermesi istenmiştir (Uslu, 2016: 308). Amerika Birleşik Devletleri, BM Güvenlik Konseyine bir karar tasarısı sunarak Kıbrıs'ta derhal ateş kesin sağlanmasını istemiştir (Cumhuriyet, 21.07.1974: 7).

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sırasında ABD'de bulunan Makarios, İngiltere başbakanı Harold Wilson'a 20 Temmuz'da bir telgraf çekmiş ve Türkiye'nin saldırganca bir davranışla işgalde bulunduğunu ve bu durumun da Kıbrıs'ın

bağımsızlığını tehlikeye soktuğunu ifade ederek yardımlarını dilemiştir (Sonyel, 2014: 49).

Aynı gün Kissinger'ın, Callaghan'a gönderdiği mesaj, Kıbrıs Barış Harekâtı'na ABD ve İngiltere'nin yakın pencerelerden yaklaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Harekâta kadarki süreçte İngiliz yetkililerinin, ABD'ye karşı eleştirileri olmuş olsa da, batı bloğu çıkarlarının teminatı için aynı çizgide buluşabilmişlerdir. Kissinger'ın Callaghan'a gönderdiği mesajdaki şu cümle, meseleyi özetlemesi bakımından önemlidir:

“...Size bu mesajı göndermek üzereyken Osmanlı (!) dostlarımız halatı kopardılar...bir uzlaşmaya yol açacak koşulları sağlamak için hepimiz çalışmalıyız.” (Sonyel, 2014: 95).

Sampson'un gerçekleştirdiği darbeye sessiz kalan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin Harekâtının başlamasıyla birlikte harekete geçmiştir. Normal şartlarda bu süreci gözlemleyen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, benzeri olaylarda olmadığı kadar hızla toplanarak 353 sayılı kararı almış ve tüm tarafları ateş kese çağırmıştır. Bu sırada diğer görüş ayrılıklarına rağmen ABD ve Sovyetler Birliğinin üzerinde ittifak ettikleri konu, Türkiye'nin harekâtı durdurması olmuştur. ABD Türk-Yunan savaşı çıkmasını istememiş olmasına karşın Sovyetler de Türkiye'nin daha fazla büyümesinden yana olmamıştır. Bu hedef birlikteliği BM Güvenlik Konseyinde Sovyetler ve ABD'nin aynı görüşte oy kullanmasını sağlamıştır (Kışman, 2014: 182).

Kissinger olasılıklar üzerine derinlemesine çalışmış çok tecrübeli bir diplomattı. Dış işleri tarafından bu sırada, ABD'nin en istemediği senaryo olan olası bir Türk-Yunan savaşı sırasında Nixon'un yapacağı açıklama bile hazırlamıştır (Toman, 2019: 137).

Bu sırada Sisco Atina ve Ankara arasında kelimenin tam manasıyla mekik dokumuştur. Sisco, Ioannidis'in Türkiye'ye savaş açma hazırlıkları içerisinde olduğunu görmüş ve Ankara'ya gelerek Ecevit'i operasyonu hızlandırmaya veya ateşkes hazırlanmaya ikna etmeye çalışmıştır. Türkiye, 22 Temmuz 1974 tarihinde bakanlar kurulunca BM'nin ateşkes talebine uyulması kararı alınmasına rağmen ateş kesin uygulanması konusunda elini yavaş tutmuştur (BCA, 030-10-01-02-318-49-10). Kissinger Sisco'yu bu karara uyulmasına zorlamak için Ankara ve Atina'ya tekrar göndermesi ile Türkiye karara uyacağını teminatını vermiştir. Bu sırada Yunanistan'da Ioannidis Türkiye'ye karşı askeri harekât emri vermiştir. Ioannidis'in bu kararına uymayan Genelkurmay Başkanı Gregorios Bonanos harekât emrini reddetmiş ve Ioannidis hükümetten düşürmüşlerdir. Bu sırada yerine geçmek üzere, darbe karşıtı olan Konstantin Karamanlis öne çıkmıştır. Sisco, bu yeni gelişme üzerine Ecevit'i arayarak şartların değiştiğini ve yeni şartlara uygun hareket etmesi gerektiğini bildirilmiştir. Bu görüşmenin ardından Türkiye Kıbrıs'ın yaklaşık %15'ini ele geçirmiş olan Türkiye, baskılara daha fazla dayanamayarak 22 Temmuz 1974 günü ateşkes ilan etmek zorunda kalmıştır (Toman, 2019: 138).

Yunanistan'da darbeci generallerin yönetimi sivillere bırakmasının ardından Kıbrıs'ta da Sampson görevi Kıbrıs Temsilciler Meclisi başkanı Glafkos Klerides'e bırakmıştır. Klerides cumhurbaşkanlığı görevini almasına rağmen ABD onu henüz tanımamıştır. Bu sırada, ABD Büyükelçisi Davies Kissinger'a gönderdiği gizli mektupta Klerides'in acilen tanınması gerektiği belirtilmiştir. Öte yandan, ateşkesin ilan edilmesinden sonra Birinci Cenevre Konferansı 30 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ancak ABD'nin beklentisi, ateşkesin ötesinde adanın tamamen

silahsızlandırılması olmuştur. Ecevit ve Karamanlis bunu kabul ederken Yunan dışişleri Bakanı Yorgo Mavros bunu kabul etmemiştir (Kışman, 2014: 183).

25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında görüşmeleri gerçekleştirilen 1. Cenevre Konferansında Türkiye masaya güçlü bir şekilde oturmuştur. Konferansta bir takım kararlarda anlaşmaya varılablmesine rağmen Kıbrıs'ın %34'ünün Türklere bırakılması teklifi kabul edilmemiştir (Toman, 2019: 139). Konferansın devam ettiği sırada tarafların askeri çatışmalarının devam etmesi sebebiyle görüşmeler sekteye uğramıştır. Bu sebeple Kissinger tarafları telefonla arayarak, yeni bir ateş kes hattı oluşturmaya ikna etmek durumunda kalmıştır. Bu durum birinci Cenevre Konferansının yarıda kesilmesine neden olmuştur. Cenevre Antlaşması (30 Temmuz 1974)'da alınan kararlar:

“ 1 – Türkiye, Yunanistan ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Dışişleri Bakanlığı 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında Cenevre'de müzakerelerde bulunmuşlardır. Bakanlar, 16 Ağustos 1960'da Lefkoşa'da imzalanan milletlerarası antlaşmaları ve BM Güvenlik Konseyinin 363 sayılı kararını dikkate alarak Kıbrıs'taki durumu makul bir süre zarfında yeniden tanzim edecek ve ayarlayacak tedbirlerin acil olarak devamlı olacak şekilde harekete getirilmesinin önemini kabul etmişlerdir. Bununla beraber Bakanlar, ilk önce bazı acil tedbirlere ihtiyaç olduğunda mutabık kalmışlardır.

2 – Üç Bakan durumu istikrara kavuşturmak için karşı karşıya bulunan Silahlı Kuvvetlerin, Kıbrıs Cumhuriyetinde 30 Temmuz 1974 günü 22 Cenevre saatinde (Türkiye saatiyle 24'de) kontrolleri altında bulundukları bölgeleri genişletmemeleri gerektiğini beyan etmişlerdir. Bakanlar, gayrinizami olanlar da dâhil bütün kuvvetleri tüm saldırıdan ve hasmane faaliyetlerden kaçınmaya davet etmişlerdir.

3 – üç Dışişleri Bakanı, aşağıdaki tedbirlerin derhal yürürlüğe konulması sonucuna varmışlardır:

a) Yukarıdaki ikinci maddede belirtilen gün ve saatte Türk Silahlı Kuvvetlerince işgal edilen bölgenin bittiği yerden itibaren genişliği Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık temsilcileri tarafından Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile bilistişare kararlaştırılacak bir güvenlik bölgesi kurulacaktır. Bu bölgeye, giriş yasağına nezaret edecek olan BM Barış Gücü hariç hiçbir kuvvet girmeyecektir. Güvenlik bölgesi büyüklüğü vемaliyeti tespit olunana değin iki kuvvet arasındaki mevcut bölgeye hiçbir kuvvet girmemelidir.

b) Yunan ve Rum Kuvvetlerince işgal edilen bütün Kıbrıs Türk bölgeleri derhal tahliye edilecektir. Bu bölgeler, BM Barış Gücü tarafından korunmaya devam edilecek ve derhal önceki güvenlik tertiplerine sahip olacaklardır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin kontrolü dışında kalan diğer Türk bölgeleri Birleşmiş Milletler Barış Gücü güvenlik birliği tarafından korunmaya devam olunacak ve evvelce olduğu gibi kendi polis ve güvenlik kuvvetlerini idame ettirecektir.

c) Karma köylerdeki güvenlik ve polis görevleri BM Barış Gücü tarafından yürütülecektir.

d) Son muhasamat sonucunda tutuklanan askeri personel ve siviller mümkün olan en kısa zamanda ya mübadele edilecekler, ya da Milletlerarası Kızılhaç Komitesinin nezareti altında serbest bırakılacaklardır.

4 – Üç Dışişleri Bakanı, Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının mümkün olan kısa sürede uygulanması hususunu yeniden teyit ederek ilgili

bütün tarafların kabul edebileceği adil ve sürekli bir çözüm çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyetinde barış, güvenlik ve karşılıklı itimat tesis edildiği ölçüde Kıbrıs Cumhuriyetindeki Silahlı Kuvvetler sayısı ile silah mühimmat ve diğer harp malzemesinin uygun zamanlarda ve kademeli şekilde azaltılmasına müncer olacak tedbirlerin geliştirilmesinde mutabık kalmışlardır (Ecevit tarafından düzenlenen metin).

5 – Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenliğinin idame ettirilmesiyle ilgili sorumluluklarını derin şekilde müdrük olarak üç Dışişleri Bakanı, Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararında öngörüldüğü gibi müzakerenin aşağıdaki hususları gerçekleştirmek amacıyla mümkün olan en az gecikme ile devamını kararlaştırmışlardır.

a) Bölgedeki barışın iadesi,

b) Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden tesisi.

Bu amaçla müzakerelerin 8 Ağustos 1974'de Cenevre'de devamı üzerinde anlaşmışlardır. Bakanlar, Anayasaya ilişkin görüşmelere Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplulukları temsilcilerinin de erken bir safhada katılmaları üzerinde mutabık kalmışlardır. Görülecek anayasal sorunlar arasında 1960 Anayasasının Cumhurbaşkanı Yardımcısına tanıdığı görevleri deruhte etmesi suretiyle anayasal meşruiyete derhal dönülmesi yer alacaktır. Bakanlar, Kıbrıs Cumhuriyetinde fiiliyatta Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin mevcut bulunduğunu not etmişlerdir. Bu durumdan çıkarılabilecek sonuçlara hanel gelmemek üzere, Bakanlar, adı geçen idarelerin mevcut bulunması sonucu doğan sonuçları gelecek toplantılarda gözden geçirmeye mutabık kalmışlardır.

6 – Üç Dışişleri Bakanı, bu bildirin muhtevasının Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderilmesi ve kendisini bildiri ışığında gereken tedbirleri almaya davet hususunda mutabık kalmışlardır. Bakanlar aynı zamanda bu bildirin hükümleri yerine getirilirken, Kıbrıs Cumhuriyetindeki bütün ilgililer tarafından tam işbirliği gösterilmesi zarureti üzerindeki kanaatlerinde ısrar etmişlerdir.” (Kışman, 2014: 184).

ABD, İkinci Cenevre Konferansı müzakere masasında olmamasına rağmen sürece dışarıdan müdahil olmasıyla yürütülmüştür. Bu süreçte Kissinger, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'i arayarak masaya kanton sistemi temeline dayanan bir öneri ile oturmasını istemiştir. Öte yandan Kissinger'a göre iki ayrı bölge temeline dayanan federasyon fikri kitlelerin yer değiştirmesi ve ılımlı görüşmelere açık olan Yunan temsilcilerin iç politikada koltuklarını kaybetmesine neden olabilecek sorunları içermektedir. Bu sebeple Kantonlara ayrılan bir strateji daha geçerli olacaktır. Kissinger'ın bu görüşü Ecevit tarafından Türk Milli Güvenlik Kuruluna getirilmiş ve ikna edilmiştir. Ancak ikinci Cenevre Konferansının sonuna doğru ABD'nin tutumu biraz daha Türk lehine doğru everilmeye başlamıştır. Buna göre Türklere adada belli bir bölge ayrılmadan ve kendilerine ait haklar tanınmadan bir çözüme kavuşulamayacağı görüşüne daha yakın olmuşlardır. Kissinger'ın davranışları Türk tarafının daha sert tavırlar takınmasını sağlamıştır. Ancak yine de ABD askeri harekâta karşı çıkmıştır. ABD'nin bu tutumu hiç şüphesiz Türkiye'yi Yunanistan'dan daha güçlü bir NATO müttefiki olarak görmesinden kaynaklanmıştır (Uslu, 2016: 313). Bu tavrın bir sebebi de Türkiye'nin askeri harekât konusunda almış olduğu güçlü pozisyon olabilirdi.

8 Ağustos'ta İkinci Cenevre Konferansı başlarken Ecevit şöyle bir demeçte bulunmuştur:

“Coğrafi ayrılığa dayanmayan bir çözüm uygulanamaz. Kıbrıs Türklerinin güvenliğini, kendilerini bile yönetemeyen Rumlara bırakmak söz konusu olamaz. Türk askeri güçlerinin bulunduğu bölgelerin çevrelerine mayınlar yerleştiriliyor; Türk köylüleri hala muhasara altında bulunuyor.”

Cenevre Konferanslarının her ikisi de net bir sonuca bağlanamamıştır. Bu süreçte Rumların sempatisini toplamaya çalışan Callaghan Türkiye’ye karşı sert bir tepki göstermiştir. 9 Ağustos 1974’te Callaghan Türkiye’yi ikiyüzlülükle suçlamış ve yeniden askeri müdahale yapması durumunda kendilerinin de askeri karşılık verme ihtimalleri ile korkutmak istemiştir (Toman, 2019: 139).

İkinci Türk harekâtı 14 Ağustos sabahı, Cenevre konferansı dağıldıktan sonra başlamıştır. Türkiye’nin ikinci harekâtı dünyaya izah etmesi gerekmiştir. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit, Türkiye’nin ikinci harekâtı hakkında dünya kamuoyunu şu sözlerle bilgilendirmiştir:

“Cenevre konferansının olumlu sonuçlar getirmeyeceği anlaşılınca, bu sabah, Türk silahlı güçleri Kıbrıs’taki görevlerini yerine getirmeye başlamışlardır. Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimi delegeleri Kıbrıs’ın anayasa statüsü konusunda ciddi görüşmeler yapılmasına engel olmuşlar ve konferansın çalışmalarını geciktirmeye başlamışlardır... Ayrıca, Rumlar, 30 Temmuz tarihli Cenevre bildirisini gereğince üstlenmiş oldukları sorumlulukları getirmemişlerdir. Kendi yetkileri içindeki bölgelerde, Cenevre Bildirisi’ne, uluslararası hukuka ve insan haklarına karşıt olarak birçok silahlı ve savunmasız Kıbrıslı Türklere tutuklu ve rehine işlemi yapmayı sürdürmüşlerdir... Dün yaptıkları açıklamada, onları özgür bırakmak için vermiş oldukları sözü ve sorumluluklarını askıya aldıklarını ve rehine olarak tuttıkları Türkleri özgür bırakmayacaklarını belirtmişlerdir. Bugün Türkiye tarafından girişilmiş olan hareket, garantör devlet olarak 20 Temmuz’da girişmiş olduğu hareket gibi halkı ve yasadır ve kendi yetkisi içindedir, çünkü bugün de, 20 Temmuz’da var olan aynı koşullar sürmektedir. Türk silahlı güçleri, Kıbrıs sorununa görüşmeler yoluyla bir çözüm bulunur ümidiyle harekâtı durdurmuştu; ancak bunlar başarılı olmadığı için, bu güçler yine görevlerine başlamışlardır. Bu hareketin amacı Kıbrıs devletini yıkmak değil, yıkılmış olan bir devleti daha sağlam biçimde yeniden kurmak ve onun toprak bütünlüğünü güvence altına almak; Kıbrıs Türklerinin uzun süreden beri uğramış oldukları ıstıraplara son vermek ve onların kendi toprakları üzerinde, insanlık saygınlığına dayalı ve özgür olarak yaşamalarını sağlamaktır. Bu hareketin amaçları sağlanınca, adadaki Rumlarla Türkler tam güvenlik ve kalıcı barış içinde olacaklardır. Harekâtımız Yunanistan’a veya Kıbrıs Rum toplumuna karşıt değildir. Amacımız, Kıbrıs’ta Türklerle Rumların işbirliği yaparak eşit koşullar içinde refaha kavuşmalarını sağlayacak dengeli bir sistem kurmaktır (Sonyel, 2014: 142-143).”

Türkiye’nin ikinci harekâtının başlamasından sonra ABD’nin sergilediği en önemli tepki, Yunanistan ve Türkiye taraflarının birbirleri ile savaş haline girmeleri halinde, her iki tarafa da silah ve mühimmat ambargosu uygulanacağını resmi olarak bildirmesi olmuştur. Bu bildiri dışında ABD, Türkiye’nin askeri müdahalesine karşıt resmi bir tavır takınmamıştır (Uslu, 2016: 314). Öte yandan İngiltere’nin bütün baskılarına ve tehditlerine rağmen Türkiye’nin direnç göstermesinde Kissinger’ın büyük bir payı olmuştur.

Ecevit ve Kissinger'ın yaptıkları görüşmeler sonucunda vardıkları stratejiye göre Türkiye toprakların neredeyse %40'ını ilk 48 saat içerisinde ele geçirirken, ABD müdahale etmeyecektir. Öte yandan Görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmış ve Yunanistan görüşmelerin devamı için fazladan 36 saat talep etmiştir. Kissinger, bu talebin hazırlıkları çoktan bitmiş askeri operasyonu geciktirmesinden çekinerek talebi reddetmiştir. 14 Ağustos'ta Kissinger, Özel Eylem Çalışma Grubunu Kıbrıs bağılığı için topladığı esnada Türkiye planlanmış askeri operasyonu yürütmekle meşgul olmuştur. CIA Başkanı Colby, toplantıda askeri operasyonun başarılı gittiği bilgisini paylaştıktan sonra Kissinger diplomatik teamüller gereği gerekenin yapılması ve Ecevit'e, Kleris'e ve Karamanlis'e ulaşılması talimatını vermiştir ancak bu isimler arasından yalnızca Karamanlis'e ulaşılabilmiş, Karamanlis ise Amerikalı yetkililere, Yunanistan'ın NATO'dan çekileceği bilgisini vermiştir. Bu bilgiden sonra Kissinger, Yunanistan'ın daha fazla aşağılanmaması için gerekli önlemlerin alınmasını gerektiğini savunmuştur (Toman, 2019: 140). Bu sırada CIA raporları ABD yönetimine, Karamanlis'in CIA ile ilişkilendirilen Rum yöneticileri görevden aldığını bildirmektedir (CIA-RDP78S01932A000100080027-1).

Kissinger, 19 Ağustos 1974'te ABD'nin Kıbrıs ile ilgili politikasını açıklarken, sınırları belirlenecek olan Türk bölgesinin kaplayacağı alanın tartışma konusu olması gerektiğini savunmuştur. Bu durum Yunanların gözünde, ABD'nin, Kıbrıs'ta bir çeşit coğrafi federasyon oluşturulmasını onayladığını göstermiştir. Aynı Ağustos ayı içerisinde Kissinger, Miami'de yaptığı bir açıklamada ABD'nin baskılara boyun eğerek askeri bir müdahalede bulunmayacağını beyan etmiştir.

Amerikan yönetimi dâhilinde Türkiye'nin askeri müdahalesine eleştirel yaklaşan tek kişi Savunma Bakanı Schlesinger idi ve 18 Ağustos 1974'te CBS televizyonuna verdiği bir demeçte:

“Türkler Kıbrıs'ta dostlarının kabul edemeyeceği kadar ileri gittiler. Eğer barış antlaşması için masaya oturlurlarsa ellerindeki topraklardan bazılarını geri vermeleri konusunda kendilerine baskı yapılabilir.”

Diyerek Türkler ile ilgili düşüncelerini ifade etmiştir (Uslu, 2016: 314). Schlesinger daha ileri giderek, Kıbrıs'ta yaşanan olaylar göze alındığında, Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımının kesilebilme ihtimalinin bulunduğunu da belirtmiştir.

Türkiye'nin ikinci harekâtı esnasında ABD, hala Başkan Nixon'ın istifası ve yeni hükümet kurulması ile meşgul olmuştur. Bu durumda Kissinger'ın, ilgili taraflar arasındaki görüşmelerin hemen başlatılmasını istemekten ve görüşmelerin başlaması halinde ABD'nin iki taraf arasında arabuluculuk hizmeti sunmasını önermekten başka bir şey yapmamıştır. Kissinger, tarafları görüşmeler yapmaya teşvik etmiş ve arabuluculuk görevini kendisinin de bizzat yerine getirebileceğini belirtmiştir. Ayrıca genel olarak Kıbrıs sorunu ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Kıbrıs'ın egemenliği, siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunmalıdır. Kıbrıs'ın özel şartlarına uyacağına inandıkları en iyi hükümet şekli üzerinde karar vermek tamamen sorunun taraflarına aittir.” (Uslu, 2016: 315).

ABD'nin Kıbrıs Barış Harekâtı adına izlediği politika, bir tarafı kınamaktan çok her iki tarafa da eşit şekilde makul yaklaşmak ve tarafları birbirlerine karşı taviz vermesi konusunda ikna etmeye çalışması üzerine kurgulanmıştır. ABD'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarları, Kıbrıs sorununun o bölgede bir gerginlik ve çatışma sebebi olmaktan çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. Bu dönemde ABD' de için; Süveyş Kanalı'nın kullanıma yeniden açılması olasılığı, Sovyetler Birliğinin Doğu Akdeniz'deki varlığını ciddi şekilde arttırması, petrol taşıma yollarının korunması

gerekliliği ve bölgedeki enerji kaynaklarının garantilenmesi gibi faktörler, bu kritik bölgede istikrarın korunmasının aciliyetini arttırmıştır.

ABD'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarları ancak Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunun uzlaşarak çözülmesi ile korunabilirdi. Bu şekilde her iki taraf da toprakları üzerindeki Amerikan üslerinin kullanımına sorunsuz izin verip ABD ve NATO ile üst düzey işbirliğine olumlu bakabilirdi.

5.3. Ambargo

Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinin en önemli konularından biri de ABD'nin almış olduğu ambargo kararıdır. Bu karar, Türk-Amerikan ilişkilerinin son dönemdeki geldiği yer ve Yunan Lobisi'nin Amerikan Yönetimi üzerindeki etkisinin görülmesi bakımından önemli olmuştur (Söylemezoğlu, 2016: 284). Türkiye'nin ABD ile ilişkileri ve Batı Bloğuna bakış açısı üzerinde etkili olan bu karar, Türk dış politikası için bir dönüm noktası olma şansını da beraberinde getirmiştir.

ABD Başkanı Richard M. Nixon'un "*Amerikan yardımları ABD'nin şefkatinden değil kendi menfaatlerinden doğmaktadır.*" (F.R.U.S., 25.01.2020, www.history.state.gov). Sözleri Amerikan yardımlarının amaçlarını açıkça ortaya koymuştur. ABD, İkinci Dünya Savaşından sonra dış yardımların bir tür dış politika aracı olarak kullanılabileceğini fark etmiştir. ABD etki alanı altına almak istediği bölgedeki faaliyetlerini, daha önceki batılı devletlerin sömürge yöntemleri yerine; askeri, ekonomik, kültürel, siyasi bir bağ kurduktan sonra hegemonyası altına alarak gerçekleştirmiştir. ABD bu genel politikayı Türkiye'ye de uygulamıştır İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye başlattığı ekonomik yardımlara paralel olarak artan ticaret hacmi, ABD'yi verirken dahi kazanan ülke konumuna getirmiştir.

5.3.1. Amerika'nın Ambargo Kararı Alması

ABD, Kıbrıs meselesindeki tutumunu, sürecin başından beri aynı temel anlayış üzerine kurgulamıştır. Bu anlayış; Kıbrıs'ta durum ne olursa olsun, Türkiye ve Yunanistan'ı herhangi bir şekilde savaşmalarına engel olmaktır. ABD, 15 Temmuz darbesi ve ardından ortaya çıkan Türk müdahalesini, Kıbrıs adası özelinde çözerek dışarıya taşmamasını sağlamaya çalışmıştır. Amerikalı yetkililer, Türkiye'ye karşı caydırıcı tedbirler alma gereği duymuşlar ve bu tedbirler kapsamında yapılmakta olan yardımların durdurulması konusunu gündeme almışlardır (Kışman, 2014: 187).

Türkiye, adaya gerçekleştirdiği birinci ve ikinci harekâtın ardından adanın önemli bir bölümünü kontrolü altına alabilmiştir. Bu durum ABD yönetimi ve kongresi arasında uzun süren tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar; Türkiye'nin yaptığı bu harekâtlarda kullandığı silahların Amerikan yardımlarıyla envantere eklenilmiş olması ve yardımların devamı ile ilgili bir ambargo uygulanıp uygulanmayacağıyla ilgili olmuştur. Bu sırada Amerikan Kongresinde bulunan Yunan Lobisi, sürece müdahil olarak, Türkiye'ye karşı bir an önce ambargo uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Yunan asıllı Amerikan Kongre üyesi John Bredamas'ın öncülüğünde bir ekip, Türkiye henüz ikinci harekâtı başlatmadan Kissinger'a giderek, ambargo uygulanması gerektiği ve uygulanmaması durumunda oluşacak sorunlardaki bütün sorumluluğun başkan Ford'un değil Kissinger'ın kendisinin olacağını bildirmişlerdir (Uslu, 2016: 316). ABD'de bulunan Yunan Lobisi ve Yunanistan, harekâtın başladığından beri Kissinger'ı Türkiye'nin lehine davranmakla itham etmişlerdir. Öyle ki, Kissinger ikinci harekât

başladığında Ecevit ve Karamanlis'i Washington'a davet etmesine karşın Atina'dan direk olarak hayır cevabı almıştır. 14 Ağustos'ta başlamış olan ikinci harekâtın hemen bir gün sonra Yunanistan, NATO'nun askeri kanadından ayrıldığını bildirmiştir (Özata, 2017: 246).

Kissinger, bir yandan Yunan kökenli Kongre üyeleri diğer yandan gazetecilerinin sorularındaki açık yönlendirme ile ABD'nin silahlarıyla harekâtı gerçekleştiren Türkiye'nin ambargoya tabi tutulmasına yönelik baskılara maruz bırakılmıştır. Kissinger, başlarda Türkiye'ye Ambargo uygulanması yanlısı olmamıştır. Kissinger'a göre bir yöntem olarak, yapılan yardımların kesilmesinden kesilmesi tehdidinin kullanılması daha önemliydi (Özata, 2017: 240). 5 Eylül 1974 tarihine kadar gayri resmi görüş bildirimleri Kissinger'a bildirilirken bu tarihte ilk resmi girişim gerçekleşmiştir. Nixon'un koltuktan indirilme sürecine destek veren Demokratlardan olan Missouri Senatörü Thomas Eagleton Senato'da yaptığı konuşmada; Dış Yardım Kanunu'nun 505. Kısmı ve I. Bölümü'nün 4. Kısımına bulunan kanuna göre, ABD'nin yapmış olduğu dış yardımların dost devletlerin meşru savunma, iç güvenlik, Birleşmiş Milletler amaçları ve eylemleri çerçevelerinde kullanılabileceğini belirtmiştir. Bu sebeple, Türkiye'nin gerçekleştirdiği harekâtın bu kanun çerçevesinde görülemeyeceğinden ötürü bu ülkeye yapılmakta olan askeri yardımın acilen durdurulması gerektiğini ifade etmiştir. Senato'da tartışmaları sürdürülen konu 19 Eylül 1974 tarihinde Thomas Eagleton tarafından tasarı olarak Senato'ya sunulmuş ve 21'ye 67 oyla kabul edilmiştir. 24 Eylül'de de Temsilciler Meclisine gelen tasarı görüşmeye açılmış ve nihayetinde 30 Eylül günü onaylanarak Başka Ford'un önüne gelmiştir. Ancak tasarı Başkan Ford tarafından iki defa veto edilmiştir. İkinci vetodan sonra Ford'un da prestij kaybı göz önünde bulundurularak bir uzlaşma tasarısı hazırlanmıştır. Ve son olarak önerilen tasarı, 17 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisinde 33'e 191 oy ile Senato'da ise oy birliğiyle kabul edilmiştir. Ambargonun başlangıç tarihi 10 Aralık 1974 olarak kabul edilmesine rağmen bazı değişikliklerle bu tarih 5 Şubat 1975'e ertelenmiştir (Uslu, 2016: 287-289).

Ambargo konusu Kongrede tartışılırken henüz Türkiye Kıbrıs'a müdahalede bulunmamış olmasına rağmen bu süreçte ABD, ambargonun tek nedeninin Kıbrıs konusu olduğunu iddia etmiştir (Özata, 2017: 244). Mevcut Türk hükümeti ABD'nin çıkarlarıyla çok da bağdaşmayan bir dış politika izleyeceği sinyallerini vermiştir. Bu dönemde Amerika'nın direktifleriyle Türkiye'de yasaklanmış olan haşhaş ekimi MSP-CHP iktidarının ittifakı ile tekrar başlatılmıştır. 1974 yılının Ocak ayında iktidara gelmiş olan MSP-CHP iktidarı haşhaş ekimiyle ilgili düşüncelerini seçim öncesinden vermiş olmasıyla birlikte, Haziran ayına gelindiğinde haşhaş ekimine devam edileceği açıkça deklare edilmiştir. ABD'nin bu karara tepkisi gecikmemiş ve Senato'da yapılan yardımların kesilmesi konusu hızla gündeme gelmiştir (Söylemezoğlu, 2016: 269). Bu süreçte ABD'nin haşhaş krizi sebebiyle yapmayı planladığı yardımların kesilmesini meselesini yani Ambargo uygulamasını tamamen Kıbrıs krizine bağlaması hem ABD'deki Yunan lobisini hem de Yunanistan kamuoyundaki Amerikan karşıtlığını yatıştırması beklenmiştir. ABD ayrıca bu hamle ile Yunanistan'daki bir sol partinin, Muhafazakâr bir parti lideri olan Karamanlis'in yerine geçmesini engellemeyi hedeflemiştir (Özata, 2017: 248). Aynı hamle ile Türkiye'de iktidarda bulunan MSP-CHP iktidarının hırpalanması da ABD çıkarlarına hizmet etmiştir.

Ambargo kelimesi gerçekleşen eyleme sonradan eklenen bir tanımdır. Çünkü uygulamada gerçekleşen aslında ABD'nin Türkiye'ye yardımları kesmesidir. Ambargo ve yardımların kesilmesinin aynı anlama işaret etmesi ise yardım paketinin içerdiği hükümlerle ilgili olmuştur. ABD'nin askeri yardımı; hibe, yardım, satın alma ve kredi

konularını içeren geniş bir kavramdır. Bu paket kavramın içerdiği satın alma eyleminin gerçekleşmiyor olması ise bir çeşit yan anlam olarak ambargo kavramına karşılık gelmiştir (Cumhuriyet, 05.02.1975: 1).

5.3.2. Ambargo Kararının Türkiye'deki Yansımaları

ABD'nin ambargo kararı ve Türkiye'nin cevabı Türk-Amerikan ilişkilerini soğuk bir zemine çekmiştir. Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığı yükselişe geçerken, ABD'nin NATO güney kanadı güvenliği ile bağlantılı olarak, Türkiye'de önü alınmaz risklerin oluşacağı da ön görülmüştür. Bu dönemde iktidarda olan Demirel'in ABD'ye alternatif oluşturacak bir dış politika uygulama konusunda daha dar mesajlar verirken, hemen arkasından iktidara gelmiş olan MSP-CHP Hükümeti, perspektifi çok daha geniş tutan alternatifçi söylemlerle öne çıkmıştır. Ecevit ve Erbakan hükümetinin Kıbrıs çıkartması süreciyle başlayıp Ecevit'in bir sonraki iktidarı süresince devam ettirdiği bu politika ile Türk kamuoyu batı haricinde alternatifleri çok daha gür bir sesle tartışmaya başlamıştır. Bunların içerisinde; komşu ülkeler, tarafsızlığa yönelme, federal Almanya gibi birtakım görüşler ortaya atılarak, Türk dış politikası adına bir dönüşüm süreci başlatılmıştır (Söylemezoğlu, 2016: 300). ABD ve Sovyetler arasında gerçekleşen dentant süreci, blok üyesi ülkelerin daha esnek hareket edebilmelerine olanak tanımıştır. Böylelikle, ABD'nin Ortadoğu politikaları açısından da bazı değişiklikler söz konusu olmuştur. ABD, 1980'lerden itibaren Türkiye'yi, Sovyetleri çevreleme politikasının bir unsuru olmaktan daha çok Ortadoğu ve Balkanlar'a sınır bir ülke olarak görmeye başlayacaktır (Çelik, 2015: 359). Bu sebeple ABD yönetim mekanizması ile kongresi, Türkiye'ye verilmesi gereken kıymet açısından fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir.

Türk kamuoyunda, Amerika Birleşik Devletlerinin ambargo uygulaması “2. *Johnson Mektubu*” olarak değerlendirilmiştir. ABD'nin ambargo gerekçelerini yeterince inandırıcı bulmayan Türk kamuoyuna göre NATO'ya önemli katkıları bulunan Türkiye, hiçbir gerekçeyle silah ambargosuna maruz bırakılamazdı. Öte yandan bir kısım çevreler de ABD'yi Türk-Yunan çekişmesinde Yunanistan'ın tarafını tutmakla suçlamıştır (Söylemezoğlu, 2016: 301).

ABD, 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye karşı ambargoyu fiilen başlatmıştır (Armağanoglu, 1991: 286). Amerikan dış yardım yasasının ilgili kanununa göre Türkiye'ye gönderilecek olan 200 milyon dolarlık silah yardımı dondurulmuştur. Yasaya göre Türkiye'ye verilecek olan silah, teçhizat, nakit, savaş malzemeleri hizmet, mühimmat vs.yi içeren her türden lisans iptal edilmiş ve durdurulmuştur. Bu karar doğal olarak Türkiye'nin ABD'ye karşı olan tutumunu daha da sertleştirmiştir. Söz konusu dönemde Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmekte olan Melih Esenbel Ambargo kararının kesinleştiği haberini alınca Meclis'te çok sert denilebilecek bir üslupla kararı protesto etmiştir. Esenbel'in yaptığı konuşmadaki ilgili bölüm şöyleydi:

“Amerikan yardımı, Türkiye'ye verilen bir lütf değildir. NATO'nun güvenliği için ortaya atılmış sistemin tezahürüdür... Kıbrıs konusunda Amerikan askeri yardımı nedeniyle bir taviz vermemiz söz konusu olamaz. Amerikan Kongresi'nin alacağı bir karar bizim bu kararlılığımız üzerinde etkili olamaz” (Uslu, 2016: 320).

Meclis'te Dışişleri bütçesi görüşülürken Milli Birlik Grubundan Suphi Karaman konuya dair görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Bir devletin ulusal çıkarlarını savunmak iradesine başka bir devlet ambargo koyamaz. Bu tür davranışlar sömürgecilik anlayışının yeniden tescilidir... Amerikan Kongresi üyelerine Atatürk'ün büyük Nutkundan birer adet gönderilmesi düşünüldü mü?” (Cumhuriyet, 16.02.1975: 7).

Öte yandan alınan karar Türk basınında da itirazlara muhatap olmuştur. Milliyet gazetesi yazarı Abdi İpekçi “*Amerikan Baskısı ve Sonuçları*” başlıklı yazısında kararı “*Çağdışı bir tehdit*” şeklinde yorumlamıştır. İpekçi yazısının devamında “*Onuruna düşkün Türk kamuoyu buna izin vermeyecektir. Acemice alınmış olan bu karar barışı güçleştirmekten başka bir işe yaramaz*” şeklinde itirazlarını dile getirmiştir (Milliyet, 16.02.1975: 7).

Başbakan Sadi Irmak’ta Türkiye’nin ABD ve NATO ile ilişkilerini gözden geçireceğini belirtmiştir. Ancak Başbakan Sadi Irmak, Cumhurbaşkanı Korutürk ve Dışişleri Bakanı Melih Esenbel Türkiye’deki Amerikan üstlerinin kapatılmasına da karşıydılar. Bunlardan sadece ikisinin ihtar amaçlı kapatılmasının dahi Türkiye’nin milli çıkarlarına uygun olmayacağını söylemişlerdir. Ayrıca Esenbel Kissinger’dan bu konuya en kısa sürede çözüm bulacağına dair söz aldığını ifade etmiştir. Kissinger ise tüm bunların yanı sıra Türkiye’ye konuya çözüm bulmak adına yaptığı ziyarette, Kıbrıs’ta toprak vererek Türkiye’nin de biraz taviz vermesinin Kongrede Ambargonun kaldırılmasına yardımcı olacağını söylemiştir (Uslu, 2016: 321).

Amerikan Kongresinde Ambargonun kaldırılmasına yönelik oylamanın olumsuz sonuçlanmasının ardından 25 Temmuz 1975’te Türk-Amerikan ortak savunma tesislerinin TSK’nın denetimine verildiğini ilan edilmiştir (Armağanoğlu, 1991: 287). Bu açıklama 1969’da Türkiye ve Amerika arasında imzalanmış olan Savunma ve İşbirliği Antlaşmasının hükümlerini geçersiz kılmıştır. Buna göre; Belbaşı, Diyarbakır, Sinop, Karamürsel’deki askeri üstler faaliyetleri durdurmuştur. Geriye kalan incirlik üssü ise sadece NATO amaçları için kullanılabilir (Uslu, 2016: 322).

Türkiye tarafından ABD’nin uyguladığı ambargo kararının Türkiye’nin aldığı kararları etkilemeyeceğine dair ilk hamle, 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Federe Devleti’ni ilan etmekle gerçekleşmiştir. Ambargo kararına tepki açısından daha da ileri gitmek, ABD Başkanı Ford’un ve Kissinger’in ambargonun kaldırılmasına yönelik çabalarını boşa çıkarabilirdi. Bu süreçte dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Türkiye’nin dış politika anlayışını izah etmek için hükümet tarafından bir dizi konferans vermek üzere ABD’ye göndermiştir (BCA, 030-18-01-02-357-160-15). Nihayetinde 26 Mart 1976 tarihinde, Washington’da Türkiye ve ABD arasında yeni bir antlaşma imzalandı. Ancak söz konusu dönemde Türkiye’de iktidar değişikliği yaşanmasıyla birlikte anlaşma sonuçlandırılmamış ve askıda bırakılmıştır (Armağanoğlu, 1991: 288).

1978 yılına gelindiğine Amerikan Başkanı Jimmy Carter Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit ile ambargo sorununu çözmek üzere görüşmelere başlamıştır. Bu gayretin altında yatan asıl sebep ise, Ecevit’in batı bloğuna alternatif girişimlerinin olması ve Türkiye’nin NATO’dan çıkmayı düşünebileceğini açıkça ifade etmesi olmuştur. Jimmy Carter’ın bütün gayret ve çabalarına rağmen Ambargonun kalkması için hazırlanan yasa Senato Dış İlişkiler Komitesi tarafından reddedilmiştir. Ecevit’in Kıbrıs konusunda pazarlığa girmeden ambargonun kaldırılmasına yönelik tavrı, Carter’ın işini zorlaştırmıştır (Söylemezoğlu, 2016: 251). Nihayetinde 26 Temmuz 1978’de gündeme alınarak irdelenmeye başlayan ambargo konusu, 26 Eylül 1978’de son imzaları atılarak kabul edilen kanun ile yürürlüğe girerek, Türkiye üzerindeki ambargo uygulaması kaldırılmıştır. Böylelikle Amerikan üstlerinin faaliyetlerinin devam etmesine müsaade edilmiştir (Armağanoğlu, 1991: 297).

Aynı tarihlerde Sovyetler Birliği Akdeniz’deki askeri gücünü arttırma gayreti içerisinde olmuştur. Sovyetler bu açıdan Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmeye daha da önem vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1975’in Aralık ayında Sovyet Başbakan’ı Aleksı Kosigin Ankara’yı ziyaret etmiştir. 1977 yılı Mart ayında ise Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Moskova’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretler

1978 yılında Başbakan Bülent Ecevit'in beraberindeki kalabalık bir heyetle Sovyetleri ziyareti ve iyi komşuluk, dostluk ve iş birliği anlaşmasına kadar uzanan bir yakınlaşmayı beraberinde getirmiştir (BCA, 030-18-01-373-140-1). Yine söz konusu yıllar içerisinde Türk dış politikası açısından farklılık olarak ele alınabilecek unsurlardan biri de İslam ülkeleriyle yakınlaşmayı önemsiyor olmasıdır. Türkiye artık İslam Konferansı Örgütü içerisinde aktif olarak rol almaya başlamış, 1976 toplantısına İstanbul'da ev sahipliği yapmış, İsrail ile oluşan soğuk ilişkiler daha da belirginleşmiş ve Filistin Kurtuluş Örgütünü resmen tanımıştır (Söylemezoğlu, 2016: 301). Tüm bu gelişmeler, söz konusu dönem için Türkiye'nin dış politikasında belirgin farklılıkların olduğu ve batı bloğu ekseninde sıkışan, alternatifsiz dış politika yaklaşımının ortadan kalktığını göstermiştir.

Türkiye'nin Sovyetlerle yakınlaşma sürecinin ekonomik boyutları da gelişme göstermiştir. SSCB'nin 1976 yılında Türkiye'ye uygun koşullarda vermiş olduğu kredi ve 1978 yılında yapılan anlaşmayla ticaretin %40 arttırılmasının öngörülmesi, Türk-Sovyet yakınlaşması açısından önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemde artmış olan petrol krizi ile yaşanan döviz kıtlığı, Türkiye'yi batıya alternatif yollar bulma konusunda daha da teşvik etmiştir. Bu durumu Ecevit'in Moskova ziyareti sonrasında yaptığı açıklama net bir şekilde ortaya koymuştur:

“Ambargo bizim düşüncemizi çok çeşitli yollarda etkilemekte, bizim ekonomi ve savunmayla ilgili problemlerimizin çözümü hakkında daha yaratıcı olmamızı sağlamaktadır” (Özata, 2017: 357).

Ecevit bu yaklaşımı doğrultusunda, yaşanan ekonomik problemleri SSCB ile çözüme arayışlarına gitmiştir. 1979 yılında Karadeniz'de 880 milyon dolar değerinde bir enerji santrali kurulması ve 1978 yılında, SSCB tarafından verilmiş olan 1.5 milyon tonluk petrolün iki katına çıkarılmasını öngören anlaşma imzalanmıştır (Özata, 2017: 358). Türkiye'nin ABD yanlısı politikadan çıkışına yönelik bu hamleleri, Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceği açısından olumsuz bir senaryoya işaret etmiştir. 1964 yılında Kıbrıs ile başlayarak Haşhaş ekimi ile yoğunlaştıktan sonra tekrar Kıbrıs barış harekâtı ile zirveye ulaşarak yeni dönemin zeminini oluşturmuştur. Amerika, 1970'li yıllarda SSCB ile arasında gerçekleşen yumuşama dönemi ile Türkiye'ye verdiği önemi hafifletmeye başlamıştır. Ancak 1980'lere gelindiğinde, ABD'nin Ortadoğu politikalarını göz önünde bulundurması ve Türkiye'nin jeostratejik konumu itibarıyla olan önemi, Türkiye'yi ABD'nin gözünde tekrar hassas bir konuma yükseltmeye başlamıştır.

ABD açısından Kıbrıs krizi başarıyla atlatılmıştır. İşin nihayetinde Türk-Amerikan ve Yunan-Amerikan ilişkileri normalleşme sürecine girebilmiştir. Bu süreçte ABD için asıl önemli olan bölgedeki ülkelerin ABD milli çıkarları ve NATO amaçlarının dışarısında hareket etmemelerinin sağlanabilmesi olmuştur.

SONUÇ

Türkiye ABD'nin dikkatini esas itibariyle ancak İkinci Dünya Savaşıyla birlikte meydana gelen, yeni küresel hedeflerin gündeme gelmesiyle çekebilmiştir. Bu dönem itibariyle ABD açısından, SSCB'yi çevreleme politikası gereği, alınacak önlemler ve Orta Doğu'daki ABD çıkarları açısından gözde ülke olmaya başlamıştır. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren kendisini doğulu değil batılı, batının bir parçası şeklinde tanımlaması sayesinde, ABD'nin bölgede etkin diyalog kurabileceği bir müttefiki olabilmesini kolaylaştırmıştır. Bu anlayış sayesinde meydana gelen yeni konjonktür, Türk-Amerikan ilişkilerinin oldukça olumlu bir zeminde başlamasını sağlamıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin hız kazanması özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında, SSCB'nin yayılmacılığının önünü kesmek amacıyla gerçekleştirilen yardımlar çerçevesinde meydana gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin de Sovyet tehdidinde bulunması ve askeri olarak güçsüz olması, taşların yerine oturmasını sağlamıştır. Türkiye Sovyet tehdidine karşı, dış politikada yalnız kalmamak için, ABD gibi güçlü bir müttefike ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. Bu sebeple NATO'ya üye olmamasına rağmen, batı bloğuna katılabilmek için Kore savaşına asker göndermeyi bizzat istemiştir. Batı bloğunda yer alabilmek adına hem Sovyetlerden hem de bağlantısızlardan uzak bir dış politika yürütmüş, bu gayretlerin neticesinde de NATO üyeliği gerçekleşmiş ve Amerikan yardımlarını almayı başarabilmiştir.

Türkiye 1950'ler itibariyle bir yandan batı ittifakına girerek kendisini güvene almışken diğer yandan yardımların gelmesiyle ekonomik rahatlamaya kavuşmuştur. Bu ortam Türk kamuoyunda da ABD ve batı bloğuna karşı olumlu bir algı yaratmıştır. Bu dönemde coğrafi ve kültürel uzaklığa rağmen, ABD sempatisi, Türkiye'de gündelik yaşantıya dahi etki edebilecek seviyelere ulaşmıştır. ABD'nin yardım programı, Türkiye'nin yanı sıra Balkan ülkeleriyle sınır komşusu olan Yunanistan'ın da ekonomik ve askeri ihtiyaçlarını içerisine almıştır. Türkiye, böylece henüz Birinci Dünya Savaşında fiilen savaşmış olduğu Yunanistan ile NATO müttefiki haline gelmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin ilk keskin durağı 1960'lara gelindiğinde yaşanmıştır. Soğuk savaşın henüz güncelliğini yitirmediği 1960'lar hala blok lideri devletlerin üye devletler üzerinde sert tutumlar sergileme hakkına sahip olabildikleri bir zaman dilimiydi. Amerika Birleşik Devletleri İle Türkiye arasındaki en net problem 1964 yılına gelindiğinde yaşanmıştır. Kıbrıs adasında uzun süredir süregelen iç problemler Türkiye'yi Kıbrıs'a Müdahale etmeye zorlamıştır. ABD'nin bu müdahaleye sert bir şekilde karşı çıkmasıyla Türk-Amerikan ilişkilerinin ilk kırılması yaşanmıştır.

ABD açısından Kıbrıs'ta yaşanan problemler iki NATO müttefikinin Kıbrıs eksenli bir sorun sebebiyle karşı karşıya gelerek NATO çıkarlarını riske atmamaları üzerine şekillenmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin 1964 yılında Türklere karşı uygulanan baskılar sonucunda adaya askeri harekât kararına ünlü Johnson mektubu ile müdahalede bulunma gereği duymuştur. ABD'nin bu tutumu, NATO'nun güney kanadını temsil eden Yunanistan ve Türkiye'nin karşı karşıya gelmeleri riskinin, dönem itibariyle alınamayacak bir risk olmasından kaynaklanmıştır. Ancak diplomatik teamüller açısından değerlendirildiğinde çok sert ve acımasızca hazırlanmış denilebilecek olan mektup, Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde uzun yıllar silinmeyecek izler bırakmıştır. Mektuba sonradan ulaşan Türk kamuoyu, mektubun mahiyetine çok ciddi tepkiler göstermiştir. Mektubun içerdiği tehdide varan sözler, Türk kamuoyunda güvenilir müttefik olarak görülen ABD'nin itibarını ciddi bir şekilde zedelemiştir. Kamuoyunda bu durum, ABD'nin dolaylı da olsa kendi çıkarları söz konusu olduğunda, Türkiye'nin ulusal güvenliği ve çıkarlarını rahatlıkla hiçe sayılabileceği olarak yorumlanmıştır.

ABD bu Mektubu gönderirken Türkiye açısından ne tür sonuçlar doğurabileceğini biliyordu. Ancak, söz konusu dönemin soğuk savaş ortamında blok liderlerinin üyeleri üzerinde çok daha ciddi yaptırımlarının olması ve sorunun NATO açısından ciddiyeti, ABD'nin tutumunu kendisine göre normalleştirmiştir.

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 yılında meydana gelen Yunan kaynaklı darbe, tüm dünya tarafından dikkatle izlenmiştir. Adanın garantör ülkelerinin adada gerçekleşen darbeye karşı nasıl bir tutum sergileyecekleri, adanın geleceğiyle ilgili hayati önem taşımıştır. Bu süreci yakından takip eden ABD adadaki darbeye kayıtsız kalmış hatta birçok ülkeden farklı olarak darbecileri açık bir şekilde kınamamıştır. Bunun sebebi, ABD için adanın iktidarına sahip, Sovyetlerle dirsek teması kurabilen, Makarios yerine Yunan cuntasının daha iyi bir müttefik olabileceğiydi. Bir başka senaryonun devreye girmesiyle, olası bir Türk müdahalesi sonrasında oluşacak yeni durum da yine Makarios'tan daha doğru bir tercih anlamına geliyordu. ABD açısından buradaki tek risk, her zaman olduğu gibi, Türkler ile Yunanlıların bu darbe dolayısıyla herhangi bir şekilde savaşa girmeleri olmuştur. Bu sebeple ABD'nin politik tercihi süreci akışına bırakmak ve kontrollü bir şekilde doğal sonuçlarının yerine oturmasını sağlamaktan yana olmuştur.

Türkiye açısından 15 Temmuz darbesine kadar gelinen sürecin etkisiyle Kıbrıs Harekâtı bir tür zorunluluk halini almıştır. Kıbrıs Türklerinin yaşadıkları haksızlıklar ve katliamlar Türk kamuoyunu Kıbrıs konusunda oldukça hassas bir noktaya getirmiştir. Daha öncesinde birçok kez niyet edilmesine rağmen adadaki problemlere herhangi bir şekilde nüfus edilememesi kamuoyunda tepkilerin iyice yükselmesine neden olmuştur. Türkiye'de artan Anti-Amerikancı hareketlerin artması ve ABD'nin Sovyetlerle Dentant sürecinde olmasının getirmiş olduğu rahatlama, koşulları olgunlaştıran en somut etmenler arasındaydı. 1964'te yaşanan kriz ve sorunun çözümlenemeyişi, ABD'ye karşı kullanmak üzere, Türkiye'nin eline büyük bir koz veriyordu. ABD'nin harekâtı durdurması ve sorunların diplomasi yoluyla çözülmesi yönteminin tutmadığı argümanını kullanan Türkiye, ABD'ye karşı, Kıbrıs'ın garantörlüğünün vermiş olduğu yetkiyi kullanarak, Yunan kaynaklı olduğu çok açık olan darbeye karşı gerçekleştirebileceği hukuki müdahale hakkının elinden alınamayacağını savunabilecektir. Nitekim ABD'de Yunanistan'ın bu hamlesinin Türkiye'nin eline müdahale etmek için hukuki bir koz vermesinden ötürü akıl dışı olarak değerlendirmiştir. Türkiye 1974'te, 1964 sürecinden farklı olarak, artık çok daha iyi askeri donanımlara sahiptir. Ayrıca iktidarda bulunan MSP-CHP hükümetini oluşturan iki parti de Kıbrıs konusunda neredeyse aynı görüşteydiler. Ecevit'in İngiltere ve ABD'nin tepkisinin ne olacağı endişesiyle yaptığı görüşmeler neticesinde fark etmiş olduğu esnek yaklaşım, bu seferki sürecin 1964'ten çok daha Türkiye lehine olduğunu göstermiştir. İngiltere'nin harekâtın gerçekleştirilebileceğine inanmayan tutumu ve ABD'nin Johnson mektubuna nispetle çok daha ılımlı olan yaklaşımı, Türkiye'nin olası bir müdahalede dış politika açısından ciddi bir sıkıntı yaşanmayacağına işaret etmiştir.

ABD'nin tecrübeli dışişleri bakanı Henry Kissinger, 1974 harekâtının başından sonuna kadar süreci takip etmek ve tam bir mekik diplomasi sürdürerek Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesini engellemekle görevlendirdiği Sisco'yu bölgeye göndermiştir. Ancak Türkiye'ye bazı cılız tehditler dışında ciddi bir karşılık vermeden müzakere yolunu açmaya çalışan Sisco'nun çabaları sonuçsuz kalmıştır. Öte yandan ABD'nin Türkiye'nin üstün geleceği açıkça belli olan Kıbrıs Harekâtında, Türkiye'nin adanın %40'ına sahip olana kadar devreye girmediği de açıkça görülmüştür. Yunan kamuoyunda tepkiyle karşılanan bu durum ABD'deki Yunan Lobilerini harekete geçirmiştir. Başkan Ford ve Dışişleri Bakanı Kissinger'ın Türkiye lehine bir tutum

içerisinde olmalarına rağmen, Yunan kökenli Kongre üyelerinin kışkırtmasıyla ABD'nin, Türkiye'ye karşı bazı yaptırımlar uygulaması söz konusu olmuştur. Bu yaptırımların en başında ABD dış politikasının olmazsa olmaz tehdit aracı olan yardımların kesilmesi ve ambargo uygulaması gelmiştir. Başkan Ford ve Kissinger Türkiye gibi bir müttefikin, Johnson mektubu tecrübesinden sonra anlaşıldığı üzere, ambargoyla yola getirilemeyeceğini savunuyorlardı. Bu durumun Türk hükümetlerini ABD yanlısı kararlar almak konusunda kamuoyu baskısına maruz bırakacak olmasından ötürü, olumsuz sonuçlar doğuracağından emindiler. Yine de hali hazırda haşhaş krizi sebebiyle gündemde olan yardımların kesilmesi konusu, yapılabilecek en etkili ve makul yöntem olarak uygulamaya konulmuştur.

Beklenildiği üzere Amerikan yardımlarının kesilmesi meselesi Türkiye'de açıkça ambargo olarak algılanmış ve Türk milli çıkarlarının ABD tarafından bir kez daha hiçe sayıldığı temeline dayanan sert eleştiriler kamuoyunun gündemine oturmuştur. ABD'nin haşhaş krizi sebebiyle zaten Türkiye'ye yapmakta olduğu yardımları oldukça azalması ve tamamen kaldırma hazırlığı içerisinde olmuş olması, konunun Kıbrıs ile de bir bağlantısının olduğunu gölgelememiştir. Ambargonun Kıbrıs nedeniyle koyulmuş olması ABD'nin Yunanistan ile olan ilişkilerini ve Kongredeki Yunan lobisini rahatlatmak için özellikle deklare edilmiştir. Ancak Türk kamuoyu açısından haşhaş ekimi dolayısıyla koyulmuş bir ambargo, Kıbrıs gibi milli bir dava dolayısıyla koyulan ambargodan çok daha etkisiz kalabilirdi.

Sonuç olarak ABD, Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının artmasını ve Türkiye'nin ABD'den uzaklaşmasını, Yunan lobilerinin baskılarından kurtulmak adına göze alabilmiştir. Nitekim bu süreç Türkiye'nin Sovyet yaklaşmasını, kendi bölgesindeki ülkelerle daha yakın ilişkiler içerisine girmesini ve uzun zamandan sonra ABD ve batı eksenli bir dış politikanın alternatifinin olabileceğini sorgulamasına neden olmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktasını işaret eden bu sürecin normalleşmesi için ancak 1980'lerin geride bırakılmasını beklemek gerekmiştir. 1981 tarihli bir CIA raporunda o güne gelinceye kadarki süreçte, Türk-Yunan çekişmesi içerisinde, gerçekleşen olaylara ABD yaklaşımı işlenmiştir (CIA-RDP08C01297R000500110011-5).

ABD ve Türkiye'nin 1980 yılına gelinceye kadar birçok konuda fikir ayrılıklarına düştükleri görülmesine rağmen, ilişkileri en derinden etkileyen konu Kıbrıs meselesi olmuştur. Türk kamuoyunun Kıbrıslı Türk halkına karşı beslediği duygusal bağlılık ve sürecin yatay bir eksenle çözümlenemiyor olması, durumu içinden çıkılamaz bir hale sokmuştur. ABD'nin 1964'de Türk kamuoyunun Milli bir dava olarak gördüğü Kıbrıs meselesinin önünde net bir engel olarak durması, ABD'ye olan güveni çok ciddi oranda azaltmıştır. Haşhaş krizinin süreci beslemesi, Kıbrıs meselesinin güncelliğini hiç yitirmemesi ve Türkiye'de sol fraksiyonların Anti-Amerikan tutumlarının da etkisi göz önünde bulundurulduğunda, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına giden sürecin kendi kendini olgunlaştırdığı söylenebilirdi.

1974'lü yıllarda Amerika'nın dış politika anlayışı Henry Kissinger'ın da itiraf ettiği üzere daha çok şantaj diplomasisi üzerine kurgulanmıştır. Buna rağmen Türkiye önceki deneyimlerinin aksine Amerika'nın talebine net bir şekilde olumsuz karşılık verebilmiş ve dış politikada da bağımsız bir devlet olduğunu açıkça deklare etmiştir. Kıbrıs meselesi ve özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı süreci, Türk-Amerikan ilişkilerinde su götürmez izler bırakmıştır.

KAYNAKLAR**ARŞİV BELGELERİ****Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve CIA Belgeleri**

CIA-RDP08C01297R000500110011-5

CIA-RDP78S01932A000100080027-1

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA)

BCA, 030-01-00-00-102-630-8

BCA, 030-01-00-00-8-45-3

BCA, 030-01-38-228-5-10

BCA, 030-01-38-228-5-26

BCA, 030-01-38-228-5-4

BCA, 030-01-38-228-5-5

BCA, 030-01-38-228-5-7

BCA, 030-01-38-228-5-8

BCA,030-18-01-02-317-47-8

BCA, 030-01-38-228-5-9

BCA, 030-18-01-178-34-3

BCA, 030-18-01-02-317-47-12

BCA, 030-10-01-02-318-49-10

BCA, 030-18-01-02-318-50-8

BCA, 030-18-01-02-319-58-3

BCA, 030-18-01-02-357-160-15

BCA, 030-18-01-373-140-1

Zabıt Cerideleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Dönem 13, Cilt 7, ss. 1–4

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Dönem 13, Cilt 13, ss. 6–13

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Toplantı Yılı 7, Cilt 7, ss. 4–5

GAZETELER

Bozkurt Gazetesi, 1953. “Cumhur Başkanımızın Amerika Seyahati”, 21 Aralık

Cumhuriyet Gazetesi, 1955. “Yunanistan Dün Londra’da Sesini Yumuşattı İngiltere’ye Taviz Veriyor” 1 Eylül

Cumhuriyet Gazetesi, 1960. “Cemal, Eisenhower’a cevabi mesaj yolladı” 30 Haziran

Cumhuriyet Gazetesi, 1964. “İnönü’nün Demeci Amerika’da Büyük Akisler Yarattı” 17 Nisan

Cumhuriyet Gazetesi, 1964. “Johnson İnönü’yü Washington’a davet etti” 5 Haziran

Cumhuriyet Gazetesi, 1969. “ABD’nin Eroin İhtiyacının Yüzde 80’ini Türkiye Karşılıyor” 6 Ağustos

Cumhuriyet Gazetesi, 1971. “Türkiye 1972’de Haşhaş Ekimine Son Verecek” 30 Haziran

Cumhuriyet Gazetesi, 1974. “Tarih Tekerrür Eder Hatalar Tekerrür Etmez” 21 Temmuz

Cumhuriyet Gazetesi, 1974. “Ziraat Mühendisleri Odası Haşhaş Ekimi İçin ‘Gurur Verici Bir Karar’ Dedi” 5 Temmuz

Cumhuriyet Gazetesi, 1974. “Coğrafi Federasyon Resmen Ele Alındı” 11 Ağustos

Cumhuriyet Gazetesi, 1975. “Amerikan Kongresine Atatürk’ün Nutku Gönderilsin ” 16 Şubat

- Hürriyet Gazetesi, 1955. “ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles, Başbakan Adnan Menderes’e bir mesaj gönderdi ” 10 Eylül
- Hürriyet Gazetesi, 1955. “EOKA teşkilatı tedhiş hareketine tüm şiddetiyle devam etmektedir “ 24 Haziran
- Milliyet Gazetesi, 1952. ”General EISENHOWER Yarın Uçakla Ankara’ya Geliyor”, 2 Mart
- Milliyet Gazetesi, 1955. “Muhalefet Kıbrıs davasında Hükümetle birleşiyor”, 26 Ağustos
- Milliyet Gazetesi, 1958. “ Kana Kan Dişe Diş” 7 Ocak
- Milliyet Gazetesi, 1964. “Çıkartma Geri Kaldı, (Johnson, Dün İnönü’ye Özel Bir Mesaj Göndererek İstişare Ricasında Bulundu), İnönü ABD’ye Davet Olundu” 6 Haziran
- Milliyet Gazetesi, 1964. “U Thant’ı İkaz Ettik” 20 Mart
- Milliyet Gazetesi, 1974. “ Yunanistan Müdahaleden Vazgeçmezse Doğacak Sonuçları Yüklenmelidir” 17 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Amerika ‘Üzgünüz’, Washington Kaynakları, Kıbrıs Konusunda Yaptıkları Açıklamada ‘Sisco Bu İş Başaramadı’ Diyorlar ” 21 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Ankara Müdahale Gereği Üzerinde Duruyor”17 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Darbeci Hükümeti Tanımayan İngiltere Yunan Subaylarının Değişmesini istedi” 17 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Ecevit: Bu Bir Yunan Müdahalesidir” 16 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Kıbrıs’ın İç İşlerine Karışmadık” 17 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Kissinger: Anayasal Düzen ve Statüko Değiştirilemez” 17 Temmuz
- Milliyet Gazetesi, 1974. “NATO, Basın ve Tepkiler” 17 Ağustos
- Milliyet Gazetesi, 1974. “Siyasi Durum” 15 Ağustos
- Milliyet Gazetesi, 1975. “Amerikan Baskısı ve Sonuçları” 16 Şubat
- Milliyet Gazetesi; 1950. “Yunanistan’da mağlup olan komünistler adada bir peyk devlet kurmak istiyorlar”, 5 Mayıs
- Milliyet, 1955. “Üçlü Konferansta Türk Tezi Bugün Açıklanacak” 1 Eylül
- The New York Times, 1947. “Truman Acts to Sace Nations From Red Rule; Asks 400 Million to Aid Greece And Turkey; Congress Fight Lıkely But Approval Is Seen” 13 Mart
- Ulus Gazetesi,1955.“Muhalefet Kıbrıs davasında Hükümetle birleşiyor”,26 Ağustos

KİTAPLAR – MAKALELER-TEZLER

- AKAR R., 2003. “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı:117, ss.89.
- ALAGÖZ C. A., 1971. “Kıbrıs’ta Türk İdaresi Altında Nüfus”, Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Ed.: H. İnalçık, Ankara, ss. 13-30.
- ALASYA H. F., 1975. “Kıbrıs’ın Dünü Bu günü Yarını”, Kıbrıs Dün Bugün Yarın, Ed.: D. Manizade, İstanbul, ss. 83-94.
- _____, 1988. Tarihte Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Ankara, 358s.
- ARMAĞANOĞLU F., 2017. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 491s.
- _____, 1991. Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 376s.

- ATABAY M., 2017. Son Yüzyılda Türkiye Ve Ortadoğu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 379s.
- ATALAY, T., 2003. Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 1. Baskı, 277s.
- AYDIN O., 1991. Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 178s. Babiali Hariciye Nezareti, 1335, Kıbrıs Meselesi, İstanbul, 18s.
- BALIKÇIOĞLU, E., 2012. “THE TIMES Gazetesine Göre Kıbrıs (1878-1914) “, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- BALYEMEZ, M. İ. F., 2018. “Mondros’tan Lozan’a Kadar Olan Dönemde Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (26), ss. 855-870.
- BOZKURT E. Ve DEMİREL H., 2004. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel Yayınları, Ankara, 248s.
- _____, 2004. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel Yayınları, Ankara, 248s.
- CEM H., 1974., Kıbrıs Anlaşmalarında Ecevit’in Savunması, Aktüel Yayınları, İstanbul, 192s.
- CEMİL, Ç., 2012. “ İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- COŞKUN, A., 2004. “Salamis Antik Kenti Roma Hamamı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇAĞRI E., 2015. Türk - Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, İmge Kitabevi, Ankara, 430s.
- ÇAY A., 1979. Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963, Sevinç Matbaası, Ankara, 222s.
- ÇEÇEN A., 2000. Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 405s.
- ÇELİK M. E., 2015. “Soğuk Savaş Sonrası Türk- ABD İlişkilerinde Bölgesel İttifaklar (1990–2000)” Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı: 14, ss. 355-374.
- _____, 2018. “İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paketi’na Geçen Süreçte Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, TAED-64, ss. 475-497.
- _____, 2019a. “Tarihin İzinde Bir Ömür”, Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (1965-1970), Ed.: Necdet Hayta, Bahattin Demirtaş, Mustafa Can, Ankara, ss. 327-346.
- _____, 2019b. “İlkçağdan Modern Döneme Tarihten İzler”, Türkiye-Bağlantısızlar İlişkilerinde Uyuşmazlıkların Nedenleri, Ed.: Osman Köse, Ankara, ss. 639- 661.
- DAGM(Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü), 2000, Osmanlı İdaresinde Kıbrıs(Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Ankara, 428s.
- DEMİRÖZİT, D., 2005. “Megali İdeadan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 9 (35), ss. 297.
- DENKTAŞ R. R., 2000. Hatıralar, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 475s.
- _____, 2004. Kıbrıs Girit Olmasın, Remzi Kitabevi, 2 . Baskı, İstanbul, 238s.
- DERİNGİL, S., 2001. Denge Oyunu- İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 281s.

- DERMAN G. S., Ve KURBAN V., 2016. “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB İle İlişkiler” Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/33, ss. 455-484.
- GÖKTEPE C., 2003 “Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)” Türkler, 16, ss. 945.
- GÖKTÜRK, T. B., 2008. “Rumların Kıbrıs’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi Ve Sonrası”, ÇTTAD, VII/16-17, ss. 335-363.
- _____, 2013. “1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- GÜHER, E., 2013. “Başlangıcından Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Türk-Amerikan İlişkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- GÜNVER S., 1985. Fatin Rüştü Zorlu’nun Öyküsü, Bilgi Yayınları, Ankara, 163s.
- GÜREL, Ş. S., 1985. Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kaynak Yayınları, İstanbul, 194s.
- HAMMER J. V., 2013. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Kum saati Yayınları, İstanbul, 2c., 564s.
- İLHAN M., 2015. “Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974)”, Türkiyat Mecmuası, C. 25/Güz, ss. 255-280.
- İSMAİL, S., 1988. 20 Temmuz Barış Harekâtının Nedenleri-Gelişi Sonuçları, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 308s.
- _____, 1997. İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını, Lefkoşa, 390s.
- İŞCAN H. İ., 2004. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, Uluslararası İlişkiler, 1(2), ss. 47-79.
- İZMİR B., 2017. “İki Müttefik Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi” Humanitas- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5/10, ss. 177-192.
- KARAKAŞ, N., 2013. Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 444s.
- KESKİNTAŞ F. G., 2005. “Kıbrıs Sorunu’nun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu(1960-1965)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- KİŞMAN Z. A., 2014. “Türk – Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945-1980)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- KORKMAZ A. E., 2019.”Klasik Jeopolitik Teorilerinin 2000-2016 Yılları Arasında Ortadoğu’ya Yansımaları: Irak, Suriye, Libya Ve Türkiye Örnekleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- KULA S. ve ÇAKAR B., 2015. “Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki”, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 6 (12), ss. 194-195.
- MAKINDER, H. J., 1904. Tarihin Coğrafi Kalbi, Doğu Kütüphanesi, Ankara, 182s.
- MERİH T., 2006. Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960, Ebabil Yayınları, Ankara, 282s.
- MÜTERCİMLER, E., 1990. 21. Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri, Yaprak Yayınları, İstanbul, 415s.
- _____, 2000. 21. Yüzyıl ve Türkiye, Güncel Yayınları, İstanbul, 2. Baskı 544s.
- _____, 2003. Satılık ada Kıbrıs: Barış harekâtının bilinmeyen öyküsü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 464s.

- ÖNALP E., 2010. Geçmişten Günümüze Kıbrıs, Berikan Yayınevi, Ankara, 391s.
- ÖNEY, C., 2010. "II. Abdülhamid Döneminde Anadolu'da Meydana Gelen Ermeni İsyanlarında Amerikan Misyoner Okullarının Rolü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- ÖR, Ç., 2018. "Amerika Birleşik Devletleri-Sovyetler Birliği Ekseninde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1982)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZATA M., 2017. Türk-Amerikan İlişkileri (1971-1984), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 616s.
- ÖZDEMİR T., 2014. "Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası (1954-1960)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- ÖZORAN, B. R., 1975. "1893 Yılında Enosis Karşısında Kıbrıs Türkleri", Kıbrıs Dün Bugün Yarın, Ed.: D. Manizade, İstanbul, ss. 355-362.
- POLAT Y., 2007. Barış İçin Oradaydılar Parola: Kıbrıs, Ulus Dağı Yayınları, Ankara, 196s.
- SANDER, O., 1979. Türk Amerikan ilişkileri 1947-1964, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara. 260s.
- _____, 2007. Siyasi Tarih 1918- 1994, İmge Yayınevi, İstanbul, 29. Baskı, 671s.
- SARAY, M., 2000. Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 253s.
- SONYEL R. S., 2014. Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975), ATAM, Ankara, 479s.
- SOY, H. B., 2004. Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914), Phoenix Yayınları, Ankara 360s.
- SÖYLEMEZOĞLU F., 2016. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991, Der Yayınları, İstanbul, 583 s.
- SVORONOS, N., 1998. Çağdaş Hellen Tarihine Bakış, Çev.: P. Abacı, Belge Yayınları, İstanbul, 116s.
- ŞAHİN G., 2012. "Kıbrıs Barış Harekâtı Ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ŞAHİN H., 2002. Johnson Mektubu, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 176s.
- ŞENEL E., 2009. "1975-1978 Yılları Arasında Türkiye'ye Uygulanan Ambargonun Türk Savunma Sanayine ve Teknoloji Yönetimine Etkisinin Analizi" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TAMÇELİK S., 1999. "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi", Belleten, LXIII (236), ss. 171.
- TARKAN, M. T., 1975. Kıbrıs(Genel Çizgileriyle), Atatürk Üniversitesi Yayınları-Sevin. Matbaası, Ankara, 127s.
- TOKER M., 1992. İnönü'nün Son Başkanlığı 1961-1965, Bilgi Yay., Ankara, 248s.
- TOMAN M., 2019. "ABD Perspektifinden Henry Kissinger Etkisinde Türk-Amerikan İlişkileri 1969-1977", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- TUNA T., 2007. Adnan Menderes'in Günlüğü, Şule Yayınları, İstanbul, 453s.
- TURAN, O., 2016. "1878'den Günümüze Kıbrıs'tan Türk Göçleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

- TÜRKMEN, F., 2012. Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığa Türkiye ABD İlişkileri, Timaş Yayınları, İstanbul, 400s.
- ULUMAN H., 2002. Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş, İmge Kitabevi, Ankara, 389s.
- USLU N., 2000. Türk Amerikan İlişkileri, Nobel Yayınları, Ankara, 408s.
- _____, 2016. Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk Amerikan İlişkileri, Nobel Yayıncılık, Ankara, 586s.
- YALÇIN, O., 2012. " İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri" Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi , (21) , 89-118.
- YELLİCE, G., 2012. "1878'DEN 1931'E KIBRIS'TA ENOSİS TALEPLERİ VE İNGİLTERE'NİN YAKLAŞIMI", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 12 (24), ss. 13-26.
- YÜCEL İ., 2011. "Anadolu'daki Amerikan Hastaneleri Ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- ZİA, N., 1975. Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı Adada Kurulan İngiliz İdaresi, T.K.A.E., Ankara, 195s.

D- İNTERNET SAYFALARI

- ECEVİT B., "Kıbrıs Kararını Ne Erbakan Ne Ben Verdim - Bülent Ecevit" <https://www.youtube.com/watch?v=lZ3Ae-9n8-I> (9.11.2019).
- ERBAKAN N., "Erbakan: Kıbrıs Barış Harekâtı 1974" <https://www.youtube.com/watch?v=F-u65O7b814> (9.11.2019).
- F.R.U.S., Volume XVI, 1964 "Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State", <http://history.state.gov>, (30.09.2019).
- F.R.U.S., Volume XVI, 1964. Message From President Johnson to Prime Minister Papandreou", <http://history.state.gov>, (28.09.2019).
- F.R.U.S., Volume XXIX, 1969-1976 "Memorandum Fort he President's File 21.03.1972", <http://history.state.gov>, (25.01.2020).
- http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/rapor_sektor_rapor_2018.pdf, (11.08.2019) ss. 8-9.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Çağrı KANDEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi :ADANA 23.01.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :İNKA-TEC. Dış tic. – Selçuklu Group LTD.
ŞTİ. - Özel Altınbilgi Okulları A.Ş.

İletişim

E-Posta Adresi :cagrkandemir@gmail.com
Tel. :0574617665
Tarih :Mayıs-2020

EKLER

EK-1: Bülent Ecevit'in SSCB Ziyaretine Dair Kararname

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/15781

Sovyetler Birliği Hükûmetinin resmi davetine uyularak Hükûmetimizi temsilen Başbakan Sayın Bülent Ecevit ile ilişik listede adları ve görevleri yazılı kişilerden kurulu bir Heyet Sovyetler Birliğini ziyareti; Dışişleri Bakanlığının 14/6/1978 tarihli ve İSDD-1-547/889 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 15 / 6 / 1978 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHURBAŞKANI

Bülent Ecevit

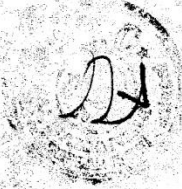
Başbakan	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.	Devlet Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Hikmettin</i>
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı	Milli Sav. Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Maliye Bakanı	Milli Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Güm. ve Tek. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Gıda-T. ve H. Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve T. Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
İşletmeler Bakanı	Enerji ve T. K. Bakanı	Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskan Bakanı	Köyşleri ve Koop. B.
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı	Sosyal Güv. Bakanı	Kültür Bakanı	Yerel Yönetim Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>

Dosya No :
114-306
1532

Ek:

21-23 HAZİRAN 1978 TARİHLERİ ARASINDA BAŞBAKAN
BÜLENT ECEVİT'İN SSCB'NE YAPACAKLARI RESMİ
ZİYARETE KATILACAK HEYET LİSTESİ

1. Bülent Ecevit	- Başbakan
2. Bayan Ecevit	
3. Gündüz Okçın	- Dışişleri Bakanı
4. Hikmet Çetin	- Devlet Bakanı
5. Şükrü Elekdağ	- Genel Sekreter
6. Ferit Kenan Tüzün	- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Müsteşarı
7. Atilla Gandır	- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
8. Turgut Çarıkla	- Dış Ticaret Genel Sekreteri
9. Helçuk Korkut	- Çok Tarafli Siyasi İlişkiler Genel Müdürü
10. Orhan Keloğlu	- Basın-Yayın Genel Müdürü
11. Öztin Akgüç	- Sömerbank Genel Müdürü
12. Sencer Asena	- Doğu Dairesi Reisi
13. Turhan Tükel	- Başbakanlık Basın Danışmanı
14. İlhan Ermen	- Başbakanlık Özel Danışmanı
15. Erdoğan Oran	- Ulaştırma Bakanlığı Hava Ulaştır- ması Genel Müdürlüğü Seyrüsefer Daire Başkanı
16. Mümin Alanat	- İkili Ekonomik İlişkiler Dairesi Şube Müdürü
17. Halik Akıncı	- Doğu Dairesinde Şube Müdürü
18. Mehmet Kurbanoglu	- Dışişleri Bakanlığı, Tercüman
19. Gülçin Özant	- Daktilo-Sekreter
20. Engin Yalkın	- Koruma Memuru

EK-2: Başbakan İsmet İnönü'ye Kıbrıslı Türklerin Göndermiş Oldukları Telgraflar

PTT TELGRAF Yol: Kıbrıs
Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesuliyet kabul etmez
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ

- ELT SAYIN İSMET İNÖNÜ BASVEKİL ANKARA - 38355

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kelime	Verildiği tarih	saat	Orta merkez	Alındığı tarih	saat	İmza
2631	BEYOĞLU	IST 25083	52	13/3	20 20	İstanbul	19	1/30	

- SAYIN PASAM NE OLUR... KIBRISA BENDE GONULLU GITMEK İSTİYORUM NE YILBASI YAPTIM NE BAYRAM EYER GIDER ORADAKI VATANLARA YARDIMA KOSARSAM İSTE O ZAMAN DUGUN BAYRAM EDERİM YA ZAFERLE DONERİM YA HAHUT SEHİT OLURUM MUSAADELERİNİZİ ARZ EDERİM HULYA GÜNEŞ AGA CAMI ARKASI NAİME SOK NO 17/2 BEYOĞLU +

030 01 38 2285

Mark No 3001 - 3000 198 x 140 10 000 000 ad. 1953 (T. C. D. U. Matbaası - İstanbul - 4282 - 1953)

PTT DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ TELGRAF Yol: Kıbrıs
Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesuliyet kabul etmez
T.C. CUMHURİYETİ BAŞBAKANLIĞI İSMET İNÖNÜ ANKARA - 37874

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kelime	Verildiği tarih	saat	Orta merkez	Alındığı tarih	saat	İmza
386	GİRESUN	362	82	13	3 18	SAMSUN	13	19/55	

RADYO VE BASININ BİZLERE DUYURMUŞ OLDUĞU UZUCU HABERLERE GÖRE KIBRISDAKİ TÜRK KARDEŞLERİMİZİN MALVARINA CANINA İZZATINA VE HAYATLARININ İZZATINA TECAVÜZ EDİLDİĞİNİ VE TÜRK KARDEŞLERİMİZİN DİRİ DİĞERLERİNE GÖRE TAHHÜTLERİNİN KALMAMISIDIR BİZ GİRESUN MUHAHİTLERİNİN EVLATLARI OLARAK BİR DAHA MELUN RUMLARIN HAK EDDİKLERİ DERSİ VERMEYE HAZIRIZ EMİRLERİNİZİ BEKLİYORUZ TAHHÜTLERİNİZİN KALMAMISIDIR S

PTT DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ TELGRAF

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesuliyet kabul etmez

Servis işareti :

38813

Yol : Kıbrıs

Adresi :

ELT SAYIN İSMET İNÖNÜ BASBAKANI ANKARA..

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kollama	İkinci merkez	Alındığı		İmza
					tarih	saat	
451-MALAZGİRT	245	53	12.3	15.	12	21	

KIBRIS'TA MAHSUM TÜRK KARDESLERİMİZE KARŞI ÜÇ AYDIR DEVAM EDEN VE
PEK BİTECEĞİ BENZEMEYEN RUM KATLIAMI KALBİMİZDE DERİN YAKALAK BİR
SABRİMİZİ TÜKETMİŞTİR TARİHE SEREF VEREN MALAZGİRT İNÖNÜ DUYULUPLAR
GİTİ BİR ÇOK ZAFERLER KAZANAN ALPARSLANLARIN FATİHİN BARBAROSUN ATATURKUN
TORUNLARI BİZLERİ ARTIK KIBRIS ZAFERİ BEKLEMEN TEDİR GONULLUYUZ
HURMETLERİMİLE.. HASAN AKYOL.. KL AYKENDİR. * * * * * İstanbul - Tarih - 422 - 1963

PTT
Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesuliyet kabul etmez
ANKARA

TELGRAF
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yol : Kıbrıs
38739

ELT..SAYIN İSMET-İN ÖNÜ BASVEKİLANKARA =

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kollama	İkinci merkez	Alındığı		İmza
					tarih	saat	
6201-C KALE	817	41	13	3	1645	17	

TURK EVLADI OLARAK DAMARLARIMIZDAKI KANDA MEVCUT KUDRET VE
KUVVETLE KIBRIS'A GONULLU OLARAK GITMEK VE BĀSARI GOSTERMEK İCİN
BEKLER SAYGILARIMI SUNARIM

ADRES FEVZİ PASA MAHALLESİ KUYU SOKAK NO 20 C KALE ASLEN
KONYALİYİM SULEYMAN KIRBAS +

030 01 38 228 5

Stok No: 3001 - 3200 (198 x 140) 10.000.000 ad 1963 (T C D D Matbaası - İzmir - 3232 - 1963) 8

PTT DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BASKIRIYERİNDEN TELGRAF

34748

Kabrus

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesuliyet kabul etmez

Servis işareti :

Adres :

ELT.SAYI: İSMET İNÖNÜ ANKARA

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kellime	Verildiği		Orta merkez	Alındığı		İzme
				tarih	saat		tarih	saat	
4360	OF300	35	12.3	13		TRABZON	12/7		

961 SENESİNİN ALTINCI AYINDA ASKER OLRAK KIBRISA GIDIP ORADA VATANI
VAZİFEMİ BITİRMİŞ BİR GENCİM HER YERİNİ HARFİYEN BİLİRİM GÖVÜLLÜ OLARAK
EMİSİSA BİR ZAMANDA EMİRLERİNİZİ BEKLERİM HURMETLER NURİ KUCUKAKYUZ
YENİHAYAT LOKANTASINDA USTA

030 01 38 228 5

Book No. 200 - 200 (190x140) 5.000.000 Ad. 1962

TCDD Matbaası - İcra - 4133 - 1962

PTT

TELGRAF

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BASKIRIYERİNDEN

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesuliyet kabul etmez

Servis işareti :

+++ İSMET İNÖNÜBASBAKAN ANK ++++

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kellime	Verildiği		Orta merkez	Alındığı		İzme
				tarih	saat		tarih	saat	
2472	İST BEYÖGLU			2452	31 18 3	15 20	14	2	

+SEVGİLİ PASAM RUMLARINGUZEL TÜRKİYEMİZİ TERK ETMELERİNİ
KARARINI ALDIGINIZ İÇİN PEKÇOK MUTLUYUZ HURMETLER EDER ELLERİNİZDEN
OPERİM UZUN YILLAR DİLERİM TÜRK TURİZM TANITMA DERNEĞİ BASKANI
YUKSEL HAZAR ++++++

030 01 38 228 5

Book No. 200 - 200 (190x140) 5.000.000 Ad. 1962

TCDD Matbaası - İcra - 4133 - 1962

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BASKIRIYERİNDEN

EK-3: İsmet İnönü ABD Ziyaretine Dair Kararname

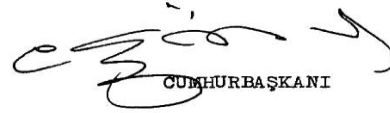
T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK Dairesi

KARARNAME

Sayı: 6/3199

Kıbrıs meselesi hakkında görüşmelerde bulunmak maksadıyla Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson'un vaki daveti üzerine Başbakan İsmet İnönü'nün, eşi Bayan İnönü ve Özel Kalem Müdürü Necdet Calp ile Özel Doktor Prof.Zafer Paykoç'un Vaşington'a gitmeleri ve bu görüşmelere katılmak üzere Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Prof. Dr.Nihat Erim, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Siyasî Yardımcısı özel görevli Büyükelçi Halûk Bayülken, Tuğgeneral Turgut Sunalp, Dışişleri Bakanlığı Başhukuk Müşaviri Prof.Dr.Suat Bilge ve Güvenlik Memuru B.Nâzım Gürtekin'in de Vaşington'da bulunmaları ve heyetin yapacağı büro, taşıt ve sair temsil masraflarının kabulü; Dışişleri Bakanlığının 19/6/1964 tarihli ve 114.109/Pr.-238 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 20/6/1964 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ekli

CUMHURBAŞKANI

3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Dosya No :
105-4
846

Başbakan
Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Ticaret Bakanı
Sağ. ve Sos. Y. Bakanı
Güm. ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Calyama Bakanı
Sanayi Bakanı
Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
Turizm ve Tanıtma Bakanı
İmar ve İskân Bakanı
Köy İşleri Bakanı

197 Tarih ve 7/ Sayı
Kararname ekidir

SAYIN BAŞBAKANIN BAŞKANLIĞINDA LONDRA'YA GİDENEK HEYET ÜYELERİ

1- Hasan Asat Işık,	Milli Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili
2- Oguzhan Asiltürk,	İçişleri Bakanı
3- U. Halik Bayülken,	Büyükelçi, Yüksek Müşavir
4- Orhan Eralp,	Büyükelçi, NATO Hattında Daimi Dolge,
5- Erdem Yavuzalp,	Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Müftarek Güvenlik İşleri Genel Müdürü,
6- Haydar Saltık,	Tuğgeneral, Genelkurmay Başkanlığı,
7- Kemal Yavaş,	Tuğgeneral, Genelkurmay Başkanlığı,
8- Kemal Barutçu	Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs-Yunan Dairesi Reisi,
9- Kemal Günyener,	Başbakanlık Özel Kalem Müdürü,
10- Kemal Erinc,	Albay, Milli Savunma Bakanı emir subayı,
11- Orhan Koloğlu,	Basın Yayın Genel Müdür Yardımcısı,
12- Ömer Akbol,	Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdür Vekili,

020 18 01 02 318 50 8

EK 4. Türkiye'nin Koreye Yardım Gönderme Kararının Dış Basında Yansımaları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.
BAŞBAKANLIK
BASIN ve YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Büro Müdürlüğü
Sayı : .....

Tarih: 28 Temmuz 1950
Sayı: 5778

Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne

Takdir buyrulacağı üzere, Hükümetimizin Kore'ye askeri yardım göndermek hususundaki kararı, burada son derece müspet akisler uyanırmıştır. New York'taki büyük gazeteler, haberi birinci sahifelerinde yayınladıkları gibi, New York Herald Tribune gazetesi, 27 Temmuz 1950 tarihli sayısında İngiliz Hükümetinin yardım kararını yayınlarken, "Türkiye'den sonra İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda da Kore'ye asker gönderecekler" başlığını kullanmıştır.

Yardım kararımız, radyolarda bir iki defa tekrarlanmıştır. Bu konudaki tefsirlere bir misal teşkil etmek üzere, Mr. Fulton Lewis'in 26 Temmuz Çarşamba günü saat 19.00 da New York'ta WOR radyosundaki konuşmasının Türkiye hakkındaki kısmını arz ediyorum.

"Bilhassa Türkiye'nin askeri yardım teklifi çok manalıdır. Çünkü, bu küçük memleket, dünya harbinin hitamındanberi Sovyet namlusunun ağzında oturmakta, Rusya'nın ve peyklerinin daimi tazyiki altında bulunmaktadır.

Komünistler, Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye de hakim olmağa çalıştıkları zaman biz Türkiye'ye silah yardımıyla bulunmuştuk. Doğu Avrupa'daki komünist tehdidini hakikaten Amerika önlemişti. Fakat, dünyanın diğer kısımları ile olan münasebetlerimizde yapılan yardımdan dolayı takdir görmek ender tesadüf edilen bir meta olduğundan, bu günkü durumda ve bilhassa bu şartlar içinde Türkiye'nin yardım teklifi son derece ferahlatıcıdır."

NBC ve WPIX televizyon istasyonlarında ordumuzun manevralarını gösteren eski filimlerimizden parçalar yayınlanmıştır.

Güvenlik Konseyine iştirakimiz hakkında WLIB istasyonunda Mr. Estelle M. Sternberger tarafından Güvenlik Konseyine seçilmemiz hakkında yayınlanan konuşmada şöyle denilmektedir :

"Birleşmiş Milletler, Arap Devletlerinin Kore, meselesi karşısındaki çekingen durumunu müşahede ederken, Güvenlik Konseyine Orta Doğudan seçilecek üyeyi düşünmektedir. Türkiye Kongreye girmek için açık ve agresif bir kampanyaya başlamıştır. Türkiye, Orta Doğu için umumiyetle bir Arap Devletine verilen konsey azalığının yalnız Arap Birliği Üyelerine inhisar ettirilmemesini belirtmektedir. Aynı zamanda, Orta Doğuda en kuvvetli devlet olduğunu ileri sürmekte ve Genel Kurul tarafından seçilmeğe layık olduğunu ilham etmektedir. Arap Birliğinin azaları ise, üyeliğin Lübnan, Irak veya Suriye'ye isabet edeceğini tahmin etmektedirler.

Bugünkü buhran muvacehesinde, Arapların, değişen ve mütereddit durumları karşısında, Konsey üyeliğine demokrat bir hükümet idaresine giren Türkiye'ye vermek daha emin olacaktır."

Keyfiyeti yüksek bilgilerine sunarken, Büromuzun listesinde

Verilen cevaplarda : Datro ve Şube adının yazılması

030 01 1026308

TOPLANTI: 13

CİLT: 13/1

T. B. M. M.

TUTANAK DERGİSİ

(Gizli Oturum)

2 nci Birleşim 2 nci Oturum
18. 7. 1974 Perşembe

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
I - BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI	2
A) TEZKERELER VE ÖNERGELER	2
1. — Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan TBMM'nin, gündemindeki konuları görüşmesinin gizli oturumunda yapılmasına dair Başbakanlık tezkeresi	2:6
2. — Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere toplanmış bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarının 20 Temmuz 1974 Cumartesi günü saat 15.00'e kadar ertelenmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi	6:13

Bugün burada çok önemli, tarihi ve millî bir konuyu görüşmek ve gereken kararları almak üzere toplanmış bulunuyoruz. Sözlerime başlarken, böyle tarihi bir toplantı münasebetiyle Yüce Meclis üyelerini Hükümetimiz adına hürmet ve muhabbetle selâmlamaktan büyük şeref duyduğumu ifade etmek isterim.

Muhterem arkadaşlarım, bildiğiniz gibi Yunan subaylarının yönetimindeki Kıbrıs Millî Muhafızları 15 Temmuz tarihinde gerçekleştirdikleri bir darbe ile Kıbrıs'ın Rum kesimlerinde idareye el koymuş bulunmaktadır. Bu darbeyi, diğer ülkelerde zaman zaman rastlanan hükümet darbelerine benzetmek vahim bir hata olur. Kıbrıs'taki darbe, Londra ve Zürih anlaşmalarına ve 1960 yılında bütün ilgili tarafların mutabakatıyla kabul edilen Anayasaya ve nihayet, belki bütün bunlardan da önemli olmak üzere, Kıbrıs'ta teessüs etmiş olan ve bölgenin güvenliği bakımından büyük ehemmiyet taşıyan kuvvetler dengesine son vermeyi gaye edinen bir teşebbüstdür.

Bu hareketin Yunan Hükümeti tarafından planlandığı, Kıbrıs'taki Yunan alayının iştiraki ve Rum Millî Muhafızlarına kumanda eden Yunan subaylarınca tatbik mevkiine konduğu hiç bir şüpheye yer bırakmayacak kadar açıklıkla anlaşılmıştır. Darbe bu haliyle, dışarıdan yapılan bir müdahale mahiyetindedir. Olaydan kısa bir süre sonra Makarios tarafından Yunanistan Devlet Başkanı'na gönderilen ve metni açıklanan mektup ile keza Makarios'un darbeden sonra gizli radyo istasyonundan yaptığı konuşmalar ve Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletler temsilcisinin Güvenlik Konseyindeki konuşması, darbenin Yunanistan tarafından planlanıp Yunan subaylarınca uygulandığını tartışılmaz biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim, hükümet darbesinden sonra kaçmayı başaran Makarios, gizli Baf Radyosunda yaptığı konuşmalarda aynen şunları söylemiştir: "Bu canice darbe teşebbüsü, Atina'daki askerî cuntanın bir teşebbüsü olup, onlar ülkemize hâkim olmak istiyorlar. Hükümet darbesi, Atina Askerî Cuntası tarafından düzenlenmiş, bu cunta, darbe için adanın Yunan alayındaki 950 kişiyi ve Rum Millî Muhafız Alayını yöneten yüzlerce Yunan subayını kullanmıştır. Yunan cuntası böylece Kıbrıs Cumhuriyetinin hâkimiyetini ve bağımsızlığını çiğnemiştir. Birleşmiş Milletlerdeki Kıbrıs Rum Temsilcisi de Güvenlik Konseyinin 16 Temmuz gecesi yaptığı toplantıda; "Askerî darbe Kıbrıs Millî Muhafız Kuvvetine kumanda etmek ve bunu eğitmek için Yunanistan'dan gelmiş olan çok sayıdaki subaylar tarafından yapılmıştır." demiştir. Esasen bugün dünya kamuoyunda, bunun Yunan Hükümetinin bir darbesi olduğu kanısı hâkim bulunmaktadır.

Anlaşmaların ihlâlinden doğan bu mesele Kıbrıs'ı olduğu kadar, bu anlaşmaların imzacısı ve garantörü olan Türkiye'yi de hayati şekilde ilgilendirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, bu durum karşısında ada tehlikeli şekilde bozulmuş olan kuvvet dengesinin iadesi ve Türk Toplumunun hak ve menfaatleriyle can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs'ın darbe vurulmuş olan bağımsızlığına yeniden kavuşturulması için, garantör devletlerden biri sıfatıyla Garanti Anlaşmasının 4 üncü maddesi uyarınca, harekete geçmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Darbeyi yaptıran Yunan Hükümeti olduğuna göre, onunla istişare şüpheşiz bahis konusu değildir. Bu itibarla diğer garantör devlet olan İngiltere nezdinde derhal bir girişimde bulunularak 4 üncü maddenin öngördüğü istişare mekanizmasının harekete getirilmesi istenmiştir. Bu talebimiz İngiltere tarafından müspet karşılanmıştır. Bunun üzerine Başbakanımız, Dışişleri Bakan Vekilimiz ve İçişleri Bakanımız, bazı teknisyenlerle birlikte ve işte bu gaye ile dün Londra'ya gitmişlerdir.

Londra'daki istişarelerde Garanti Anlaşması çerçevesinde İngiltere ile aynı tutum içine girmek temennisindeyiz. Şüpheşiz bu sağlanmadığı takdirde, Türkiye'nin bahis konusu anlaşmalardaki haklarını kullanması imkânı ve vecibesi mahfuz bulunmaktadır.

Hükümetimiz bugünkü ciddi kriz karşısında, bir yandan Milletlerarası anlaşmalar çerçevesi

EK: 7. Turan Güneş'in Kıbrıs Görüşmelerine Katılmak için Cenevre'ye Gitmesine Dair Kararname

**T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI**

KARARNAME

Sayı : 7/ 8655

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin son olarak aldığı karara uyularak, 22 Temmuz 1974 günü mahalli saatle 16.00 dan itibaren Kıbrıs'ta uygulanmaya başlanan ateş kesilmesine ilişkin andlaşmanın ve bununla ilgili diğer konuların görüşülmesi için Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş Başkanlığında, ilişik listede adları ve görevleri yazılı kişilerden kurulu bir Heyetin Hükümetimizi temsilen Cenevre'ye gitmesi; Dışişleri Bakanlığınının 23/7/1974 günlü ve SİGM-SİYD 740.430-1257 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 23 /7 /1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

Turan Güneş
GÜMRÜKBAŞKANI

030 18 01 02 318 49 10

-2-
Dosya No:
100-51
1280

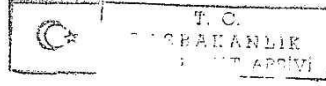
Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>W. Güneş</i>	<i>A. Erbay</i>	<i>J. Güneş</i>	<i>S. Güneş</i>	<i>C. Güneş</i>
Adalet Bakanı	Milli Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
<i>L. Güneş</i>	<i>O. Güneş</i>	<i>A. Güneş</i>	<i>S. Güneş</i>	<i>D. Güneş</i>
Milli Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı
<i>M. Güneş</i>	<i>K. Güneş</i>	<i>H. Güneş</i>	<i>S. Güneş</i>	<i>M. Güneş</i>
Gıda - Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı
<i>S. Güneş</i>	<i>M. Güneş</i>	<i>A. Güneş</i>	<i>A. Güneş</i>	<i>C. Güneş</i>
Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köylüleri ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı
<i>Ş. Güneş</i>	<i>A. Güneş</i>	<i>M. Güneş</i>	<i>A. Güneş</i>	<i>C. Güneş</i>

EK: 8. Bülent Ecevit'in İngiltere'ye Gitmesine Dair Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8673

İngiltere Hükümetiyle temaslarda bulunmak üzere Hükümetimizi temsilen Başbakan Bülent Ecevit Başkanlığında delege olarak ilâşik listede adları ve görevleri yazılı kişilerden kurulu bir Heyetin Londra'ya gitmesinin ve Heyete İdari memur Sami Soylu ile Sekreter Filiz Özman'ın refakat etmesinin kabulü; Dışişleri Bakanlığının 17/7/1974 tarihli ve SIGM 740.430-1017-1243 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 5 / 8 / 1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

Bülent Ecevit
CUMHURBAŞKANI

8
318 508
02
01
88
880

Dosya No :

105-368

1292

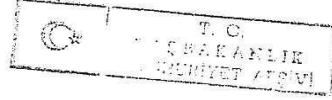
Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Gıda Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>
Turizm ve Tan. Bakanı	İnş. ve İskân Bakanı	Köy İşleri ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı
<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>	<i>Bülent Ecevit</i>

EK: 9. Turan Güneş'in İkinci Defa Kıbrıs Görüşmeleri İçin Cenevre 'ye Gönderilmesine Dair Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/ 8229

Kıbrıs konusunda Birinci Cenevre Görüşmeleri sırasında henüz halledilememiş olan bazı askeri konularla Kıbrıs'ta anayasal nizamın tesisine dair sorunların müzakeresini teminen Hükümetimizi temsilen ve delege olarak Dışişleri Bakanı Prof.Dr.Turan Güneş'in başkanlığında ilişik listede adları ve görevleri yazılı kişilerden kurulu bir heyetin Cenevre'ye gönderilmesi; Dışişleri Bakanlığının 7/8/1974 tarihli ve SİGM (SIYD)740.430/ 1336 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 7 / 8 /1974 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki
1

CUMHURBAŞKANI

030 18 01 .02 319 58 3

Başbakan Devlet Bakanı Devlet Bakanı Devlet Bakanı Devlet Bakanı
Başbakan Yrd. Başbakan Yrd. Başbakan Yrd. Başbakan Yrd. Başbakan Yrd.
Adalet Bakanı Millî Savunma Bakanı İçişleri Bakanı Dışişleri Bakanı Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı Bayındırlık Bakanı Ticaret Bakanı Sağ. ve Sos. Y. Bakanı Güm. ve Tekel Bakanı
Orta. Tar. ve Hay. Bakanı Ulaştırma Bakanı Çalışma Bakanı Sanayi ve Tek. Bakanı En. ve Tab. Kay. Bakanı
Turizm ve Tan. Bakanı İktisat ve İskân Bakanı Koy İşleri ve Koop. Bakanı Orman Bakanı Genç. ve Spor Bakanı

Dosya No:
100-51
1363

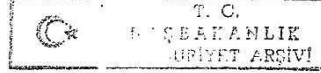

EK: 10. Kıbrıs Barış Harekâtı İçin Hazırlanmış Olan Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8613

Kıbrıs'ta son gelişmeler nedeniyle, Büyük Millet Meclisinin 17/11/1967 tarihli ve 148 sayılı kararında verilen müsaade ile Garanti Andlaşmasının 3 üncü maddesi ve Birleşmiş Milletler Yasasının 51 inci maddesi gereğince meşrû savunma hakkını kullanmak üzere Türk Silâhlı Kuvvetleri tarafından Kıbrıs'a karşı fiilî müdahalede bulunulmasına ve Yunanistan'ın bir tecavüzü halinde bu Devlete karşı da harekâta geçilmesine emir verme konusunda Başbakanın yetkili kılınması; Bakanlar Kurulunca 19 Temmuz 1974 günü kararlaştırılmıştır.

Eki

CUMHURBAŞKANI

030 18 01 02 317 47 8

Dosya No :
100-51
1250

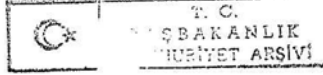
Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
				
Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
				
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı
				
Gıda-Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı
				
Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köy İşleri ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı
				

EK: 11. Seferberlik İlanına Dair Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Sayı : 7/ 8617

KARARNAME

Kıbrıs'ta gelişen olayların sonucu savaşı gerektiren bir durumun başgöstermesi nedeniyle;

1-Harekâtın devamında doğması muhtemel ihtiyaçları karşılamak amacıyla genel seferberlik ilânına,

2-Harekâtın başlangıcında personel ihtiyacının Millî Alârm Sistemi Talimatı gereğince, Genelkurmay Başkanlığının emirleri ile uygulanacak özel çağrı planlarına göre sağlanmasına,

3-7/6/1939 tarihli ve 3634 sayılı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun lüzum görülecek maddelerinin Genelkurmay Başkanlığınca verilecek emirlerle yürürlüğe konulmasına,

Ekl

4-1050 Sayılı Muhasebi Umumiye Kanununun 58 inci maddesi hükmünün Millî Savunma ve Maliye Bakanlıklarınca derhal uygulanmasına,

5-Bu Kararnamenin yayımına, Genelkurmay Başkanlığının gösterdiği lüzum üzerine Başbakanlığın yetkili kılınmasına,

Genelkurmay Başkanlığının 19/7/1974 tarihli ve HRK:1115.3-1-74/Sef.Ş.(33) sayılı yazısı üzerine, 5/3/1928 tarihli ve 1211 Sayılı Seferberlik Kanununun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 20/7/1974 tarihinde karar verilmiştir.

CUMHURBAŞKANI

03 18 0' 02 317 47 12

Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ticaret Bakanı	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı
Ğıda Tar. ve Hay. Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı	Sanayi ve Tek. Bakanı	En. ve Tab. Kay. Bakanı
Turizm ve Tan. Bakanı	İmar ve İskân Bakanı	Köy İsk. ve Koop. Bakanı	Orman Bakanı	Genç. ve Spor Bakanı

Dosya No :
100-51
1254

EK: 12. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil 'in ABD Ziyaretine Dair Kararname

Devlet Bakanlar Kurulu
Cumhurbaşkanı'nın
T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı: 7/12430

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in, Hükümetimizin dış politika görüşlerini Amerikan kamuoyuna izah etmek için, 19-24/Eylül/1976 tarihleri arasında Şikago, Los Angeles ve San Fransisko da konferanslar vermesi ve kendilerine, Vaşington Büyükelçisi Nelih Esenbel, Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye Daimi Delege Yardımcısı Orta-Elçi Altınur Kılıç ve Bakanlık Özel Kalem Müdürü Oktay Aksoy'un refakat etmeleri ; Dışişleri Bakanlığının 1/9/1976 tarihli ve MGGM(MGAD) 6103/76/PRE-3472 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 10/9 /1976 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ekl

Lu

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

080 13 01 02 357 160 15

İB. / UY.
6/9/1976

-2-

Dosya No:
114-126
1715

Başbakan <i>S. Demirel</i>	Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. <i>S. Demirel</i>	Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. <i>T. Feyzioğlu</i>	Devlet Bakanı - Başbakan Yrd. <i>S. Demirel</i>	Devlet Bakanı <i>S. Demirel</i>
Devlet Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Devlet Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Devlet Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Adalet Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Millî S. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>
İçişleri Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Dışişleri Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Maliye Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Millî E. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Bayındırlık Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>
Ticaret Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Sağ. ve Sos. Y. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Güm. ve T. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Gıda - T. ve H. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Ulaştırma Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>
Çalışma Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Sağ. ve T. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	En. ve T. Kay. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Turizm ve T. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	İmar ve İ. Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>
Köylere Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Orman Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Genç. ve Spor Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Kültür Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	Sosyal Güvenlik Bakanı <i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>